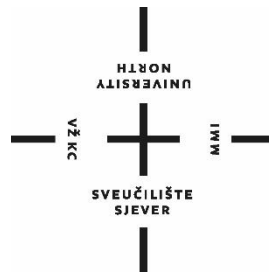

SVEUČILIŠTE SJEVER
SVEUČILIŠNI CENTAR VARAŽDIN

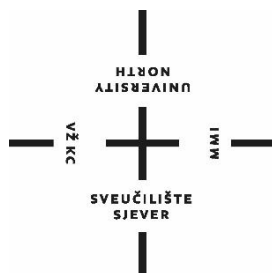
DIPLOMSKI RAD br. 190/PE/2018

UPORABNA I ESTETSKA VRIJEDNOST DVORACA
SJEVERNE HRVATSKE

Anica Šimunec

Varaždin, veljača 2018.

SVEUČILIŠTE SJEVER
SVEUČILIŠNI CENTAR VARAŽDIN
Studij Poslovna ekonomija

DIPLOMSKI RAD br. 190/PE/2018

**UPORABNA I ESTETSKA VRIJEDNOST DVORACA
SJEVERNE HRVATSKE**

Studentica:
Anica Šimunec, 0345/336D

Mentorica:
izv.prof.dr.sc. Anica Hunjet

Varaždin, veljača 2018.

Prijava diplomskog rada

studenta IV. semestra diplomskog studija
Poslovna ekonomija

IME I PREZIME STUDENTA	Anica Šimunec	MATIČNI BROJ	0345/336D
NASLOV RADA	Uporabna i estetska vrijednost dvoraca Sjeverne Hrvatske		
NASLOV RADA NA ENGL. JEZIKU	Usable and Aesthetic Value of Castles in Northern Croatia		
KOLEGIJ	Istraživanje turističkih destinacija		
MENTOR			
ČLANOVI POVJERENSTVA	1. izv. prof. dr. sc. Goran Kozina, predsjednik		
	2. izv. prof. dr. sc. Ante Rončević, član		
	3. izv. prof. dr. sc. Anica Hunjet, mentorica		
	4. doc. dr. sc. Damira Đukec, zamjenski član		

Zadatak diplomskog rada

BROJ: 190/PE/2018

OPIS

Ključna polazišta zaštite i očuvanja kulturnih dobara, odnosno dvoraca jest spoznaja o spomeničkim vrijednostima koje valja čuvati kod svakog dvorca bez obzira na godinu i/ili stoljeće gradnje. Upravo su uporabna i estetska vrijednost razloga zbog kojeg je neki dvorac dobio status kulturnog dobra. Nije stoga ni potrebno dodati da upravo te uporabne i estetske vrijednosti određuju i način uporabe, održavanja ili bilo koje druge aktivnosti vezane za očuvanje i zaštitu dobara. U završnom radu pod nazivom Uporabna i estetska vrijednost dvoraca Sjeverne Hrvatske potrebno je:

- definirati kulturni turizam i njegove specifičnosti, te ulogu i značaj kulturne baštine;
- upravljanje kulturnom baštinom - negativne i pozitivne efekte turizma;
- objasniti uporabnu i estetsku vrijednost dvoraca, te aktivnosti zaštite, očuvanju i upravljanje kulturnim dobrom;
- definirati i objasniti kulturnu baštinu dvoraca Sjeverne Hrvatske;
- na dvorcima Sjeverne Hrvatske (Veliki Tabor i Trakošćan) ukazati na nužnost zaštite te ukazati na razlike općevanih dvoraca u odnosu na ruševne dvorce i utvrde;
- provesti istraživanje kako bi se utvrdili motivi dolaska u dvorce Sjeverne Hrvatske;
- definirati zaključak po pitanju uporabne i estetske vrijednosti dvoraca Sjeverne Hrvatske.

U VARAŽDINU, DANA

15.02.2018

POTPIS MENTORA

DIR 01 PE

Sadržaj:

1. UVOD	7
1.2. Predmet i ciljevi rada	7
1.3. Izvori i metode prikupljanja podataka	8
1.4. Struktura i sadržaj rada	8
2. KULTURNI TURIZAM I BAŠTINA	10
2.1. Kulturni turizam	11
2.2. Vrste kulturnog turizma	13
2.3. Kulturni turisti i motivacija	15
2.4. Trend i perspektive razvoja kulturnog turizma	18
2.5. Kulturna baština u službi turizma	19
3. ODRŽIVI RAZVOJ KULTURNOG TURIZMA	21
3.1. Upravljanje kulturnom baštinom – negativni i pozitivni efekti turizma	21
3.2. Uporabna i estetska vrijednost dvoraca	22
3.3. Aktivnosti zaštite, očuvanja i upravljanja kulturnom baštinom	24
3.4. Održivi razvoj	26
4. VRJEDNOVANJE KULTURNE BAŠTINE DVORACA	27
4.1. Zakonodavna pozadina vrjednovanja dvoraca	27
4.2. Kategorizacija dvoraca	28
4.3. Revitalizacija dvoraca	30
4.4. Dostupnost dvoraca Sjeverne Hrvatske	30
5. KULTURNA BAŠTINA DVORACA U HRVATSKOJ I SVIJETU	32
5.1. Izdvojeni primjerci baštine dvoraca u svijetu i Hrvatskoj	32
5.2. Dvorac – pojam i podjela	34
5.3. Povijest izgradnje dvoraca u Hrvatskoj	35
5.4. Analiza broja posjetitelja dvoraca	37
5.5. Estetski standardi svjetskih primjera dvoraca i njihova moć privlačenja posjetitelja	39
6. CASE STUDY – DVORCI SJEVERNE HRVATSKE	42
6.1. Dvorac Veliki Tabor	42
6.2. Dvorac Trakošćan	44
6.3. Ruševni dvorci i utvrde Sjeverne Hrvatske	47
7. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	49
7.1. Područje istraživanja	49
7.2. Tema istraživanja	49

7.3.	Istraživačka pitanja, ciljevi istraživanja i metode istraživanja	50
7.4.	Hipoteze	50
8.	REZULTATI ISTRAŽIVANJA	51
8.1.	Anketni uzorak	51
8.2.	Rezultati dijela anketnog upitnika o dvorcima	60
8.2.1.	Dvorac Veliki Tabor	66
8.2.2.	Dvorac Trakošćan	69
8.2.3.	Ruševni dvorci i utvrde Sjeverne Hrvatske	73
8.3.	Rasprava o rezultatima anketnog upitnika	75
8.4.	Ograničenja istraživanja	78
9.	ZAKLJUČAK	79
10.	LITERATURA	81
	Popis slika	85
	Popis grafikona	85
	Prilog: anketni upitnik	88

SAŽETAK

Dvorci kao važan kulturni aspekt baštine, posebno u sjevernom dijelu Hrvatske koje je njima najbogatije, danas najčešće dolaze s problemom održavanja. Zbog njihove veličine, ali i zaštićenog statusa (pa makar bili ruševni), izazov je krenuti u projekte revitalizacije. Ona ponajprije iziskuje odabir namjene stoljetne građevine u suvremenom svijetu čime se postavlja pitanje jesu li potpuna obnova i uljepšavanje dvorca *gradnjom unazad* nužni kako bi on postao turistički resurs – ili je moguće iskoristiti građevinu i u derutnom stanju, uz potrebne mjere zaštite? Uporabna vrijednost dvoraca ne veže se isključivo uz njihovu obnovu niti inzistiranje na estetski privlačnoj vanjštini građevine, već suvremenom turistu koji teži autentičnom no drugačijem iskustvu može biti zanimljiva u lošem stanju ako je kvalitetno predstavljena.

Ključne riječi: turizam, kulturni turizam, materijalna kulturna baština, dvorci, estetska vrijednost dvoraca, uporabna vrijednost dvoraca

ABSTRACT

Castles are important cultural aspects of heritage, especially in the northern part of Croatia where they are the most numerous, but are also today commonly encountered with maintenance issues. Due to their size as well as protected status (even when they're in ruins) there is a challenge in revitalization projects. It primarily requires to find a purpose to centuries-old buildings in the modern world which follows with a question whether the complete restoration of the building is necessary for it to become a tourist resource – or is it possible to use the building in ruinous state, with the necessary protection measures? The usable value of castles is not linked solely to their restoration or insisting on aesthetically appealing exterior, as contemporary tourist seeks authentic and different experience which may suggest that even in poor condition the castle can be interesting if well presented.

Key words: tourism, cultural tourism, tangible cultural heritage, castles, aesthetic castle value, usable castle value

1. UVOD

Profana graditeljska baština na prostoru Sjeverne Hrvatske čini vrlo važan segment kulturnog nasljeđa: upravo su na ovom prostoru dvorci i kurije, dijelom i utvrde, vrlo mnogobrojni. Ono što ih dodatno (negativno) obilježava je situacija u kojoj većina njih nije uopće ili na adekvatan način zbrinuta niti se prema njima odnosi od strane struke i odgovornih tijela kao prema sličnom nasljeđu u inozemstvu koje se često uzima za primjer dobre prakse (primjerice dvorci Bavarske). U takvim okolnostima mnogi su izgubili svoj prvotni sjaj odnosno arhitektonske i umjetničke vrednote koje su ih u nekom trenutku u prošlosti izdigle (a iako oronule iste vrednote ih čine posebnima i danas) iznad ostalog povijesnog graditeljskog nasljeđa koje je opstalo do danas. Upravo je ovo tema ovog diplomskog rada – imaju li dvorci i utvrde Sjeverne Hrvatske mogućnosti da se iskoriste u suvremenom svijetu kao ekonomski turistički resurs, uz adekvatno održivo upravljanje, unatoč činjenici da ne podliježu svi estetskim standardima *lijepih građevina* koje moguće diktiraju neki inozemni primjeri s dugom tradicijom turističkog djelovanja i poslovanja.

1.2. Predmet i ciljevi rada

Ovaj rad fokusira se na istraživanje uporabne vrijednosti profane povijesne arhitekture, konkretno dvoraca Sjeverne Hrvatske, u suvremenom svijetu i suvremenim društvenim okolnostima kada je njihova prvotna stambena uloga nepovratno izgubljena te je potrebno prepoznati i definirati nove mogućnosti korištenja baštine dvoraca, ponajprije u svrhu općeg društvenog i gospodarskog boljitka. Estetska vrijednost dvoraca u tome može igrati presudnu ulogu što je drugi predmet istraživanja ovog rada. Odnosno, nastoji se proniknuti utječe li derutno stanje povijesne građevine (dvorca) na negativan stav njegovih mogućih posjetitelja, te gubi li dvorac estetskim nazadovanjem (odnosno fizičkim propadanjem čemu je većina prepuštena) svoje potencijale kao gospodarski, ponajprije turistički resurs.

Ciljevi rada definirani su sukladno navedenim predmetima istraživanja. Želi se objasniti i uobličiti uporabnu vrijednost dvoraca kroz prvi dio ovog diplomskog rada, što je potkrijepljeno dosad izdanom literaturom i dostupnim ranije provedenim istraživanjima sličnog karaktera. Definiranje estetske vrijednosti dvoraca u njihovoj ulozi kao gospodarski iskoristivih resursa temelji se na interpretaciji rezultata anketnog upitnika.

1.3. Izvori i metode prikupljanja podataka

Izvori podataka su dvojaki. Prvi dio istraživanja je teorijski dio, temelji se na rezultatima proučavanja izdane literature povezane s temom diplomskog rada ili nekim njegovim segmentima. Tematika dvoraca dobro je zastupljena u literaturi, no nije direktno povezana s temom njihove uporabne i estetske vrijednosti - češći su, iako ne isključivi, povijesni pregledi plemićkih obitelji i izgradnje samih dvoraca. Prikupljali su se podaci i informacije iz tiskanih knjiga, znanstvenih članaka objavljenih u časopisima ili na Internetu, te internetskih stranica provjerene pozadine i točnosti.

Drugi dio istraživanja odnosi se na empirijsko istraživanje temeljeno na anketnom upitniku provedenom internetskim putem na ispunjavanje kojeg se odazvalo 100 ispitanika. Uzorak je ciljano usmjeren na osobe aktivne na društvenim mrežama i grupama tematikom direktno povezanom s dvorcima.

1.4. Struktura i sadržaj rada

Prvim, teorijskim dijelom nastoji se definirati područje u kojem dvorci mogu ostvariti svoje resursne potencijale, odnosno područje kulturnog turizma s posebnim naglaskom na baštinski turizam i kvalitete koje baština u sebi čuva kao resursnu osnovu. Nadalje, objašnjavanjem održivog razvoja i održivog pristupa upravljanju kulturnom baštinom i kulturnim turizmom nastojalo se smjestiti dvorce u suvremeni okvir poslovanja i istaknuti njihovu iskoristivost i ulogu u gospodarskom razvoju. Kratkim pregledom kulturne baštine dvoraca u svijetu i Hrvatskoj istaknuti su najpoznatiji primjerci te je objašnjena diferencijacija pojmova korištenih u radu: dvorac, utvrda, kurija. Također, ovim dijelom, uz usporedbu nekih inozemnih primjera, nastojalo se stvoriti *profil turistički uspješnih dvoraca* u svijetu, promatrajući ih s estetskih aspekata kao potencijalnih standarda za usporedbu fizičkog stanja hrvatskih dvoraca promatranog geografskog područja.

Drugi dio rada istraživačkog je tipa. Anketnim upitnikom nastojalo se potvrditi ili opovrgnuti tri hipoteze: obnovljeni dvorci odnosno utvrde zbog estetske privlačnosti rezultiraju većim brojem posjeta; ruševno stanje građevina svrstava ih u lokalitete nedovoljne atraktivnosti za posjet; uporabna vrijednost dvoraca/utvrda ovisi ne samo o stanju građevine nego i o okolini u

kojoj je ona smještena. Za potrebe istraživanja proveden je anketni upitnik kojem je pristupilo sto ispitanika, a koji je prikupljanjem i obradom odgovora rezultirao stvaranjem općenitog profila ispitanika, turističkog profila ispitanika, ispitao je njihovo općenito znanje i stav prema dvorcima, te njihov doživljaj tri odabrana baštinska reprezentativna primjerka: dvorac Veliki Tabor (primjer nedavno obnovljenog dvorca), dvorac Trakošćan (primjer najuspješnijeg i najposjećenijeg dvorca Sjeverne Hrvatske) te ruševni dvorci i utvrde (primjer povijesne arhitekture u derutnom stanju). Nakon prikupljanja dovoljnog broja odgovora, anketa je zatvorena te su odgovori obrađeni u svrhu potvrđivanja ili odbacivanja zadanih hipoteza.

2. KULTURNI TURIZAM I BAŠTINA

Prema znanstvenom pristupu i podjeli, osam je velikih kultura koje razlikujemo: zapadna, konfucijska, japanska, islamska, hinduistička, slavensko-pravoslavna, latinskoamerička i afrička kultura. Kultura u općenitom smislu obilježava okvir identiteta čovjeka te se odnosi na sveukupno znanje iz kojeg se crpe informacije prilikom komuniciranja. Kulturni identitet posebno je značajan za male narode te se stvara kroz povećanje svijesti o kulturi i jeziku kao i onim značajkama koje su ih održavale na životu tijekom stoljeća. Upravo ta stoljetna povijest razvoja nekog kulturnog identiteta može činiti otegotnu okolnost pri razumijevanju od strane drugih kultura jer prepreke nisu samo one očite (jezik, pismo, vjera, povijest, institucije) već i različiti pogledi na odnose među pojedincima.¹ Jednako kao što je važno za kulturni, turistički, društveni i gospodarski razvitak, nasljeđe pa tako i ono graditeljsko neprocjenjivo je s aspekta stvaranja i održavanja nacionalnog identiteta.² Kultura se odvija svugdje gdje se nalaze njezini sudionici, odnosno ljudi. Turizam međutim ne – on se događa samo kada osoba otputuje van mjesta svojeg stalnog boravka.³

U turizmu se događaju bitne promjene jer se turistička putovanja skraćuju, putuje se češće, a interes turista više nije na atraktivnosti destinacije nego u skladu s vlastitim interesima. Iskustvo, novost, aktivnost i želja za učenjem nečeg novog osnovne su karakteristike ovog novog tipa turista. Bitno je uživjeti se i pritom aktivno sudjelovati u lokalnim događanjima. U takvoj se okolini rađa kulturni turizam.

Takav oblik *turizma* poznat je prije Kolumbovog doba jer je osnovni motiv putovanja u to doba, osim ratovanja i vjere, bilo upoznavanje kultura i destinacija koje su drugačije od vlastitih. Kulturu se oduvijek smatralo prigodnim promidžbenim sredstvom u turizmu iako se nije izravno prodavala, nego je u turističkim brošurama služila kako bi dočarala ugođaj destinacije za turista koji putuje najčešće zbog odmora.

Složenost interesa kulturnih turista te mnoštvo resursa koje kulturni turizam obuhvaća uzrok su poteškoća u definiranju pojma kulturnog turizma. U današnjoj literaturi, mnoge se definicije koriste jednokratno kako bi autor pomoću njih dokazao svoje tvrdnje, pa se ponekad odnose

¹ Vreg, France, „Europska kultura i turističko komuniciranje“, u *Informatologija*, 40 (2007) No. 3., 180-181, 187.

² Obad Šćitaroci, Mladen, „Uvod u znanstveni kolokvij modeli revitalizacije i unaprjeđenja kulturnog nasljeđa“, u *Modeli revitalizacije i unaprjeđenja kulturnog nasljeđa*, ur. Mladen Obad Šćitaroci (Zagreb: Arhitektonski fakultet, 2017.), 6.

³ Gredičak, Tatjana, „Kulturna baština u funkciji turizma“, u *Acta turistica nova* Vol. 2 (2008.) No. 2, 5.

samo na materijalne aspekte kulture zaboravljajući nesumnjivu važnost nematerijalne kulture i njen turistički potencijal, te često izostavljaju zabavu koja je osnovni element turizma ili se fokusiraju isključivo na turiste motivirane kulturom zaboravljajući da je kultura element svakog putovanja iako mu to nije bila prvotna namjera.⁴

2.1. Kulturni turizam

Iako se na prvu može činiti logično što razdvaja pojam *kultura* od pojma *turizam* te može slijediti lagani zaključak što odvaja kulturni turizam od ostalih vrsta turizma, ipak nije u potpunosti jednostavno. Generalno gledajući može se konstatirati da se posjet plaži ne smatra kulturnim turizmom, dok posjet muzeju to jest. No posljednjih se godina u znanosti javljaju vrlo široka shvaćanja kulturnog turizma u kojima se on preklapa s turističkim aktivnostima koje su donedavno smatrane oprečnima kulturi. Tako ideje da je sav turizam kulturno djelovanje te da je i sam turizam zapravo sam po sebi vrsta kulture mogu pronaći legitimne argumente.⁵ Ovakve rasprave, iako ih je vrijedno i važno spomenuti, ipak nemaju velikog utjecaja na zaključke ovog rada obzirom da dvorci spadaju u segment kulturne baštine, odnosno nasljeđa kao dokaza kulturnih strujanja u nekom razdoblju u prošlosti. Baština time svakako spada u kulturu, a turistički posjeti takve vrste spadaju u kulturni turizam.

Povezivanjem turizma i kulturnog nasljeđa kojim se bavimo u ovom radu (ali generalno govoreći i prirodnog nasljeđa također) dajemo mu novi život. Pri tome nije dovoljno samo spriječiti njegovo daljnje propadanje i nestajanje, već zbrinjavanjem nasljeđa treba razmišljati o novoj namjeni u suvremenom svijetu uz prepoznavanje i shvaćanje rizika koji neminovno dolaze iskorištavanjem baštine u ekonomske svrhe.⁶ Trajna kategorija turističkih vrijednosti, pa i u baštini promatramo li je kao dio turističke ponude, ne može biti isključivo profit već čovjekova potreba za zadovoljavanjem bioantropoloških, sociokulturoloških i rekreativno-relaksirajućih spoznaja.⁷

⁴ Jelinčić, Daniela Angelina, *Abeceda kulturnog turizma*, Meandar, Zagreb 2008.

⁵ Sina Mousavi, Seyed, Naciye Doratli, Seyed Nima Mousavi, Fereshte Moradiahari, „Defining Cultural Tourism,“ u *International Conference on Civil, Architecture and Sustainable Development*, 1-2 (London: CASD-2016, 2016.), 70.

⁶ Obad Šćitaroci, *Uvod u znanstveni kolokvij*, u *Modeli revitalizacije i unaprjeđenja kulturnog nasljeđa*, 11.

⁷ Gredičak, *Kulturna baština u funkciji turizma*, 6

Kulturni turizam se prema McKercher i du Cros⁸ sastoji od četiri važna elementa: turizma, korištenja baštinskih resursa, konzumacije iskustva i proizvoda te konačno turista. Prvo pojašnjava da je ovo vrsta turizma – *turizam* je imenica, a *kulturni* samo pridjev koji je opisuje – čime se prije svega nastoji apelirati na one koji rade u ovom sektoru te često ne prihvaćaju posljedice koje turizam sa sobom donosi, a to je priljev (većeg) broja ljudi iz drugih krajeva u neko mjesto koji u limitiranom vremenu žele iskusiti dio kulture nekog kraja, što neizbježno utječe na ritam života u tom kraju, posebice ako on do sada nije bio turistički posjećivan. Korištenje baštinskih resursa drugi je element koji autori navode, a može služiti različitim grupama korisnika poput turista, obrazovnim ustanovama, tradicionalnim vlasnicima, lokalnoj zajednici i drugo. Paradoks ovog je da se najčešće ulazi u turistički sektor s baštinom prepoznatom kao ekonomskim potencijalom, a potom se njome upravlja prema principima prilagođenim isključivo baštini čime se zaštita stavlja na prvo mjesto što je često kontraproduktivno ili stvara poteškoće u upravljanju. Konzumacija iskustava i proizvoda kao treći element ističe želju kulturnih turista da im se omogući pristup različitim kulturnim iskustvima mjesta koje posjećuju zbog čega kultura (uključujući graditeljsku baštinu) mora biti pretvorena u proizvod kako bi ju se moglo konzumirati. Konačno, zadnji element kulturnog turizma čine sami turisti – oni koji putuju isključivo ili prvenstveno iz želja za sudjelovanjem u kulturi nekog mjesta, do onih koji postanu slučajnim kulturnim turistima na svom putovanju isprva započetom iz drugih nakana.

Postoje različite definicije kulturnog turizma:

„Kulturni turizam označava kretanje ljudi koje je uzrokovano kulturnim atrakcijama izvan njihovog uobičajenog mjesta stanovanja, s namjerom sakupljanja novih informacija i iskustava kako bi zadovoljili svoje kulturne potrebe.“⁹

„Kulturni turizam je žanr turizma specifičnog interesa koji se temelji na potrazi za sudjelovanjem u novim i značajnim kulturnim iskustvima, bilo estetskim, intelektualnim, emotivnim ili psihološkim.“¹⁰

„Kulturni turizam je oblik turizma čija je svrha, između ostalog, otkrivanje spomenika i lokaliteta. Zbog toga ima pozitivne učinke na iste utoliko što doprinosi njihovom održavanju i

⁸ McKercher, Bob, Hilary du Cros, *Cultural Tourism The Partnership Between Tourism and Cultural Heritage Management*, (New York: The Haworth Hospitality Press, 2002.), 6-9.

⁹ Richards, Greg, *Cultural Tourism in Europe*, (Willingford: ATLAS, 2005.), 16-32.

¹⁰ Reisinger, Yvette, "Tourist-Host Contact as a Part of Cultural Tourism", u *World Leisure and Recreation*, 36 (Summer 1994) No. 24, 24-28.

*očuvanju. Ovaj oblik turizma u stvari opravdava napore koje spomenuto održavanje i očuvanje zahtijevaju od ljudske zajednice zbog socio-kulturne i ekonomske dobrobiti koju donose stanovništvu.*¹¹

Strategija razvoja hrvatskog kulturnog turizma još 2003. godine pojam kulturni turizam objašnjava kao posjete osoba određenoj destinaciji izvan mjesta njihova stalnog boravka motivirane u cijelosti ili djelomično interesom za povijest, umjetnost, baštinu ili stil života lokaliteta, regije, zemlje. Tom definicijom kultura obuhvaća materijalnu dimenziju – muzeje, galerije, koncerte, kazališta, spomenike i povijesne lokalitete, ali i nematerijalnu dimenziju – običaje, tradicije, obrte, vještine. Turisti se smatraju kulturnim turistima ako su barem dijelom motivirani željom za sudjelovanjem u kulturnim aktivnostima.¹²

2.2. Vrste kulturnog turizma

Kulturni turizam može se nazvati krovnim pojmom u koji spada nekoliko potkategorija (kulturnog) turizma: umjetnički turizam, kreativni turizam, urbani kulturni turizam, ruralni kulturni turizam, lokalni kulturni turizam, suvremeni kulturni turizam, vjerski turizam i, onaj kojim se bavimo u ovom radu, baštinski turizam.¹³

Većina svjetski poznatih i suvremenih autora smatra da kulturni turizam obuhvaća:

- 1) baštinski turizam (heritage tourism),
- 2) umjetnički turizam (arts tourism),
- 3) gradski turizam (urban cultural tourism),
- 4) ruralni kulturni turizam (rural cultural tourism),
- 5) profesionalni turizam (life-seeing tourism),
- 6) kreativni turizam (creative tourism),
- 7) etični turizam (ethical tourism),
- 8) autohtoni, domaći kulturni turizam (indigenou cultural tourism) i

¹¹ ICOMOS-ova Povelja o kulturnom turizmu, 1976.

¹² Ministarstvo turizma, *Strategija razvoja kulturnog turizma „Od turizma i kulture do kulturnog turizma“* (<http://arhiva.rera.hr/Portals/0/docs/eu-turizam/Strategij-Razvoja-Kulturnog-Turizma.pdf>, preuzeto 02.02.2018.)

¹³ Nature and characteristics of cultural tourism, (<http://www.montana-vidin-dolj.com/en/publications/?NewsId=3>, preuzeto 25.12.2017.)

9) suvremeni kulturni turizam (contemporary).¹⁴

Svaka od ovih iznesenih kategorija dijeli se još i unutar svakog pojedinačnog sadržaja (baštinski turizam u sebi sadržava i ponešto od vjerskog turizma, kongresnog turizma, uključuje zanimanje i za povijesne gradove i mjesta, muzeje, povijesne rute). Predmet ovog završnog rada je baštinski turizam, te će se u nastavku fokusirati samo na glavne značajke baštinskog turizma.

Konsumacija i kupnja turističkih proizvoda, odnosno usluga, odvija se prije, tijekom i nakon putovanja, i to na različitim mjestima (odnosno kod kuće, na putu do destinacije, na samoj destinaciji). Zbog toga je važno istaknuti da je utjecaj turističke potražnje vidljiv ne samo na jednom mjestu i ne samo u jednoj (turističkoj) grani već i u drugim granama. Riječ je o tzv. *flow through* efektu.¹⁵

Baština je obično geografski određena i vezana uz specifično mjesto te predstavlja povijesni razvoj određene kulturne grupe. Definicija baštine koju koristi ICOMOS (1999) je sveobuhvatna:

Baština je široki koncept i uključuje prirodni kao i kulturni okoliš. Obuhvaća krajolike, povijesna mjesta i izgrađeni okoliš, kao i bioraznolikost, zbirke, prošle i sadašnje kulturne prakse, znanja i životna iskustva. Čuva i izražava duge procese povijesnog razvoja, tvoreći bit različitih nacionalnih, regionalnih, autohtonih i lokalnih identiteta te je sastavni dio modernog života. Ona je dinamična referentna točka i pozitivno sredstvo rasta i promjene. Posebna baština i kolektivno sjećanje nekog lokaliteta ili zajednice je nezamjenjivo i važna osnova za razvoj, sada i u budućnosti.

¹⁴ Neki od autora koji pišu o kulturnom turizmu i referiraju se na njegove podskupine su F. Tilden, otac interpretacije baštine (Tilden, F. (1977) *Interpreting Our Heritage*, Chapel Hill: University of North Carolina Press), C. Schweitzer (Schweitzer, C. (1999) *Cultural Tourism: The Hot Ticket to Cool Meetings*, Association Management), već spomenuti Mckercher i Du Cros kao svojevrсни temelj proučavanju kulturnog turizma, a u Hrvatskoj tu je D.A. Jelinčić s pogledom na domaću situaciju u kulturnom turizmu (Jelinčić, Daniela Angelina, *Abeceđa kulturnog turizma*, Meandar, Zagreb 2008.)

¹⁵ Blažević, Branko, Tanja Vuković, „Mogućnosti turizma u rješavanju problema nezaposlenosti“, u *Tourism and Hospitality Management*, Vol. 7 (prosinac 2001.), No. 1-2, 31.

2.3. Kulturni turisti i motivacija

Kulturni turizam nosi velike potencijale za budućnost turizma zbog širine obuhvata. Kulturni turisti teže zdravom iskustvu, onom koje je usmjereno ka prirodi i etičkom ponašanju, žele iskusiti divljinu, ali i gastronomiju, žele fotografirati, volontirati i prije svega iskusiti kulturu mjesta u koje dolaze.¹⁶

Kulturne turiste određuju neke značajke koje ih razlikuju od turista drugačijih afiniteta. Kulturni turisti najčešće imaju viši stupanj obrazovanja i veću prosječnu plaću, a upravo osobe koje rade u području bliskom kulturi u slobodno vrijeme više putuju kao kulturni turisti. Pri tome su najčešće iz srednjih ekonomskih klasa, a neki smatraju da im kulturno uzdizanje jača socijalni položaj. Najčešća motivacija kulturnih turista jest *proširenje vidokruga te učenje i stjecanje novih iskustava*, a najvažniji izvor informacija o kulturnoj turističkoj atrakciji jesu osobne preporuke prijatelja i poznanika, potom Internet te klasični turistički vodiči. Sve je zamjetnije da kulturni turisti nisu pripadnici isključivo starijih dobnih skupina, kao što je to možda prije bio trend ili mišljenje, već mnogi mladi ljudi postaju važna skupina u ovoj podvrsti turizma. Upravo ovaj zamjetan pomak u dobnoj granici sugerira razlog zašto su kulturni turisti sve zainteresiraniji za aktivno sudjelovanje u kulturi koju posjećuju kroz pojačanu orijentiranost prema učenju i razvoju.¹⁷

Stebbins još 1996. godine predlaže podjelu kulturnih turista u dvije glavne skupine: općeniti kulturni turisti i specifični kulturni turisti. Općeniti kulturni turisti posjećivanju odabranih lokaliteta pristupaju kao hobiju – bezbrižno i povremeno. Specifični (ili specijalizirani) turist namjerno odabire posjet mjestima koja su mu direktno u interesu – primjerice vrsta umjetnosti koja ga zanima. Odnosno, možemo oprimjeriti specifičnog turista u domeni graditeljske baštine koji posjećuje dvorce isključivo barokne izgradnje. Robert Stebbins u svom članku *Cultural Tourism as Serious Leisure* opisuje kako se "karijera" općeg kulturnog turista razvija s akumuliranjem njegovih vlastitih znanja o različitim zemljama, regijama, gradovima o kojima uči i koje uspoređuje. S druge strane, specijalizirani kulturni turist kontinuirano se usredotočuje na jedan lokalitet ili mali broj lokaliteta kako bi ga u potpunosti "savladao" ili se pak

¹⁶ Reisinger, Yvette, *International Tourism: Cultures and Behaviour*, (Oxford: Elsevier, 2009), 13.

¹⁷ Weber-Kainz, Barbara, „Strategije za turističku internacionalizaciju muzeja: muzej i kulturni turizam“, u *Informatica muesologica*, Vol. 36 (veljača 2007.) No. 3-4, 30-31.

usredotočuje samo na jedan vid umjetnosti, ovisno o vlastitim interesima. I jedan i drugi tipa turista „preziru“ komercijalizaciju predmeta svojih proučavanja.¹⁸

Puno konstruktivniji i iscrpniji pristup tematici donose autori McKercher i Du Cros koji kategoriziraju kulturne turiste sukladno intenzitetu njihova iskustva odnosno u kojoj su mjeri motivirani samom kulturom pri planiranju itinerara puta. Na najviše mjesto postavljaju one koje kultura nadahnjuje te namjerno posjećuju kulturom bogata mjesta, potom turiste koji razgledavaju odnosno koji su i dalje motivirani samom kulturom pri planiranju putovanja no njihovo je iskustvo nešto manje intenzivno. Neočekivani kulturni turisti ne započinju svoje putovanje s namjerom da dožive kulturu mjesta koje posjećuju, no slučajno se ipak zateknu u ulozi konzumenata kulture koju ne odbijaju i koju mogu intenzivno doživjeti. Nadalje, turisti koji neformalno sudjeluju u kulturno-turističkom iskustvu koje je sukladno tome plitko, te na kraju slučajni kulturni turisti koji nisu započeli putovanje s namjerom iskušavanja kulture niti ih to zanima, no ipak mogu sudjelovati u stvaranju kulturno-turističkog iskustva iako površno.¹⁹

Strategija razvoja hrvatskog kulturnog turizma navodi tri osnovna tipa turista koji se zanimaju za kulturu u različitim intenzitetima:

1. *turisti privučeni kulturom* - motivacija dolaska u destinaciju nije vezana uz kulturu, ali u doticaju s njom usputno uživaju,
2. *turisti inspirirani kulturom* – motivacija je izrazito kulturna, ali se usmjerava samo prema velikim kulturnim događajima koji su u trendu,
3. *turisti motivirani kulturom* – osnovna motivacija za putovanje je kultura.

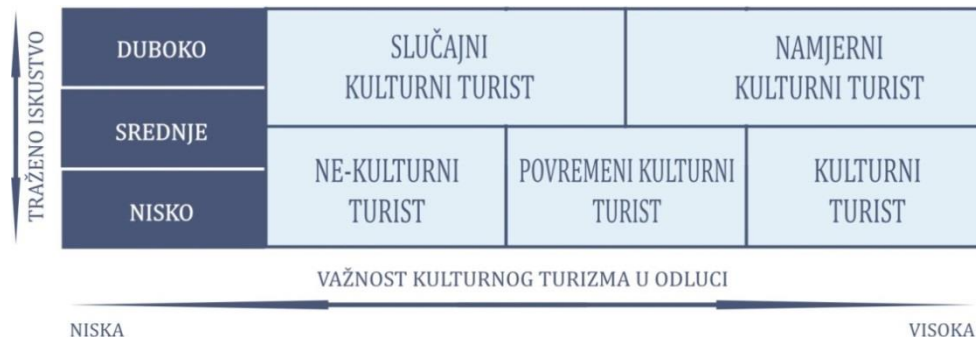
Posljednji tip turista prisustvuje izrazitim kulturnim događanjima i atrakcijama, a izbor destinacije obično ovisi o njegovim specijaliziranim interesima. Dakle, kulturni turist najintenzivnijeg iskustva je onaj koji je motiviran kulturom, pa profil takvog turista prikazuje osobu koja ima specifične interese, viši stupanj obrazovanja, više zarađuje u domicilnoj zemlji, pa prema tome i više troši u receptivnoj zemlji i ostaje duže u destinaciji. On traži iskustvo i aktivan odmor, a svoje putovanje najčešće organizira sam služeći se Internetom.

S obzirom na važnost kulturnog turizma u trenutku donošenja odluke o odabiru turističkih destinacija i traženog iskustva, na slici 1. dat je prikaz različitih tipova kulturnog turista, dok

¹⁸ Stebbins, Robert A., „Cultural Tourism as Serious Leisure“, u *Annals of Tourism Research* Vol. 23 (1996) No.4, 948-950

¹⁹ Mousavi, *Defining cultural tourism*, 72.

je u daljem tekstu objašnjena razlika između povremenog kulturnog turista, kulturnog turista i ne-kulturnog turista.

Slika 1. Tipologija kulturnog turista

Rađeno prema: McKercher Bob, Hilary du Cros, *Cultural Tourism The Partnership Between Tourism and Cultural Heritage Management*, (New York: The Haworth Hospitality Press, 2002.)

Horizontalna os označava važnost kulturnog turizma u općoj odluci o putovanju, ona prepoznaje ulogu kulturnih znamenitosti kao glavnog i jedinog razloga putovanja ili pak može taj poticaj posve biti nevažan, iako turist može sudjelovati u nekim od turističkih aktivnosti. Vertikalna os predstavlja dubinu iskustva. Iskustvo postoji i može biti duboko i značajno do zabavnog i većinom rekreacijskog kulturnog iskustva.

Za određenu zemlju turisti su važni jer nose profitabilni potencijal. U tom segmentu najzanimljiviji i najpoželjniji je dolazak profila turista kojeg smo već nazvali turistom motiviranim kulturom.

U Hrvatskoj kulturni turizam sve intenzivnije zaokuplja pozornost zaposlenih u turizmu i kulturi. Brojne konferencije, skupovi i radionice sve češće posvećuju dio svojeg programa kulturnom turizmu, a njegovom razvoju pristupilo se sustavno, izradom *Strategije razvoja kulturnog turizma* i njezinom provedbom *Ureda za kulturni turizam* i *Zajednice za kulturni turizam Hrvatske gospodarske komore*. „Razvojem kulturnog turizma, turistički sektor teži, obogaćivanjem turističke ponude prevladati strukturne probleme hrvatskog turizma poput izražene sezonalnosti i geografske koncentracije potražnje duž Jadranske obale, dok je interes

kulturnog sektora u financijskim efektima koji proizlaze iz njegova intenzivnijeg uključivanja u turističku ponudu.²⁰

2.4. Trend i perspektive razvoja kulturnog turizma

Dok je masovni turizam usmjeren isključivo na odmor (sunce, more, plaža), sve su popularniji selektivni oblici turizma od kojih je jedan kulturni turizam – sve više mu raste važnost na svjetskom turističkom tržištu, a kao što je spomenuto javlja se u različitim oblicima: turizam baštine, turizam umjetnosti, povijesni turizam, gastronomski turizam i drugo. Pretvorbom turizma iz „tvrdog“ oblika u „meki“ on je postao humaniji i više okrenut pojedincu.²¹ Kulturni turisti žele upoznati kulturno-povijesnu baštinu destinacije koju posjećuju, čime se s druge strane javlja odgovor destinacija koje svoje kulturne resurse pretvaraju u turističke atrakcije.

Kultura je kao motiv putovanja bila oduvijek prisutna, iako više kao popratni sadržaj u doba masovnosti turizma koji se razvija od 50-ih godina prošlog stoljeća. Današnji trendovi putovanja Europom pokazuju da je 17% putovanja primarno usmjereno na konzumaciju kulture poput posjeta važnim kulturološkim gradovima, kulturnim događanjima, baštinskoj ostavštini i slično. Standardni oblici kulturnih atrakcija još uvijek se nalaze na vrhu ljestvice posjećenosti kod Europljana: muzeji, povijesna mjesta, spomenici, religijski objekti i umjetničke galerije. No da bi kulturni proizvod bio atraktivan potrebno ga je pravilno oblikovati u skladu s potrebama turista koji žele upoznati prošlo, ali i sadašnje nasljeđe destinacije.

Turisti stoga traže nova iskustva u domeni kulturnog turizma jer destinacije s puno tradicionalnih turističkih atrakcija i događaja posljednjih godina više nisu dovoljne u kulturnoj turističkoj ponudi. Kod suvremenog turista postoji želja za upoznavanjem lokalnih kulturnih vrednota kroz autentična iskustva. Razgledavanje ključnih elemenata kulturno-povijesne baštine više ne zadovoljava nove trendove već se traži aktivno sudjelovanje u kulturi. Očekuje se da će se takav razvoj nastaviti i snažno utjecati na međunarodno kulturno turističko tržište.²²

²⁰ Web centar hrvatske kulture (www.culturenet.hr, preuzeto 09.01.2018.)

²¹ Kušen, Eduard, „Turizam i prostor Klasifikacija turističkih atrakcija“, u *Prostor: znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam*, Vol. 9 (prosinac 2002.), No. 1(21), 4.

²² Rudan, Elena, „Razvojne perspektive kreativnoga turizma Hrvatske“, u *Ekonomska misao i praksa*, (prosinac 2012), No. 02, 714-715.

2.5. Kulturna baština u službi turizma

Kulturno graditeljsko nasljeđe, iako s velikim turističkim potencijalom, ne smije se shvaćati kao roba za iskorištavanje kroz obezvrjeđivanje i zadiranje u njegove osnove. U turističkom poduzetništvu potrebno je osvijestiti da se pogrešnim korištenjem kulturno nasljeđe vrlo lako troši i nestaje kao turistički resurs – a baštinski kulturni turizam upravo počiva na vrijednostima autohtone baštine.²³ Željom da se zaradi na nasljeđu, no često ne i da se u njega ulaže, vrlo brzo dolazi do prekomjerne potrošenosti.

Kulturnu baštinu, u koju spada i graditeljsko nasljeđe dvoraca, definirao je UNESCO. U ljudsko nasljedstvo iz prošlosti koje živimo danas i ostavljamo za budućnost prema UNESCO-voj konvenciji spadaju pojedinačni spomenici (djela arhitekture, djela slikarstva i kiparstva, elementi arheoloških nalaza, kombinacije istih) koji nose izuzetnu važnost iz povijesnih, umjetničkih ili znanstvenih razloga. Tu spadaju i grupe građevina, koje zbog svojih arhitektonskih i/ili smještajnih karakteristika također nose izuzetnu važnost u povijesnom, umjetničkom ili znanstvenom pogledu. Treću kategoriju kulturne baštine čine mjesta, istaknuta zaslugom ljudi ili združenim djelovanjem čovjeka i prirode, te arheološka nalazišta s izuzetnom povijesnom, estetskom, etnološkom i antropološkom vrednotom.²⁴

Kada se kulturna baština počne konzumirati od strane turista ona postaje proizvodom koji privlači nove korisnike. Međutim, svako od njih sa sobom odnosi vlastite doživljaje i iskustva²⁵, a marketinška djelatnost baštinskih lokaliteta eksploatira kulturnu baštinu u nekoliko područja s ciljem privlačenja tipova ljudi različitih interesa. Promotivna eksploatacija odnosi se na sve oblike promocije kulturne baštine preko publikacija, izložbi, vizualnih medija i virtualnih informatičkih mreža. Turistička eksploatacija kulturne baštine trebala bi se kretati od promocije u zemlji i inozemstvu. Kod kuće, turističkom eksploatacijom posebno je važno stvoriti jedinstvene sustave informiranja o kulturnoj baštini na cestama, na prometnim terminalima i svim strateškim mjestima na kojima se može donijeti impulzivna odluka da se neko mjesto posjetili ili gdje poruke smjera mogu pomoći turistima koji planiraju svoj posjet u pronalasku

²³ Obad Šćitaroci, *Uvod u znanstveni kolokvij*, u *Modeli revitalizacije i unaprjeđenja kulturnog nasljeđa*, 9.

²⁴ Konvencija o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine, UNESCO 1972.

(<http://whc.unesco.org/en/conventiontext/> preuzeto 26.12.2017.)

²⁵ Gredičak, *Kulturna baština u funkciji turizma*, 5.

odredišta. Znanstvenom eksploatacijom potrebno je stimulirati istraživanja i prezentaciju te interpretaciju rezultata na primjeren način zanimljiv svakoj razini posjetitelja.²⁶

²⁶ Ibid, 4.

3. ODRŽIVI RAZVOJ KULTURNOG TURIZMA

Koncept održivog (usklađenog ili potrajnog) razvoja ne može se shvatiti kroz strogo određene definicije jer je riječ o procesima promjena u odnosima koji se uspostavljaju između društvenih, ekonomskih i prirodnih sustava i procesa.²⁷ U literaturi je navedeno nekoliko različitih definicija održivog razvoja od kojih je najzastupljenija ona koju su zajednički donijeli Svjetska unija za zaštitu prirode (IUCN), UN-ov program za okoliš (UNEP) i Svjetski fond za prirodu (WWF), a glasi: „Održivi razvoj je proces unapređenja kvalitete ljudskog života koji se odvija u okvirima tzv. nosivog kapaciteta održivih ekosustava.²⁸ Održivi razvoj znači gospodarski i društveni rast usklađen s ekosustavima u kojima djeluje pa je kao takav i dugoročno održiv.²⁹

Kulturna baština nosi potencijale za turistički razvoj, no ako se oni iskoriste na pogrešan način rezultat može biti negativniji od početnog stanja. Nepoštivanjem načela održivog razvoja mogu stradati ili čak nestati bitne vrednote same baštine i lokalne zajednice na kojima razvoj turizma počiva. Ovim poglavljem nastoje se definirati pozitivni i negativni efekti turizma na kulturu i kulturnu baštinu te na potencijale i vrijednosti koje kulturna baština dvoraca posjeduje. Upravljanje kroz održiv razvoj ističe se kao neizbježno.

3.1. Upravljanje kulturnom baštinom – negativni i pozitivni efekti turizma

Iako nije jedini način korištenja kulturne baštine dvoraca danas, turističko korištenje se čini kao najadekvatnije s obzirom da može relativno brzo nadoknaditi i omogućavati financijske izdatke i ulaganja koja takve građevine iziskuju na godišnjoj bazi.

Kao pozitivne strane razvoja kulturnog turizma u nekom mjestu mogu se smatrati umjereni dolasci turista jer se najčešće radi o manjem tržišnom segmentu, odnosno najčešće se izbjegne masovnost koja može naštetiti samoj destinaciji ili kulturnom resursu. Kulturni turisti najčešće više troše i prisniji su u odnosima s lokalnim stanovništvom koje nastoje upoznati jednako kao i njihovu kulturu. Prihodi od turizma često se koriste za zaštitu i obnavljanje kulturnog nasljeđa,

²⁷ Herceg, Nevenko, *Okoliš i održivi razvoj*, (Zagreb: Synopsis d.o.o., 2003.).

²⁸ Vuković, Dijana, „Percipirana vrijednost održive turističke destinacije s aspekta kvalitete“, doktorska disertacija, Opatija: Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, 2017., 182.

²⁹ Vidučić, Vinko, „Sustainable Development of Island Tourism in Republic of Croatia“, u *Naše more* Vol. 54 (lipanj 2007.), No. 1-2, 42-48.

a pravilno korišteni mogu biti podrška lokalnoj tradicionalnoj kulturi koja bi bez takvih poticaja u manjim mjestima vjerojatno nestala. Na koncu, kulturni turizam može biti rješenje za produženje sezone i ublažavanje sezonskih koncentracija.

Negativni utjecaji turizma direktno se odnose na fizičke prijetnje kulturnim znamenitostima jer često potraga za što autentičnijim iskustvom može vrlo osjetljiva područja i ostatke otvoriti opasnosti masovnog posjećivanja. Negativni utjecaj može biti i na lokalnu zajednicu, to veći što je zajednica manja te nadjačana brojem turističkih dolazaka. Turizmifikacija baštine može povoljno utjecati na lokalnu zajednicu i povećati zapošljavanje te omogućiti bolji život stanovnika, no s druge strane postoji prijetnja od zagađenja i razvoja gužvi.³⁰

3.2. Uporabna i estetska vrijednost dvoraca

Kao građevine koje ne mogu služiti svrsi zbog koje su izgrađene, a građene tehnikama i materijalima koji su dotrajali i koji iziskuju znatna ulaganja, može se postaviti pitanje čemu danas uopće težiti ponovnoj uporabi dvoraca. No sagledamo li ih kao ostatke prošlosti koji nose duhovnu i oblikovno-simboličnu težinu, tada se njihovo zanemarivanje i prepuštanje vremenu ipak čini pogrešnim.

Prvotno građeni u svrhu stanovanja, danas tek ponegdje u njima nailazimo stanove (gotovo isključivo suprotno luksuzu u kojem su živjeli prvotni stanovnici i vlasnici), a većina je ispunjena drugim sadržajima ili prazna. Razlog nemogućnosti življenja u njima leži u činjenici da su čak i manji dvorci Hrvatske površine nekoliko stotina kvadrata, a oni veći broje u tisućama (primjerice Ludbreg sa 3300m² ili Klenovnik sa svojih 90 soba). Dvorci su bili rezidencije za stanovanje i pokazivanje raskoši plemstva, te su se funkcionalno uklapali u model poljodjelskog feudalnog društva. Suvremeno stanovanje traži puno manji i funkcionalniji prostor koji se može održavati prosječnom plaćom kojoj je veličina dvorca neodrživ hendikep, a danas se samo nekoliko dvoraca koristi kao jedno obiteljsko stanovanje (primjer: Marija Bistrica, Šćrbinec). Iako stanovanje nije isključeno, no kako je neisplativo (ili čak nemoguće za ostvariti) potrebno je pronaći prikladniju upotrebu dvoraca.

³⁰ Pančić Kombol, Tonka, „Kulturno nasljeđe i turizam“, u *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin*, (Listopad 2006.), No 16-17, 212-219.

Zaštita kulturnih dobara, kako je već ranije spomenuto, može biti kontraproduktivna ako joj se prekruto pristupi – „kada zaštita postane sinonim za zabranu, onda se proces življenja građevine može zaustaviti i ugasiti.“³¹ Potrebno je stoga odrediti stimulativnu zaštitu kako bi se uspostavili modeli adekvatnog korištenja dvoraca, no koji neće zaustaviti proces promjene u suvremeno iskoristivu građevinu. Na kraju krajeva, svi su dvorci tijekom svojeg postojanja, čak i kada su imali svoju prvotnu namjenu stanovanja plemstva, bili obnavljani, pregrađivani i dograđivani. O nekoliko faza nastanka svjedoče stilski slojevi – romantizacija, historicizam, barok i slično. Upravo ta karakteristika trebala bi biti prisutna i u današnjim prenamjenama dvoraca odnosno modernizacija ovih građevina ne treba biti skrivena i pritajena već legitimno prisutna uz nove zahtjeve funkcionalnih potreba.

Prema Lenku Plešini, tri su moguće uporabnosti dvoraca kakvi su danas: prepustiti dvorac da se pretvori u ruševinu i takvog ga zaštititi, dvorac obnoviti i potom održavati kao spomenik (iako je s ekonomskog aspekta to utopijski stav kao rješenje za sve dvorce), ili konačno upotrijebiti očuvane dijelove građevine u gradnji novog funkcionalnog i oblikovnog sadržaja. Da bi građevine bile samoodržive potrebno im je pristupiti revitalizacijom izvan postojećih gabarita: očuvati ono što dvorac čini vrijednim, no ne i graditi unatrag uz inzistiranje na povijesnom izgledu građevine.³²

Estetska vrijednost građevine dvorca nosi svoje vrednote u stilovima u kojima je građen kroz povijest, no ona je prije svega doživljaj živućih ljudi koji neki dvorac promatraju. Kao što se Plešina pita, citirajući Platona da je „*ljepota odsjaj istine*“: je li zaista idejno opravdana svaka restauracija koja želi umjetnim putem obnoviti stare oblike? Uzima kao primjer starogrčki hram Partenon, Atena, koji je zaštićen kao ruševina i, iako postoje mogućnosti obnove, to nikako nije namjera. Ako povučemo paralelu s ruševinama naših krajeva (brojne utvrde, mnogi dvorci) zaključuje da je potrebno prihvatiti ljepotu ruševine jer se obnavljanjem lako zaluta u izgradnje koje djeluju kao novokomponirani dvorci.³³

³¹ Plešina, Lenko, „Obnova dvoraca kroz promjenu i rast“, u *Međunarodni znanstveno stručni skup suvremeno korištenje i kreativno upravljanje dvorcima, kurijama i ljetnikovcima*, ur. Nikša Božić (Zagreb: Arhitektonski fakultet, 2005.), 133.

³² Ibid, 132-137.

³³ Ibid, 134-135.

3.3. Aktivnosti zaštite, očuvanja i upravljanja kulturnom baštinom

Sustav mjera zaštite graditeljskog kulturnog nasljeđa ima dugu tradiciju te je time dobro poznat stručnom kadru – no najčešće se na tome staje. Obnova radi obnove nasljeđa nije dovoljno poticajna kako bi se uložila velika količina sredstava jer građevina u novoobnovljenom stanju nije samoodrživa. Potrebno je prije svega osmisлити aktivno rješenje korištenja građevine i novi život u suvremenim okolnostima.³⁴

Na probleme se nailazi i u zakonodavstvu – zakonodavna zaštita, prema riječima stručnjaka, ograničava potencijalne investitore svojom prenormiranošću, suprotstavljenim i neusklađenim zakonima i propisima, kompliciranim pristupom. Potrebna je ispravna i kreativna pravna zaštita prostora kako bi se istinski moglo pristupiti razvoju kakvog diktira ideja održivosti.³⁵

Suodnos i suživot kulturne baštine sa suvremenim tekovinama određen je održivim razvojem jer je kulturna baština vrlo osjetljiva na neadekvatno odnošenje prema njoj odnosno na neprimjerene zahvate i procese. Svaka stvorena neravnoteža rezultira smanjenjem kvalitete posjeta i doživljaja što u konačnici dovodi do gubitka želje za posjetom određenom lokalitetu ili destinaciji te njihovog propadanja unatoč turističkim potencijalima.³⁶

U ovisnosti od fizičkih, umjetničkih, kulturnih, povijesnih svojstava, kao i u ovisnosti od prezentacije kulturnih resursa, kulturna baština se može podijeliti na:³⁷

- arheološka nalazišta,
- djela sa spomeničkim i umjetničkim svojstvima (arhitektonska djela, djela iz područja slikarstva, djela primijenjene umjetnosti),
- prostorne kulturno-povijesne cjeline (stara jezgra grada, seoske ambijentalne cjeline, etno-parkovi, samostani, srednjovjekovni gradovi i utvrde),
- znamenita mjesta ili spomen obilježja,
- folklorno nasljeđe,
- manifestacijske vrijednosti,
- ustanove kulture (muzeji, galerije, kulturni centri i sl.)

³⁴ Obad Šćitaroci, *Uvod u znanstveni kolokvij*, u Modeli revitalizacije i unaprjeđenja kulturnog nasljeđa, 8.

³⁵ Ibid, 9.

³⁶ Gredičak, *Kulturna baština u funkciji turizma*, 18.

³⁷ Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, Narodne Novine (NN 66/99, 151/03, 157/03, 100/04, 87/09, 88/10, 61/11, 25/12, (pročišćen tekst) 136/12 33 Narodne Novine 2012 (pročišćen tekst)

S vremenom, pod utjecajem različitih manje ili više izraženih čimbenika, kulturna baština se u znatnoj mjeri uništava. Temeljni uzroci uništavanja, rušenja ili propadanja spomenika kulture, odnosno kulturne baštine su brojni i mogu se svrstati u nekoliko osnovnih skupina.³⁸

Prirodni čimbenici:

- vrsta materijala od kojeg su izrađeni objekti i prostori o kojima ovisi trajnost i otpornost na promjene,
- klimatski čimbenici: mraz, vjetar, sunce koji doprinose razgradnji materijala u vremenu,
- prirodne nepogode: poplave, pljuskovi, uragani i sl. koji nasilno jednokratno ili učestalo uništavaju objekte ili prostore,
- prirodne katastrofe: poplave, vulkani i sl.

Društveni čimbenici:

- spontane aktivnosti: preseljenje kulturne baštine, napuštanje prostora i prepuštanje prirodnom propadanju,
- neznanje: promjena namjene, nestručna rekonstrukcija, preslikavanje i sl.,
- neprijateljstvo: promjena namjene, nasilno rušenje, ratovi, krađa i sl.,
- nekultura: grebanje, urezivanje imena, lomljenje, otkidanje dijelova, i sl.

Zaštita kulturne baštine je pojam koji podrazumijeva ne samo zaštitu postojećeg stanja kulturne baštine već podrazumijeva i sve moguće intervencije na kulturnoj baštini u cilju obnove, poboljšanja, boljeg korištenja, jednom riječju približavanja ljudima. U tom cilju sve turističke destinacije, kao i države, poduzimaju pravno reguliranu zaštitu najvrjednije kulturne baštine i svrstavaju je u određene kategorije zaštite. Baštinskoj i turističkoj valorizaciji cilj je ocjena vrijednosti svih onih elemenata koji doprinose boljoj zaštiti kulturne baštine i njezinoj prezentaciji kulturnog prostora.³⁹

³⁸ Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, Narodne Novine.

³⁹ Vuković, Dijana, „Percipirana vrijednost održive turističke destinacije s aspekta kvalitete“, doktorska disertacija, Opatija: Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, 2017., 169.

3.4. Održivi razvoj

Pored ekonomskog, turizmu trebamo pronaći društveno opravdanje, te se postavlja pitanje je li svaki tip turizma društveno poželjan. Ako turističke tekovine dovode u pitanje opstanak ili ugrožavaju sociokulturnu i ekološku stabilnost, ili ako su marginalizirane potrebe lokalnog stanovništva, onda bi i takvo turističko djelovanje trebalo promijeniti ili ugasiti. Odgovoran pristup turističkom razvoju temelji se na principima održivosti te pretpostavlja razvoj u smjeru koji poštuje okvire i kapacitete okoliša, prirodnog i kulturnog. Sve veća ekološka osviještenost i osjetljivost odražava se na turističke potrebe i motive putovanja. Područja devastirana turističkom izgradnjom i aktivnostima gube na atraktivnosti i posljedično na posjećenosti. Prošlo je gotovo tri desetljeća od Agende 21, dokumenta koji lokalnu zajednicu stavlja u fokus prema principima održivosti jer je upravo to početna točka iz koje razvoj turizma treba krenuti – lokalna zajednica svjesna je svojih specifičnosti i mogućnosti intenziteta gospodarskog razvoja.⁴⁰

Temelji održivog razvoja isprepliću se kroz četiri važne dimenzije – prostornu, ekonomsku, okolišnu i društvenu dimenziju održivosti. Zanimljivo je samo jedne od njih dolazi do nemogućnosti dugotrajnog opstanka, a s kulturnim nasljeđem upravo se to najčešće događa. Čak i kada dođe do fizičke obnove graditeljskog nasljeđa ono se, s aspekta održivosti, i dalje ne može smatrati uspješnim ishodom jer najčešće fale vrlo važni segmenti kako bi je se u potpunosti revitaliziralo u suvremenom svijetu: nema namjene, nema adekvatnu namjenu, nije integrirano s lokalnom zajednicom, nije prihvaćeno od dionika koji bi ga trebali koristiti⁴¹ (kao posljedica nedostatka obostrane komunikacije u vrijeme planiranja). Ekonomska opravdanost obnove graditeljskog nasljeđa imperativ je i u onim situacijama kada je obnova sa stručnog aspekta izvedena odlično.⁴²

⁴⁰ Segarić, Nensi, „Baština kao temelj razvoja održivog turizma: iskustvo turističkih djelatnika u Starigradu-Paklenici“, u *Godišnjak Titius: godišnjak za interdisciplinarna istraživanja porječja Krke*, Vol. 6-7 (veljača 2015) No 6-7, 120-121.

⁴¹ Obad Šćitaroci, *Uvod u znanstveni kolokvij*, u *Modeli revitalizacije i unaprjeđenja kulturnog nasljeđa*, 9.

⁴² Ibid, 10.

4. VRJEDNOVANJE KULTURNE BAŠTINE DVORACA

Uz već spomenutu definiciju UNESCO-a, odnosno pobranje svega što spada u (svjetsku) kulturnu baštinu, i druge su organizacije nastojale dati svoju viziju i objasniti taj pojam. U Meksičkoj deklaraciji iz 1985. godine Svjetska turistička organizacija donosi definiciju kulturne baštine. Prema njoj kulturna baština nekog naroda podrazumijeva djela njegovih umjetnika, arhitekata, glazbenika, pisaca i filozofa, kao i djela nepoznatih autora. Zbog svoje vrijednosti ona su postala sastavnim dijelom naroda, bilo da su materijalnog ili nematerijalnog porijekla, odnosno mogu biti jezik, običaji, vjerovanja, mjesta i povijesni spomenici, književnost, umjetnička djela, arhivi, knjižnice itd. Upravo je mogućnost isticanja nematerijalnog oblika kulturne baštine proizašao iz prošlostoljetnih promišljanja o podjeli baštine na materijalnu i nematerijalnu te na pokretnu i nepokretnu kako bi se pokrila sva područja ljudskog interesa u prošlosti i sadašnjosti.⁴³

ICOMOS⁴⁴ definira baštinu kao široki koncept koji uključuje materijalne lokalitete (poput prirodnih i kulturnih krajolika, povijesnih mjesta, gradova i pojedinačnih građevina) kao i nematerijalnu „imovinu“ prošle i trenutne kulturne prakse, znanje i živuća iskustva.⁴⁵

Iako se Hrvatska na svojem prostoru može pohvaliti stoljetnim i tisućljetnim graditeljskim baštinskim nasljeđem, samo je malen dio njega zbrinut na adekvatan način – većina graditeljskog nasljeđa propada. Osim fizičke degradacije i nestanka tog segmenta baštine, propadanjem nestaje i dio kulturnog, povijesnog i prostornog identiteta Hrvatske.⁴⁶

4.1. Zakonodavna pozadina vrjednovanja dvoraca

Vrjednovanje kulturnih dobara, dakle i dvoraca, prema Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara⁴⁷ i prema Pravilniku o registru kulturnih dobara Republike Hrvatske⁴⁸ svrstava se u tri liste: Lista zaštićenih kulturnih dobara, Lista kulturnih dobara nacionalnog značaja i Lista preventivno zaštićenih dobara. Neko dobro je proglašeno kulturnim nakon stručnog

⁴³ Gredičak, *Kulturna baština u funkciji turizma*, 3-4.

⁴⁴ International Council on Monuments and Sites (<https://www.icomos.org/en/> preuzeto 25.12.2017).

⁴⁵ McKercher, Du Cros, *Cultural Tourism*, 7.

⁴⁶ Obad Šćitaroci, *Uvod u znanstveni kolokvij*, u Modeli revitalizacije i unaprjeđenja kulturnog nasljeđa, 6.

⁴⁷ Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, NN 69/1999., 151/2003., 157/2003.

⁴⁸ Pravilnik o registru kulturnih dobara Republike Hrvatske, NN 59/2000., 37/2001.

vrjednovanja provedenog od strane Ministarstva kulture i nakon toga se svrstava na neku od ranije spomenutih Lista te se upisuje u Registar. Ako kulturna dobra nisu upisana u Registar Ministarstva kulture mogu biti zaštićena od strane lokalne uprave i samouprave pod statusom lokalnog značenja.

Spomenutim Zakonom vrednovanje baštine se spominje, no nisu određeni jasno razrađeni kriteriji prema kojima se ono provodi, a posebno nedostaju posebni kriteriji za svaku skupinu kulturnih dobara (time i dvorce). U nedostatku vrijednosne gradacije značaja kulturnih dobara, izjednačuju se dvorci koji su jedinstveni primjerci svoje vrste u Hrvatskoj (dvorac Veliki Tabor kao očuvani dvorac-zamak) i dvorci koji stilskim obilježjima spadaju u grupu mnogobrojnih dvoraca na ovom prostoru. Vidljivo je da nedostaje kriterij koji bi određena kulturna dobra, odnosno u ovom slučaju dvorce, razvrstavao jedne od drugih sukladno stupnju njihova značaja prema obilježjima koje nose.⁴⁹

4.2. Kategorizacija dvoraca

Razvoju sustava vrjednovanja dvoraca nastojalo se pristupiti kroz znanstvenu literaturu. Na tu temu piše Mladen Obad Šćitaroci u zborniku radova izdanom 2006. godine. Vrjednovanju je potrebno pristupiti ponajprije s gledišta gospodarske održivosti i ekonomske opravdanosti, temeljeno na hrvatskom zakonodavstvu, te kroz sveobuhvatni pristup: s konzervatorskog, kulturno-povijesnog, arhitektonsko-graditeljskog, prostorno-ambijentalnog polazišta, no dakako i s turističkog, ekonomskog i imovinsko-pravnog. Unutar tog okvira autor je pristupio kategorizaciji vrlo iscrpno čime se unutar svake kategorije dodatno granaju kriteriji:

- 1) konzervatorski kriteriji ocjene dvoraca: izvornost dvorca, izvornost gospodarskih zgrada, izvornost perivoja, očuvanost i vrijednost različitih građevnih razvojnih faza, rijetkost (unikatnost), postojanje povijesnih izvora važnih za istraživanje i obnovu;
- 2) kulturno-povijesni kriteriji ocjene dvoraca: vrijeme nastanka, kulturno-povijesne vrijednosti, estetsko-umjetničke vrijednosti;
- 3) arhitektonsko-graditeljski kriteriji ocjene dvoraca: postojeće građevno stanje, građevni materijal, očuvanost arhitektonskog interijera, očuvanost pokretnog interijera;

⁴⁹ Obad Šćitaroci, Mladen, Bojana Bojanić Obad Šćitaroci, „Kriteriji vrjednovanja dvoraca“, u *Međunarodni znanstveno-stručni skup dvorci i ljetnikovci kulturno nasljeđe kao pokretač gospodarskog razvoja*, ur. Nikša Božić (Zagreb: Arhitektonski fakultet, 2006.), 145-146.

- 4) prostorno-ambijentalni kriteriji ocjene dvoraca: očuvanost okolnog ambijenta, očuvanost perivoja i vrtova, urbanističke osobitosti.

Ovu grupu kriterija autor smatra glavnom mjerom vrjednovanja dok preostali (turistički, ekonomski i imovinsko-pravni) određuju prihvatljivu i održivu namjenu dvoraca. Sukladno tome Obad Šćitaroci koristi prvu grupu kriterija kako bi proveo vrjednovanje stotinu dvoraca i kurija na Hrvatskom teritoriju. Rezultati istraživanja pokazali su da je u prvih dvadesetak dvoraca, njih šesnaest smješteno na prostoru Sjeverne Hrvatske.⁵⁰ Iako dvorci Hrvatskog zagorja općenito brojčano dominiraju nad dvorcima ostatka Hrvatske, ovaj podatak svejedno ukazuje na vrijednost baštine koja se nalazi na ovom malom prostoru, a koja je zbog nedostatka kategorizacije svrstana u isti rang s dvorcima niže vrijednosti te su joj time i limitirana financijska sredstva dodijeljena na isti način.

U nedavno izdanom zborniku radova pod nazivom *Modeli revitalizacije i unaprjeđenja kulturnog nasljeđa* nastoje se definirati mogući modeli postupanja s kulturnim nasljeđem kao strategijskim resursom i njegovo aktivno korištenje koje bi pridonosilo razvoju. Iako se tematici pristupa vrlo opširno, mnogo autora raznih struka doprinosi svojim vizijama modelima upravljanja kulturnim nasljeđem, Bojana Bojanić Obad Šćitaroci u kratkom pregledu definira tri glavna modela.⁵¹ *Modelom zaštite* naglasak je na očuvanju, održavanju i obnovi kulturnog nasljeđa s ciljem sprečavanja i prevladavanja štete nastale korištenjem ili oštećenjima. *Modelom razvoja* želi se istražiti, revitalizirati i adaptirati baštinu kulturnog nasljeđa u suvremeni svijet kako bi se povećale njezine potencijalne vrijednosti. *Modelom korištenja* fokus je na društvenim, obrazovnim, znanstvenim, tehnološkim, kulturološkim, turističkim i drugim mogućnostima koje baština nosi u sebi kao resurs pri čemu ne smiju biti oprečne očuvanju baštine već je fokus na upravljanju kroz održivi razvoj.

Problem s vrednovanjem baštine jest da se ona često ne prepoznaje kao resurs kojeg treba održavati ulaganjem i unaprjeđivati razvojem, odnosno kao resurs koji bi adekvatnom namjenom mogao biti samoodrživ. U stanju u kojem se nalazi većina profanog graditeljskog nasljeđa, onom u kojem nema (adekvatne) namjene, ono se može smatrati pasivnim i mrtvim kapitalom.⁵²

⁵⁰ Obad Šćitaroci, Kriteriji vrjednovanja dvoraca 147.

⁵¹ Obad Šćitaroci, Mladen, „Modeli revitalizacije i unaprjeđenja kulturnog nasljeđa u kontekstu istraživačkog projekta Urbanizam nasljeđa“, u *Modeli revitalizacije i unaprjeđenja kulturnog nasljeđa*, ur. Mladen Obad Šćitaroci (Zagreb: Arhitektonski fakultet, 2017.), 15.

⁵² Obad Šćitaroci, *Uvod u znanstveni kolokvij*, u *Modeli revitalizacije i unaprjeđenja kulturnog nasljeđa*, 8.

4.3. Revitalizacija dvoraca

Kulturno nasljeđe u vidu građevina najčešće je, zbog uglavnom dugog vremenskog perioda nekorištenja, potrebno revitalizirati. Revitalizacija se odvija na više razina. Ona fizička, odnosno fizičko zadiranje u stanje građevine, podliježe određenim konzervatorskim pravilima te najčešće afirmira ambijent vremena iz kojeg građevina potječe. No isto tako, suvremeni bi arhitektonski zahvati trebali biti kreativni i vrhunske izvedivosti za buduće naraštaje – kako bi i sami mogli postati dijelom vrijednog nasljeđa. Kriteriji obuhvata i intenzitet zahvata na građevini dijeli pojedine intervencije na potpunu revitalizaciju i djelomičnu. Potonje se odnosi na nasljeđe koje u sadašnjosti ima nejednoliku ili neadekvatnu namjenu, dok se potpuna revitalizacija najčešće odnosi na one objekte koji namjene uopće nemaju.⁵³

Revitalizacija kulturnog graditeljskog nasljeđa u Hrvatskoj popularna je tema u stručnim krugovima, pa i šire, no razmišljanja na tu temu često su ograničena konzervativnim stajalištima, statična su i u većini slučajeva nesklona eksperimentiranju.⁵⁴ No za razliku od masovne izgradnje kuća za odmor, odnosno u povijesti vila prvenstveno na obali, izgradnja dvoraca sa sobom je uvijek nosila *autorski potpis* s naglašenim spojem arhitekture i okoliša. Iz tog razloga nikad pa ni danas nisu stvarali probleme velike izgrađenosti terena ili vizualnog onečišćenja okoliša.⁵⁵ U isto vrijeme originalnost i autohtonost stvara bogate mogućnosti interpretacije kroz ne samo fizičke vrednote koje dvorac na sebi nosi već i kroz nematerijalnu baštinu koja se za većinu njih veže – priče, legende, povezanost s lokalnim stanovništvom i slično.

4.4. Dostupnost dvoraca Sjeverne Hrvatske

Privlačnost dvoraca ne bi bila dovoljna za razvoj baštinskog kulturnog turizma kada bi oni bili fizički teško dostupni i onemogućili kretanje većeg broja turista. U istraživanju provedenom

⁵³ Obad Šćitaroci, *Uvod u znanstveni kolokvij*, u *Modeli revitalizacije i unaprjeđenja kulturnog nasljeđa*, 12-13.

⁵⁴ *Ibid*, 10.

⁵⁵ Obad Šćitaroci, Mladen, Bojana Bojanić Obad Šćitaroci, „Dva tisućljeća tradicije dvoraca, vila i zamkova na tlu hrvatske“, u *Međunarodni znanstveno stručni skup suvremeno korištenje i kreativno upravljanje dvorcima, kurijama i ljetnikovcima*, ur. Nikša Božić (Zagreb: Arhitektonski fakultet 2005.), 19.

2005. godine⁵⁶ Krapinsko-zagorske, Varaždinske i Zagrebačke županije zaključeno je da je prostor premrežen prometnicama što svakako olakšava stvaranje turističkih itinerara i obilaska dvoraca Sjeverne Hrvatske, pa i kroz oblike jednodnevnih izleta. U istom istraživanju analizirana je dostupnost za različite vrste prijevoza: individualna prijevozna sredstva, javni prijevoz kao i za organizirana turistička putovanja (agencije). Pristup samim dvorcima prometnicama omogućen je do svakog pojedinačno, no ono što se pokazalo problemom jest mala označenost dvoraca uz prometnice i nedostatak parkirnih mjesta za individualna putovanja, a za javni prijevoz česta nedostupnost dvoraca željeznicom te nedostatan (ili nepostojeći) broj dnevnih autobusnih linija.

⁵⁶ Krajnik, Damir, Vedran Ivanković, Lea Petrović, Nikša Božić, „Analiza prometne dostupnosti dvoraca Sjeverne Hrvatske“, u *Međunarodni znanstveno-stručni skup kulturno nasljeđe kao pokretač gospodarskog razvoja*, ur. Nikša Božić (Zagreb: Arhitektonski fakultet, 2006.), 243.

5. KULTURNA BAŠTINA DVORACA U HRVATSKOJ I SVIJETU

Popularnost posjeta dvorcima u svijetu nije proizvod suvremenog turizma već se javlja mnogo prije no što je turizam postao masovan. Još u ranom novom vijeku aristokracija, a onda i viši srednji staleži, kroz poznati Grand Tour posjećuju brojna mjesta bogata umjetninama u čemu mnogi dvorci nisu zaostajali svojim inventarom.⁵⁷ Kako je ta praksa bila popularna posebice u zapadnoj Europi, ovakvi posjeti zadržali su kontinuitet sve do danas zbog čega su i građevine bolje očuvane i s potpunijim povijesnim inventarom nego je to slučaj s hrvatskom baštinom takvog tipa.

5.1. Izdvojeni primjerci baštine dvoraca u svijetu i Hrvatskoj

Brojni portali tematike turizma i putovanja na svjetskoj razini pišu o dvorcima i posjetu nekima od njih. Na stranici travelandleisure.com⁵⁸ 2014. godine je izdan popis najposjećenijih dvoraca u svijetu (iako treba primijetiti da u njega nisu ubrojani samo dvorci već i palače). Na prva tri mjesta nalaze se pekinški *The Forbidden City (Palace Museum)*, kojeg godišnje posjeti 15.340.000 ljudi, potom *Louvre* u Parizu s 9.334.000 posjetitelja godišnje, te na kraju *Grand Palace* u Bagkoku s 8.000.000 posjetitelja. Zanimljivo je primijetiti da popis od 20 građevina čini osam onih van Europe, a najčešće zastupljena zemlja na popisu jest Japan s pet građevina. Nerijetko se stvaraju popisi dvoraca u svijetu koje "treba posjetiti". Primjerice, britanski *The Telegraph* 27. studenog 2017. objavio je svoj izbor desetak dvoraca, nazivajući ih dvorcima „iz bajke“, koje treba posjetiti bar jednom u životu.⁵⁹ Na prvom mjestu nalazi se bavarski Neuschwanstein, dvorac koji je poslužio kao inspiracija za poznati Disneyjev dvorac i svojevrsni zaštitni znak Disneyland parka.⁶⁰ Potom tu je lihtenštajnski dvorac izgrađen na stijeni u 19. stoljeću. Slijedi ljubljanski dvorac, a potom dva francuska Chateau de Chinon, povezan sa slavnom povijesnom ličnošću Ivanom Orleanskom, te Chateau de Saumur. Popis

⁵⁷ Education, Travel and the „Civilisation“ of Victorian Working Class, Susan Barton (<http://www.history.ac.uk/reviews/review/1674>, preuzeto 03.01.2018.)

⁵⁸ The World's Most Visited Castles (<http://www.travelandleisure.com/slideshows/worlds-most-visited-castles#6>, preuzeto 03.01.2018.)

⁵⁹ 10 Fairy-tale Castles You Must Visit In Your Lifetime, Chris Leadbeater (<http://www.telegraph.co.uk/travel/lists/beautiful-castles-you-must-visit-in-your-lifetime/>, preuzeto 03.01.2018.)

⁶⁰ Disneyland web (<https://disneyland.disney.go.com/destinations/disneyland/>, preuzeto 03.01.2018.)

završava s još jednim francuskim, danskim, španjolskim i dva britanska dvorca. Sličan popis napravio je i portal smartertravel.com⁶¹, no iz prethodnog popisa ponavlja se jedino Neuschwanstein, dok ostali izabrani dvorci dosad nisu nabrojani poput primjerice dvorac Carreg Canen (Wales), dvorac Hohenwarfen (Austrija), dvorac Predjama (Slovenija), dvorac Eilean Donan (Škotska), rumunjski Hunyad i drugi. Za hrvatski baštinski turizam važno je spomenuti nedavni popis popularnog portala ourworldstuff.com koji je u studenome 2017. objavio popis pedesetak svjetskih dvoraca vrijednih posjeta te u njega uvrstio i dvorac Trakošćan.⁶² Zanimljivost ovog popisa je da uvrštava i građevine izvan Europe, poput Kanade, Egipta ili Indije – iako ga se time može smatrati sveobuhvatnijim postavlja se pitanje građevine kojih karakteristika zapravo možemo imenovati dvorcima?

Na slici 2. prikazan je njemački dvorac Neuschwanstein koji je 1869. godine dao sagraditi bavarski kralj Ludwig II i danas je jedan od najpoznatijih dvoraca i romantičnih prizora u svijetu. Dvije najvrjednije i najatraktivnije prostorije u dvorcu su Prijestolna dvorana (*Thronsaal*) i Dvorana pjevača (*Sängersaal*). Prva je okružena kićenim bizantinskim arkadama, a projektirao ju je Eduard Riedel po uzoru na Aju Sofiju. Prvotno je zamišljena kao Dvorana Grala u Wagnerovom Parsifalu. Prijestolje koje je trebalo biti postavljeno u središtu dvorane nikada nije načinjeno. *Prijestolna dvorana* je druga dvorana dvorca po svojoj veličini, a posebno je vrijedna zbog izuzetno dekorativnih mozaika na apsidi i kružnom prikazu životinja na podu. Najveći prostor u dvorcu zauzima *Dvorana pjevača* koja je izvedena prema originalu u Wartburgu i ima uzdignuti strop s panelima ukrašenim intarzijama s dekorativnim motivima prema znacima zodijaka. Dvorac Neuschwanstein je jedno je od najpoznatijih njemačkih turističkih odredišta koje godišnje posjeti oko 1,3 milijuna turista, dok ljeti dnevno kroz dvorac prođe 6 000 posjetitelja. Uvršten je na UNESCO-ovu listu Svjetske kulturne baštine. Poslužio je i kao uzor za bajkoviti dvorac u tematskim parkovima Disneylanda, kao i scenografija za brojne igrane filmove.⁶³

⁶¹ 10 best European Castles You Can Visit, Josh Roberts (<https://www.smartertravel.com/2013/09/27/10-best-european-castles-you-can-visit/>, preuzeto 03.01.2017.)

⁶² Top 50 Most Beautiful Castles Around The World (<http://www.ourworldstuff.com/2017/11/most-beautiful-castles-around-the-world.html>, preuzeto 03.01.2018.)

⁶³ Službene stranice dvorca Neuschwanstein (<http://www.neuschwanstein.de/englisch/palace/index.htm>, preuzeto 05.02.2018.)

Slika 2. Dvorac Neuschwanstein u Bavarskoj, Njemačka

Izvor: <https://www.puzzlewarehouse.com/Neuschwanstein-Castle-Bavaria-2017bg.html>

5.2. Dvorac – pojam i podjela

Dvorac se definira kao ladanjsko prebivalište plemstva s bogatom arhitektonskom koncepcijom u kojem su njegovi vlasnici boravili stalno ili povremeno. Razlozi boravka bili su odmor, nadzor imanja i prikupljanje prihoda, a sam dvorac činio je sjedište posjeda uz kojeg su obično postojale gospodarske zgrade, vrtovi, perivoji. U odnosu na dvorce razlikujemo kurije. Ovdje nije nikako riječ o istoznačnici jer kurijama imenujemo manje građevine skromnijih arhitektonskih karakteristika s najčešće korištenim kamenom, opekom ili drvom kao građevnim materijalima. U njima je uglavnom prebivalo niže plemstvo, te su služile upravo stanovanju, a ne povremenom prebivanju.⁶⁴

Hrvatsko zagorje, odnosno Sjevernu Hrvatsku, obilježavaju tri tipa dvoraca:

1. dvorci zatvorenog dvorišta s četiri krila – primjer su Klenovnik, Lobor, Ludbreg, Miljana, Stari grad Čakovec

⁶⁴ Ministarstvo kulture, Dvorci i kurije (<http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=7245>, preuzeto 03.01.3018.)

2. dvorci otvorenog tipa s dva ili tri krila – primjer su Gornja Stubica, Bajnski dvori, Opeka
3. dvorci kompaktnog tlocrta – primjer su Bela, Krkanec, Križovljan Radovečki.

U vrijeme baroka, na vrhuncu izgradnje dvoraca u ovom dijelu Hrvatske, grade se dvorci u obliku slova U (tip 2.), odnosno uz centralno krilo imaju još dva bočna te je sve građeno u velikim dimenzijama. Dvorce kompaktnog tlocrta najčešće grade vlasnici skromnijih materijalnih mogućnosti.

U Hrvatskom zagorju grade se redovito jednokatni dvorci – izuzetak su dvokatni poput Ludbreškog ili prizemni poput Zelendvora. Prvi kat bio je namijenjen za prebivanje plemstva i najreprezentativnije namješten i uređen. Neke od soba koje je svaki dvorac odnosno dobrostojeći vlasnik imao su salon (vrlo reprezentativna prostorija za primanje), spavaonice, gostinjske sobe, sobe za dnevni boravak. U prizemlju uz kuhinju nalazila se smočnica, spremišta te sobe za posluhu. Često su postojala stubišta kojima su se koristili vlasnici (reprezentativna), te manja kojima se služila služinčad. Kupaonice se počinju graditi u dvorcima tek u 19. stoljeću, a prvi naš dvorac u kojem je izgrađena je Januševac. Prije toga za pranje su se upotrebljavale kositrene, srebrne i porculanske posude.

Prateći razvoj izgradnje dvoraca u Sjevernoj Hrvatskoj može se primijetiti kako uvijek prati europske, posebno austrijske trendove iako ima iznimaka kada se pojavljuju detalji prije kod nas nego u Beču. Dvorci su, uz već ranije spomenutu namjenu poljoprivrednih sjedišta i mjesta prebivanja, dodatno služili kao rasadnici kulture u kojima su djelovali umjetnici, održavali se koncerti, razne zabave i svečanosti. Danas dvorci predstavljaju podsjetnike na visoku razinu kulturnog života u Hrvatskoj, no prije svega na graditeljsko umijeće prošlih stoljeća zbog čega ih treba cijiniti kao dokaze rasta i razvoja.⁶⁵

5.3. Povijest izgradnje dvoraca u Hrvatskoj

Prema povijesnim izvorima smatra se da je na teritoriju Republike Hrvatske u povijesti bilo otprilike tisuću dvoraca i kurija dok ih je danas ostalo oko sto osamdeset, premda su neujednačeno rasprostranjeni te ih najviše ima upravo u sjevernom dijelu Hrvatske odnosno na prostoru Hrvatskog zagorja gdje je plemićki dvorac vrlo vrijedna kulturna i graditeljska baština.

⁶⁵ Obad Šćitaroci, Mladen, *Dvorci i perivoji Hrvatskog zagorja*, (Zagreb: Školska knjiga, 1991), 15-19.

Bitan preduvjet za izgradnju zdanja kao što su dvorci bile su povoljne društveno-ekonomske prilike (za plemstvo) i političke prilike te neugroženost posjeda, a upravo se u takvoj situaciji našla Sjeverna Hrvatska prestankom osmanske opasnosti od 16. a osobito u 17. stoljeću. Vojna krajina štitila je sjeverne predjele današnjeg hrvatskog teritorija gdje feudalna prebivališta više nisu nužno zahtijevala obrambene uvjete u skućenim srednjovjekovnim gradovima na uzvisinama, već su mogla postati ladanjska prebivališta i središta poljoprivrednih posjeda.

Promjene započinju pregradnjom već postojećih burgova, starih gradova u građevine koje su omogućavale ugodniji način života – primjerice Veliki Tabor kojim se više bavimo u istraživačkom dijelu ovog rada ili Starog grada u Varaždinu, a potom se počinju graditi i novi prostraniji dvorci u pristupačnijim i ravničarskim predjelima – poput Klenovnika. Druga polovica 17. i 18. stoljeće donosi velik utjecaj srednjoeuropskog, austrijskog, stila izgradnje dvoraca te je u tom razdoblju izgrađen daleko najveći broj dvoraca sjevernog dijela Hrvatske i to u baroknom stilu kojeg karakterizira trokrilni tip izgradnje pri čemu je jedna strana dvorca otvorena prema krajoliku i perivoju. Dvorac u Gornjoj Bistri smatra se najvećim i najuspješnijim pothvatom izgradnje u baroknom stilu. Odmicanjem 18. i prema 19. stoljeću grade se i preuređuju dvorci u stilu klasicizma gdje, na primjer, nedavno popularna trokrilna konstrukcija najednom biva vrlo reducirana. Posljednje stoljeće u kojem su dvorci živjeli punim sjajem, 19. stoljeće, grade se ili češće obnavljaju dvorci u duhu historicizma i romantizma. Zanesen time, Drašković iz Trakošćana dao je današnji izgled poznatom zagorskom dvorcu, kao što je i Schlippenbach obnovio i nadogrudio svoj dvorac Maruševec.⁶⁶ Slika 3. prikazuje dvorac Maruševec u njegovom današnjem stanju – usprkos oronuloj fasadi i nespretnim *zakrpama* dvorac i dalje svjedoči prošlom vremenima. Dvorac Maruševec spominje se još u 16. stoljeću kao zidani dvorac te u nadolazećim stoljećima često mijenja vlasnike i usporedno s tim svoj izgled. Tek je 1873. došao u posjed pruskog plemića Schlippenbacha koji ga dograđuje trokatnom kulom u neogotičkom i historicističkom stilu te mu daje današnji izgled.⁶⁷ Danas je dvorac obitelji Pongratz-Lippitt iz Austrije, kojima je vraćen nakon Domovinskog rata kao nasljednicima prijašnjeg vlasnika. Dvorac je prazan i trenutno nema namjenu.

⁶⁶ Obad Šćitaroci, *Dvorci i perivoji*, 15-16.

⁶⁷ Ibid, 168.

Slika 3. Dvorac Maruševac nedaleko Varaždina

Izvor: http://mura-drava-bike.com/pix/Dvorac_Marusevec07.jpg

Kontinuitet života u dvorcima polako prestaje početkom 20. stoljeća zbog sve težih mogućnosti da ih se održi, a definitivno se prekida nakon Drugog svjetskog rata kada su vlasnici pred novom vlasti bježali iz države, a većina dvoraca je nacionalizirana. U posljednjih dvadesetak godina dvorci se vraćaju potomcima starih vlasnika no proces je dugotrajan, a oni najčešće nemaju namjenu za novu građevinu koju su dobili u nasljedstvo.

5.4. Analiza broja posjetitelja dvoraca

Analizom dostupnih informacija dvoraca sjeverne Hrvatske izvedeni su sljedeći podaci. Uzeti su u obzir dvorci i stari gradovi koji nude turističke usluge, a da one nisu smještajnog tipa. Promatrani tip dvoraca smješten je u Sjevernoj Hrvatskoj, bavi se muzejskom i izložbenom djelatnošću, uz moguću dodatnu ponudu ugostiteljstva (dostupnost restorana). Analiza se temelji na promatranjima dostupnih izvješća o radu za razdoblje od 2014. godine, a izabrana je ova vrsta djelatnosti zbog dostupnosti traženih informacija javnosti kao i zbog činjenice da se

gotovo svi dvorci koji su dostupni javnosti i bilježe broj posjetitelja bave upravo muzejskom djelatnošću. Promatrani dvorci su Trakošćan, Stari grad Varaždin, Stari grad Čakovec, Veliki Tabor, dvorac Oršić.

Dvorac Trakošćan prema izvješću rada u 2016. godini posjetilo je 62,062 posjetitelja, što je 5,889 posjetitelja više u odnosu na 2015. godinu. 2014. godine prema izvješću o radu muzej dvora Trakošćana je brojio 63,658 posjetitelja.⁶⁸ U prethodne tri godine kontinuitet posjeta dakle ne postoji, a obzirom na promjene smanjenja ili rasta broja posjetitelja od nekoliko tisuća (otprilike 10% od najvećeg zabilježenog broja posjetitelja) možemo zaključiti da je riječ o velikim promjenama.

Stari grad u Varaždinu u objavljenim izvješćima o poslovanju za protekla razdoblja nema pojedinačnih zabilješki o posjetiteljima samog dvorca, već sveukupni broj posjetitelja za Gradski muzej Varaždin (u koji osim Starog grada i njegovog Kulturno-povijesnog odjela, spada još Entomološki odjel „Svijet kukaca“ u palači Herzer, te palača Sermage s Galerijom starih i novih majstora i stalnim postavom Hrvatski majstori 20. stoljeća). Broj posjetitelja u 2016. godini Gradskog muzeja Varaždin iznosi 50,195 što je manje u odnosu na 2015. godinu kada je iznosio 53,400, dok je u 2014. godini broj posjetitelja bio 54,700.⁶⁹ Iako je teško iz ovakvog Izvješća u radu razaznati koji dio otpada na posjetitelje samog Starog grada, ipak možemo zaključiti da je u protekle tri godine broj posjetitelja u padu i po više od tisuću godišnje.

Čakovečki Stari grad, odnosno Muzej Međimurja Čakovec, u sklopu kojeg postoje arheološki, povijesni, kulturno-povijesni i etnografski odjel te likovna galerija i restauratorsko-preparatorska radionica, u 2016. godini zabilježio je 13,223 posjetitelja. Godinu dana prije taj je broj iznosio 11,328 dok je 2014. godine 12,145.⁷⁰ Možemo zaključiti da oscilacije u broju posjetitelja postoje i one su zamjetne jer je posjećenost u 2016. godini bila, u odnosu na 2015. godinu, za gotovo 2000 posjetitelja veća što je razlika od otprilike 7%, a u odnosu na 2014. za nešto više od 1000.

Veliki Tabor smješten u općini Desinić u Hrvatskom zagorju jedan je od najpoznatijih utvrda/dvoraca u Hrvatskoj. U 2016. godini dvorac je posjetilo 25, 291 korisnika što je za gotovo tri tisuće više u odnosu na 2015. godinu kada je dvorac posjećen 22,558 puta. U 2014. godini dvorac broji 25,902 posjetitelja te možemo zaključiti da, kao i u slučaju čakovečkog

⁶⁸ Izvješće o radu, Dvor Trakošćan (<http://www.trakoscan.hr/informacije.html>, preuzeto 03.01.2018.)

⁶⁹ Izvješća o radu, Gradski muzej Varaždin (<http://www.gmv.hr/hr/o-muzeju/izvjesca/>, preuzeto 03.01.2018.)

⁷⁰ Izvješće o radu, Muzej Međimurja Čakovec (<http://mmc.hr/muzejski-dokumenti/>, preuzeto 03.01.2018.)

dvorca i muzeja, postoje bitne razlike u zadnje tri godine prema broju posjeta te će tek izvješće 2017. moći odgovoriti na pitanje je li broj posjetitelja nastavio rasti kao što je bio slučaj s 2015. na 2016. godinu odnosno jesu li nedavni radovi na obnovi dvorca rezultirali i povećanjem broja posjetitelja.⁷¹

U dvorcu Oršić u Gornjoj Stubici smješten je Muzej seljačkih buna koji je dio ustanove Muzeja Hrvatskog zagorja. Prema Izvješću o radu za 2016. godinu dvorac Oršić odnosno muzej u sklopu njega posjetilo je 15,343 posjetitelja. Godinu dana prije ta je brojka iznosila 15,769 dok je 2014. godina zabilježila posjet 16,033 osoba.⁷²

Zaključak ovog dijela jest da broj posjetitelja promatranih dvoraca i muzeja u sklopu njih opada ili stagnira. Od pet dvoraca kojima su promatrana izvješća o radu ni u jednog ne nailazimo na podatke o kontinuiranom rastu broja posjetitelja ili većem pozitivnom odskakanju.

5.5. Estetski standardi svjetskih primjera dvoraca i njihova moć privlačenja posjetitelja

Ponovnim povratkom na ranije navedene popise najposjećenijih dvoraca svijeta ili popise o tome koje dvorce je vrijedno pogledati, možemo zaključiti da je sugeriran tip dvorca vrlo visoke estetske privlačnosti. Dvorci koji su obnavljani i redovito održavani, koji nude visoku razinu ambijentalnog doživljaja nekog prošlog stoljeća – bilo svojim bogatim inventarom, bilo svojom održavanom vanjštinom ili svojim pitoresknim smještajem u okolišu te perivojima visoke održavanosti. Osim primamljivog izgleda, nabrojani dvorci bez iznimke već jesu važni turistički lokaliteti s vrlo dobro razvijenom infrastrukturom i lakim pristupom različitim prijevoznim sredstvima. Iako se na spomenutim popisima nalaze građevine iz svih dijelova svijeta, koje potječu iz različitih vremenskih perioda, ni jednom nije sugeriran posjet dvorcima koji ne zadovoljavaju visoko postavljene standarde.

Uzmimo ponovo kao potvrdu navedenog dvorac čija je moć privlačenja posjetitelja svojevrsni zaštitni znak cijele regije i asocijacija na nju – spomenuti dvorac Eilean Donan u Škotskoj, najposjećeniji lokalitet u škotskim Highlands o kojem turističke informacije doznajemo iz prve

⁷¹ Izvješće o radu, Muzeji Hrvatskog zagorja (<http://www.mhz.hr/O%20Muzejima/Dokumenti>, preuzeto 03.01.2018.)

⁷² Izvješće o radu, Muzeji Hrvatskog zagorja (<http://www.mhz.hr/O%20Muzejima/Dokumenti>, preuzeto 03.01.2018.)

ruke odnosno na službenim web stranicama dvorca. Prva građevina na ovom mjestu seže još u 6. stoljeće, no mnogo je puta pregrađena, rušena i ponovo izgrađena. Konačno su ruševine obnovljene 1932. i otvorene za javnost.

Dvorac je danas u vlasništvu *Chonchra Chatirable Trust* čija je glavna zadaća restauracija i očuvanje dvorca te planirana dostupnost građevine široj javnosti. Zaklada se financira iz prihoda od ulaznica te od donacija. Tijekom posljednjih godina Zaklada je u svoj rad implementirala programe poboljšanja i razvoja s ciljem obogaćivanja iskustva posjetitelja što je jednako važno za lokalno stanovništvo kao i u sveukupnom smislu nacionalne baštine. Glavni cilj Zaklade je daljnje očuvanje zgrade u povijesno točnom obliku, te obnavljanje dodatnih dijelova dvorca kako bi se otvorili za javnost i proširili divljenje ovoj baštini.

Od obnove do danas dvorac je razvijan usporedno s potrebama turizma te danas zadovoljava visoke standarde turističke kvalitete. Uz detaljan opis kako pronaći dvorac, dostupne su informacije o velikom i besplatnom parkingu, a na službenim stranicama moguće je pronaći direktne informacije o autobusnim linijama i autobusnim turama, kao i o mogućnosti dolaska brodom. *Centar za posjetitelje* dio je kompleksa dvorca u kojem je moguće kupiti ulaznice za dvorac, običi suvenirnicu ili odmoriti u kafiću sa ponudom lokalnih proizvoda. Uz dvorac nalaze se smještajni kapaciteti visoke kategorije, no uklopljeni u okolinu stilom i veličinom kako ne bi narušili iskustvo posjeta. O smještaju moguće je pročitati na službenim stranicama dvorca.

Dvorac je otvoren svakodnevno za posjetitelje, a radno vrijeme prilagođeno je ovisno o sezoni. Cijene ulaznica na službenim stranicama izražene su u funtama, a za odrasle one iznose 63 kune, za grupe i umirovljenike 54 kune, za djecu iznad 5 godina 34 kune, a za obitelj od dva odrasla člana i troje djece 168 kuna.

Službenom izjavom dvorac se ograničava od neispunjavanja standarda pristupačnosti svim osobama, odnosno osobama s poteškoćama u kretanju. Naime zbog arhitektonskih struktura nemoguće je omogućiti slobodno kretanje u primjerice invalidskim kolicima, no elementi i regulative očuvanja baštine ovdje su prioritet. Kao zamjenu za uskraćeno iskustvo, dvorac nudi virtualnu šetnju dostupnu u *Centru za posjetitelje*, prilagođenom svim posjetiteljima, koja omogućuje ulazak u sve prostorije, čak i one koje inače posjetitelji tijekom obilaska dvorca ne vide.

Uz spomenuto, uprava dvorca osjetljiva je i na razvoj lokalne zajednice. Posjetiteljima nude informacije o obližnjim mjestima te o mogućnostima obogaćivanja iskustva korištenjem nekih od obližnjih usluga: vožnja brodom, šetnja lokalnim putevima, planinarenje, posjete uređenim vrtovima i drugo.⁷³

Ovakvo potpuno iskustvo nužno je kako bi turist ostao duže u mjestu posjeta, posebno ako posjećuje malu zajednicu s jednom glavnom atrakcijom. Važno je da sve potrebne informacije budu na jednom mjestu i lako razumljive, a upravo je web stranica najposjećenijeg lokaliteta Škotske vrlo važno mjesto promoviranja ostalih mogućnosti turističkog obilaska. Iako je dvorac Eilean Donan, kojeg vidimo na slici 4., važan element privlačenja posjetitelja, način upravljanja njime i usmjerenost na zadovoljavanje potreba suvremenog korisnika čini ga najposjećenijim kulturnim lokalitetom u Škotskoj.

Slika 4., dvorac Eilean Donan u Škotskoj

Izvor: <http://www.eileandonancastle.com/>

⁷³ Službene web stranice dvorca Eilean Donan (<http://www.eileandonancastle.com/>, preuzeto 05.02.2018.)

6. CASE STUDY – DVORCI SJEVERNE HRVATSKE

Anketno istraživanje provedeno u svrhu izrade ovog rada pitanjima je usmjereno na iskustva posjete dvorcima ili ostacima dvoraca Sjeverne Hrvatske. Izabrana su tri tipa građevina: nedavno obnovljena građevina koja je mogla biti posjećena prije i nakon obnove (kao primjer izabran je dvorac Veliki Tabor), kulturna građevina s kontinuitetom djelovanja kulturno-turističke djelatnosti dužeg vremenskog perioda (oprimjereno našim najpoznatijim dvorcem Trakošćanom) te povijesne građevine koje su trenutno u polu-ruševnom ili ruševnom stanju kao primjer derutne kulturne ostavštine (kao primjer nije dana jedna građevina već se od ispitanika tražilo da sami imenuju građevine koje smatraju da spadaju u ovu vrstu ostavštine i sukladno tome odgovore na pitanja). Ovim poglavljem ukratko su predstavljena tri primjera koja služe za daljnje istraživanje i analizu.

6.1. Dvorac Veliki Tabor

U srednjovjekovno i renesansno doba Veliki Tabor bio je najzapadnija točka fortifikacijskog sustava koji se prostirao od zapadnih obronaka Ivanščice, a još i danas možemo iskusiti važnost njegova strateškog položaja jer se s dvorca vidici pružaju daleko prema jugu, čak do Medvednice. Jedan je od najočuvanijih srednjovjekovnih gradova u Hrvatskoj i kao takav predstavnik fortifikacijske arhitekture kasnog srednjeg vijeka jer prema arhitektonskim obilježjima potječe iz druge polovice 15. stoljeća, a kasnije pregradnje i dogradnje, osobito tijekom 17. i 18. stoljeća, pretvorile su srednjovjekovnu utvrdu u dvorac s kasnogotičkim oblicima i arhitektonskom kompozicijom.

Na slici 5., fotografiji Velikog Tabora, možemo prepoznati njegovu funkcionalnu ulogu u povijesti kroz zatvoreni način izgradnje. Vanjski zid i kula koja je branila grad sa zapada, o kojima postoje fizički tragovi kao i pisani izvori i crteži, danas više ne stoje, no kule unutrašnje strane zida, staje kao i sama utvrda opstali su do danas. Jezgru dvorca čini peterokutna građevina, koja je oduvijek služila najprije za stanovanje, a potom u obrambene svrhe, okružena nepravilnim dvorištem i omeđena zidovima i kulama, galerijom i prostorijom građenom tijekom nekoliko stoljeća. Najveća, istočna kula, od početka je bila predodređena za teško topništvo s velikim otvorima namijenjenim topovima, a o obrambenom karakteru građevine

svjedoče i brojne druge karakteristike. Iako je tijekom godina bio najviše dograđivan i mijenjan, ulaz u dvorac uvijek se nalazio na istom mjestu na kojem je i danas.

Slika 5. Dvorac Veliki Tabor

Izvor: <http://www.mhz.hr/Ustrojbene%20jedinice/Dvor%20Veliki%20Tabor>

Osim izvanrednih povijesno-arhitektonskih čimbenika koji dvorac smještaju u sam vrh istaknutih građevina takve vrste na tlu Hrvatske ističe se i po svojim nematerijalnim vrednotama – naime, ni jedan dvorac Hrvatskog zagorja (pa tako ni područja Sjeverne Hrvatske koje ovim radom promatramo) ne odlikuje se tolikim pričama i legendama kao Veliki Tabor. Stoljećima je stara priča o Veroniki Desinićkoj, zazidanoj u stijenu iznad viteškog salona zbog nesretne ljubavi. Tu je i priča o istoj Veroniki koja je čarobnjaštvom spasila Veliki Tabor od opasnog osmanskog prodora, ili pak ono o tajnom tunelu koji povezuje Trakošćan i obližnji potok.⁷⁴

Obnovi Velikog Tabora u prošlih se nekoliko desetljeća pristupalo u više faza. Iako su i ranije bili vršeni najnužniji zahvati na građevini kako bi ju se održalo *na životu*, zadnjih dvadesetak godina provode se sustavnije mjere koje su rezultirale zadnjim, arheološkim fazama obnove,

⁷⁴ Obad Šćitaroci, *Dvorci i perivoji*, 292-296.

građevinsko-obrtničkim, instalaterskim i restauratorskim zahvatima.⁷⁵ Prva sustavna konzervatorska istraživanja započela su sredinom 90ih godina prošlog stoljeća, a u jesen 2007. godine dovršena je prva faza obnove najstarijeg dijela dvorca čime je Veliki Tabor otvoren za posjetitelje kojeg je, u manje od godinu dana, posjetilo 25 000 ljudi. Dvorac se 2008. ponovo zatvara zbog druge faze obnove vanjskih pročelja svih renesansnih kula, krovišta, te cjelovite konstruktivne sanacije. Provedena su i opsežna multidisciplinarna istraživanja izdana u osam svezaka Hrvatskog restauratorskog zavoda. Završetkom druge faze obnove dvorac je ponovo otvoren za javnost iako se istraživanja nastavljaju te se broje daljnji primjeri pojedinačne obnove poput renesansnih zidanih kalijevih peći.⁷⁶

Dvorac Veliki Tabor dio je Muzeja Hrvatskog zagorja uz još Galeriju Antuna Augustinčića, Muzej krapinskih neandertalaca, Muzej seljačkih buna te Muzej „Staro selo“ u Kumrovcu. Kustosica i voditeljica dvora je Renata Dečman, a uz nju u dvorcu je zaposleno još osmero ljudi (kustosi, muzejski pedagozi, muzejski tehničari, spremači itd.) koji su tijekom 2016. organizirali četiri izložbe, nekoliko predstava (za djecu) i radionica, Tabor film festival i drugo. U 2016. godini ukupan broj posjetitelja iznosio je 25 291.⁷⁷

Na službenim stranicama Velikog Tabora⁷⁸ moguće je pronaći osnovne podatke o muzeju, radno vrijeme, kontakti, imena zaposlenika, potom kratki povijesni pregledi i zanimljivosti, novosti vezane uz rad muzeja, fotogalerije, multimedijske sadržaje.

6.2. Dvorac Trakošćan

Dvorac Trakošćan najposjećeniji je dvorac Hrvatskog zagorja, a poznati prikaz dvorca na brežuljku s odrazom u jezeru na brojnim fotografijama sam za sebe govori o njegovoj sinergiji s prirodom i okolinom u kojoj je smješten. Trakošćansko vlastelinstvo na vrhuncu moći njegovih vlasnika spadalo je među dvadesetak najvećih feudalnih posjeda u Hrvatskoj. Prema znanstvenim kriterijima Trakošćan je smješten u kulturne i prirodne spomenike najviše kategorije, no danas se zapravo ne može sa sigurnošću tvrditi tko je sagradio ovdje dvorac,

⁷⁵ Završena je obnova Velikog Tabora (<http://likaclub.eu/završena-je-obnova-velikog-tabora/>, preuzeto 27.12.2017.)

⁷⁶ Obnova Velikog Tabora (<http://www.veliki-tabor.hr/o-muzeju/pregled/obnova-velikog-tabora>, preuzeto 27.12.2017.)

⁷⁷ Izvješće o radu Muzeja Hrvatskog zagorja 2016., <http://www.mhz.hr/O%20Muzejima/Dokumenti> preuzeto 28.12.2017.

⁷⁸ Veliki Tabor (<http://www.veliki-tabor.hr/>, preuzeto 27.12.2017.)

odnosno prvotno građevinu u obrambene svrhe vjerojatno u 14. stoljeću. Tijekom kasnog srednjeg vijeka često je mijenjao vlasnike da bi krajem 16. stoljeća dospio u ruke svojih najpoznatijih velikaških gospodara – obitelji Drašković. Draškovići su usko vezani uz povijest Trakošćana preko četiri stoljeća, te su bili (uz Erdődy) najpoznatija velikaška obitelj zagorskog kraja koja je u dvorcu Trakošćanu živjela do 20. stoljeća. Današnji izgled dvorac je dobio sredinom 19. stoljeća te je ruševni srednjovjekovni utvrđeni grad postao građevina koja je udobnošću mogla parirati novim dvorcima Hrvatskog zagorja, a izgledom i iskakati. O radovima koji su trajali tri godine svjedoči natpis na kamenoj ploči iznad velikog ulaza, a poznata je i potvrđena priča kako je Juraj IV Drašković morao prodati dvorac Klenovnik, kuriju u Čalincu i palaču u Varaždinu kako bi sakupio dovoljno novaca da obnovi Trakošćan. Taj pothvat bio je ujedno jedan od prvih restauratorskih zahvata u Hrvatskoj, a osim samog dvorca uređuje se i perivoj, gradi se spiralni ulaz do dvorca što je novina, stvara se jezero. Od sredine 19. stoljeća do danas izgled dvorca se nije bitno mijenjao. Isto je i s njegovim interijerom – namještaj izložen u današnjem muzejskom postavu (koji je otvoren 1953. godine za javnost) autentičan je ambijentu iz druge polovice 19. stoljeća.

Slika 6. Dvorac Trakošćan

Izvor: <http://www.turizam-trakoscan.hr/wp-content/uploads/2017/03/trakoscan-castle-croatia-cr-alamy-800x500.jpeg>

Usporedno s i nakon obnove dvorca uređen je i perivoj, tipično romantičarski iz sredine 18. stoljeća koji je danas očuvan u izvornom obliku u većoj mjeri od većine zagorskih perivoja iz tog doba. Uz autohtone šume hrasta kitnjaka, običnog graba i ostalih pojedinačnih starih hrastova, u perivoju su zasadene različite egzotične vrste drveća koje se posebno u jesen ističu svojim bojama. Najprepoznatljivije obilježje Trakošćana jest njegovo veliko jezero, nastalo umjetnim putem, dugo oko dva kilometra, s površinom oko 23 hektara. Jezero je također nastalo sredinom 19. stoljeća kao dio sveukupne obnove dvorca i perivoja, a od samog početka uloga mu je dvojaka – gospodarska (ribnjak) i estetska (tipično za romantičarsku parkovnu arhitekturu).⁷⁹ Slika 6. prikazuje današnji izgled Trakošćana, smještenog u svojem zelenom okruženju na brežuljku. Upravo je ovakav pogled na Trakošćan jedna od prvih asocijacija na dvorac.

Internetskim putem omogućen je pristup brojnim dokumentima dvorca Trakošćana: Statutu, izvješćima o radu, financijskim planovima, programima rada, zapisnicima sa sjednica. Za ovaj odlomak korišteni su podaci Izvješća od radu za 2016. godinu.⁸⁰ Uz opis stalnih poslova koje muzej obnaša (koji se tiču čuvanja zbirke i njihova proširivanja), dio koji s turističkog aspekta može biti posebno zanimljiv su dodatni sadržaji koje je Trakošćan nudio tijekom 2016. godine: šest povremenih izložbi raznolike tematike s naslovima poput *Sretan put i sve najbolje*, *Boje sjećanja*, *Nacionalna filatelistička izložba mladih „Trakošćan 2016“*, *Dalje od svjetlosti*. Ukupan broj posjetitelja muzeja dvorca Trakošćana iznosio je 62 062 (što je 5 889 više u odnosu na 2015. godinu⁸¹), od čega nije zanemariv udio inozemnih gostiju – 24%. Ukupna zarada muzeja od ulaznica (koje se prodaju po 30, 15 i 10 kuna) iznosila je 1.219.610,00 kuna. Trakošćan je financiran od vlastitih izvora 37%, dok ostatak pokriva proračun Republike Hrvatske.

Web stranice dvorca Trakošćana nude mnogo informacija. U općenitom dijelu lako je saznati radno vrijeme, adresu i kontakt, kao i mogućnost dodatnih usluga i pravo na pristup informacijama. Vrlo detaljan povijesni pregled dvorca nudi mogućnost proširivanja znanja za one koji žele znati više na temu vlasnika Draškovića, njihovih hobija, uređivanja perivoja s jezerom i slično. Nadalje, opisan je stalni postav muzeja raspoređen po katovima uz opise zbirke

⁷⁹ Obad Šćitaroci, *Dvorci i perivoji*, 260-270.

⁸⁰ Izvješće o radu za 2016. godinu, Dvorac Trakošćan (<http://www.trakoscan.hr/informacije.html>, preuzeto 29.12.2017.)

⁸¹ Izvješće o radu za 2015. godinu, Dvorac Trakošćan (<http://www.trakoscan.hr/informacije.html>, preuzeto 29.12.2017.)

koje muzej posjeduje. Dodatno, istaknute su informacije o aktualnim događanjima kao i galerije kako bi se potvrdila i prikazala ona prošla.⁸²

6.3. Ruševni dvorci i utvrde Sjeverne Hrvatske

Većina nepokretne profane baštine u cijeloj Hrvatskoj, pa tako i u njezinom sjevernom predjelu, u lošem je stanju. Razlozi su mnogi – najčešće nedostatak sredstava, nedefiniran sistem dodjeljivanja javnog novca, nemogućnost pronalaska namjene zdanjima takve veličine u suvremenom svijetu, zakonom propisani uvjeti koji su kontradiktorni ili kočje ulaganja, i drugo.

Slika 7. Ostaci utvrde Milengrad

Izvor: fotografirala autorica rada

Utvrda, stari grad ili burg tri su pojma kojima se zapravo označava vrsta građevina jednake namjene i građena s jednakim ciljem – njihova izgradnja počinje u 12. stoljeću za vrijeme provala Tatara i svoju obrambenu ulogu su nosili, i radi nje se podizali, sve do kraja osmanske opasnosti u 18. stoljeću. Slika 7. prikazuje ostatke Milengrada, utvrde na obroncima planine Ivanščice, koji svojim derutnim izgledom služi kao reprezentativni primjer srednjovjekovnih

⁸² Dvor Trakošćan (<http://www.trakoscan.hr/index.html>, preuzeto 29.12.2017.)

utvrda u Hrvatskom zagorju. Iako danas najčešće u ostacima, ponekad čak ni toliko, građeni su u različitim oblicima: kao čitavi kompleksi s gospodarskim zgradama, dvorištima, branič kulama, ili kao pojedinačne manje obrambene kule. Najčešći građevni materijal bio je kamen zbog čega građevine i nakon niza stoljeća napuštenosti (a počinje ih se napuštati od 17. stoljeća kada se plemstvo, smanjenjem osmanske opasnosti, počinje spuštati u nizine i težiti udobnijem načinu života) barem djelomično nastavljaju stajati. Ipak, njihova stoljećima duga povijest i ruševnost dodala im je novu romantiziranu notu koja ih stapa s krajolikom. Iako većina u izuzetno lošem stanju koje je tek obris nekadašnjeg izgleda, i dalje se mogu pronaći zanimljivi detalji na toj derutnoj arhitekturi koji upoznatom promatraču mogu ponuditi skrivene tragove prošlosti – poput primjerice klesarskih znakova u službi međusobnih nadmetanja klesara onog doba, ili u svrhu isticanja osobnosti i autorstva.⁸³ Građeni su strateški u planinskim perivojima, uz vodotoke ili važne prometnice, a ima ih po cijelom teritoriju Hrvatske i to ponegdje gusto raspoređene. Zato možemo reći da je to vrsta baštine velike zastupljenosti što je predstavlja upravo jedan od problema jer ne postoje mogućnosti zbrinjavanja sve baštine podjednako. Štoviše, upravo zbog vrlo derutnog stanja većine srednjovjekovnih utvrda kao i zbog izuzetno nepristupačnog terena na kojem se većina nalazi, najčešće ni najmanji zahvati nisu provedeni.⁸⁴ Utvrde u ovom radu nisu korištene u svrhu isticanja drugačijeg tipa građevine u odnosu na dvorce, već zato što ih je većina u vrlo lošem stanju te su kao takve poslužile za istraživanje stavova posjetitelja ili mogućih posjetitelja prema derutnim građevinama.

No osim utvrda, čija je namjena prestala nekoliko stoljeća prije i koje su već odavno napuštene i uglavnom propale, i mnoge je dvorce snašla ista sudbina. Ukidanjem kmetstva 1848. godine te agrarnom reformom plemstvo postaje sve siromašnije i dvorci počinju propadati. Veći dvorci koje vlasnici nisu mogli održavati prodani su i često pretvarani u bolnice – primjer su Klenovnik i Novi Marof, ili u tvornice – u Oroslavlju. Manji dvorci su lakše odolijevali veliki promjenama no i oni su napušteni tijekom i nakon Drugog svjetskog rata, dok su neki i namjerno uništavani kao prikaz bunta nižih slojeva društva protiv bogatih. Većina zagorskih dvoraca, posebice veći, kasnije su nacionalizirani no malo ih je imalo namjenu koja bi im omogućila kvalitetnu zaštitu, ulaganje u njih i opstanak. Uslijed kontinuiranog i višegodišnjeg neodržavanja neki su se dvorci počeli urušavati (primjer je dvorac Opeka) što traje i danas.⁸⁵

⁸³ Horvat, Zorislav, „Oprema i pojedinosti na burgovima kontinentalne Hrvatske“, u *Prostor: znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam*, Vol. 20 (Lipanj 2012), No. 1(43), 9.

⁸⁴ Stari gradovi (utvrde) i burgovi, Ministarstvo kulture (<http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=7244>, preuzeto 02.01.2018.)

⁸⁵ Obad Ščitaroci, *Dvorci i perivoji*, 18-19.

7. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Ovim dijelom u nekoliko kratkih potpoglavlja objašnjena je svrha, obuhvatnost i način provođenja istraživanja putem anketnog upitnika. Definirano je područje istraživanja kao i glavna tema s istraživačkim pitanjima i ciljevima. Na kraju, postavljene su tri hipoteze te su navedene metode kojima je istraživanje provedeno.

7.1. Područje istraživanja

Tematski, područje istraživanja su tri kategorije baštine opimjerene dvama dvorcima, Veliki Tabor i Trakošćan, te ruševnim dvorcima i utverdama kao trećim općenitim primjerom. Svaki o njih ima zadaću pobliže definirati stavove korisnika prema određenom tipu povijesne građevine. Veliki Tabor novo je obnovljeni dvorac kojeg su neki od korisnika posjetili prije, neki nakon obnove, a neki u oba slučaja te se kroz izražavanje njihovih stavova i iskustava nastojalo procijeniti i saznati u kojoj je mjeri fizička obnova građevine utjecala na njihov posjet. Dvorac Trakošćan najpoznatiji je dvorac Hrvatskog zagorja, sa stalnim i uređenim postavom, uspješnom muzejskom djelatnošću te smještajem na brežuljku uz jezero i šume. Uz pitanja koja su se ticala njegova općenitog doživljaja kao dvorca o kojem se kontinuirano brine, u ovom dijelu nastojalo se istražiti koliko okolina u kojoj je dvorac smješten utječe na iskustvo posjeta. Treći dio o ruševnim dvorcima i utverdama istražuje u kojoj mjeri derutni izgled neke građevine, ili u konačnici ponegdje samo njezini ostaci, može potaknuti posjetitelja na posjet ili ga odvratiti od njega.

Geografski, ovaj rad fokusiran je na područje Sjeverne Hrvatske. Iako ne postoji kao službeni pojam niti kao službena geografska cjelina, postoji kontinuitet izgradnje dvoraca u ovom prostoru povezan s plemićkim obiteljima značajnima upravo u ovom području (Drašković i Erdödy kao najznačajnije obitelji). Kao prostor Sjeverne Hrvatske u ovom radu podrazumijeva se teritorij Međimurske, Varaždinske, Krapinsko-zagorske županije, te sjeverni dijelovi Zagrebačke i Koprivničko-križevačke županije.

7.2. Tema istraživanja

Tema istraživanja jest utjecaj estetike dvorca, ponajprije njegova vanjskog izgleda i smještaja u okolini, na doživljaj posjetitelja. Daljnjom razradom teme zadiremo u pitanje imaju li dvorci i utvrde derutne vanjštine turistički potencijal i mogućnost ekonomske iskoristivosti.

7.3. Istraživačka pitanja, ciljevi istraživanja i metode istraživanja

Istraživačka pitanja glase: smatraju li posjetitelji dvoraca vanjski izgled građevine važnim za njihovo iskustvo posjeta, imaju li posjetitelji tendenciju kroz idealiziranje prošlosti postavljati visoke standarde današnje reprezentativnosti dvoraca, odvrća li derutno stanje dvorca/povijesne građevine moguće posjetitelje od planiranja posjeta tom lokalitetu, koliko je važna okolina za sveukupni dojam posjetitelja i iskustvo posjeta dvorcu.

Ciljevi istraživanja su odgovori na istraživačka pitanja dobiveni obradom podataka prikupljenih anketnim upitnikom i moguće sugestije daljnjih koraka u istraživanju dvoraca s ciljem pronalaska rješenja.

Zaključci su izvedeni metodom analize te metodom uzoraka na temelju slučajnog izbora jedinica odnosno ispitanika.

7.4. Hipoteze

Na temelju pitanja postavljene su tri hipoteze:

hipoteza H0: obnovljeni dvorci odnosno utvrde zbog estetske privlačnosti rezultiraju većim brojem posjeta,

hipoteza H1: ruševno stanje građevina svrstava ih u lokalitete nedovoljne atraktivnosti za posjet,

hipoteza H2: doživljaj dvoraca/utvrda ovisi ne samo o stanju građevine nego i o okolini u kojem je ona smještena.

8. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

U nastavku rada objašnjeni su rezultati provedenog anketnog upitnika. Upitnik je podijeljen u nekoliko dijelova i ispitanici su pristupali dijelovima koji se odnose samo na one dvorce koje su posjetili.

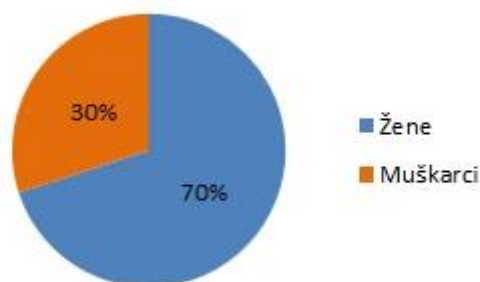
Uvodni dio *Osnovne informacije* ispunjavaju svi koji su pristupili anketi te se sastoji od sedam pitanja zatvorenog tipa u kojima ispitanik treba odabrati jedan točan odgovor. Drugi dio upitnika pod nazivom *Dvorci Sjeverne Hrvatske* ispunjavaju svi ispitanici kod kojih se kroz četiri pitanja zatvorenog tipa te tri pitanja otvorenog tipa nastoji saznati učestalost posjeta dvorcima i poznavanje dvoraca općenito. Ispitanici potom biraju jesu li kada posjetili dvorac Veliki Tabor: ako su ga posjetili prije obnove pristupaju dijelu s tri pitanja Likertove ljestvice i jednim zatvorenim pitanjem, ako su ga posjetili nakon objave pristupaju dijelu s četiri pitanja Likertove ljestvice. Treća opcija je da nisu nikada posjetili Veliki Tabor pri čemu odmah kreću na pitanja o dvorcu Trakošćanu: Likertovom ljestvicom ocjenjivane su četiri tvrdnje, jedno pitanje nudi mogućnost slobodnog ocjenjivanja te jedno pitanje zatvorenog tipa. Oni koji nisu posjetili dvorac Trakošćan ispunjavaju dio upitnika o *Ruševnim dvorcima i utvrdama Sjeverne Hrvatske* koji se sastoji od jednog otvorenog pitanja i tri tvrdnje prema Likertovoj ljestvici. Posljednji dio upitnika nosi naziv *Vaša prisutnost u turizmu i zadovoljstvo tijekom putovanja* koji se sastoji od devet pitanja zatvorenog tipa.

8.1. Anketni uzorak

Anketni upitnik izrađen u svrhu istraživanja u sklopu diplomskog rada proveden je tijekom listopada 2017. godine isključivo internetskim putem, ponajprije prikupljanjem odgovora putem društvenih mreža. Fokus su bili članovi Facebook grupe “Dvorci, utvrde i stari gradovi” koja broji 5 965 članova iz svih krajeva Hrvatske. Anketa je zatvorena nakon mjesec dana te je prikupljano 100 odgovora.

Pitanje 1: spol ispitanika

Grafikon 8.1. Brojčana struktura ispitanika prema spolu prikazana u postocima

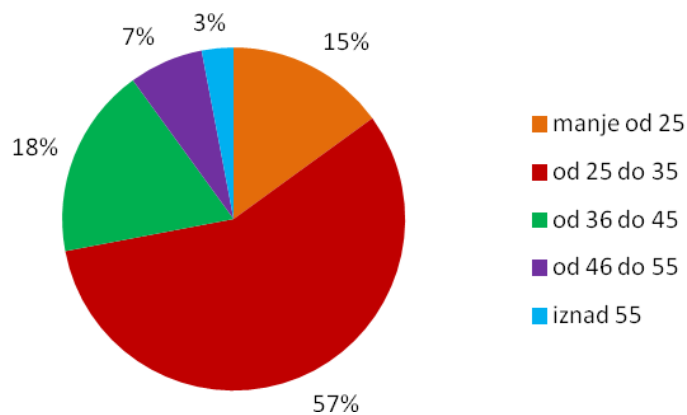

Izvor: izradila autorica rada

Anketni upitnik ispunilo je 100 osoba, od čega je 70 osoba ženskog spola (70%) i 30 osoba muškog (30%).

Pitanje 2: dob ispitanika

Grafikon 8.2. Struktura ispitanika prema dobi izražena u postocima

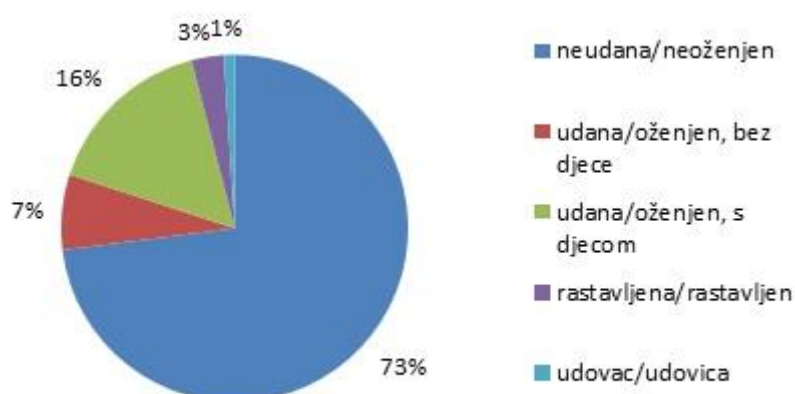

Izvor: izradila autorica rada

Najčešće dobi od 25 do 35 godina (57%). Znatna je udio ispitanika ispod 25 godina (15%), od 36 do 45 godina (18%) dok je najmanji broj ispitanika iznad 55 godina (3%).

Pitanje 3: bračni status ispitanika

Grafikon 8.3. Struktura ispitanika prema bračnom statusu

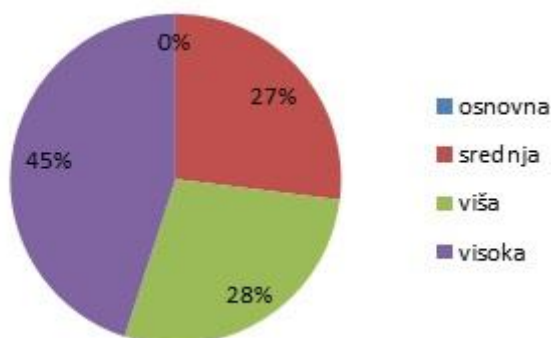

Izvor: izradila autorica rada

Velika većina ispitanih nije udana ili oženjena (73%), dok je ostatak podijeljen između osoba u braku s djecom, osoba u braku bez djece, rastavljenih i udovaca/udovica.

Pitanje 4: stupanj obrazovanja ispitanika

Grafikon 8.4. Stupanj obrazovanja ispitanika u postocima

Izvor: izradila autorica rada

Nadalje, prema stupnju obrazovanja, srednju stručnu spremu ima 27% ispitanika, višu 28% ispitanika dok je najveći broj njih (45%) odgovorio potvrdno o završenoj visokoj stručnoj spremi.

Pitanje 5: radni status

Grafikon 8.5. Radni status ispitanika u postocima

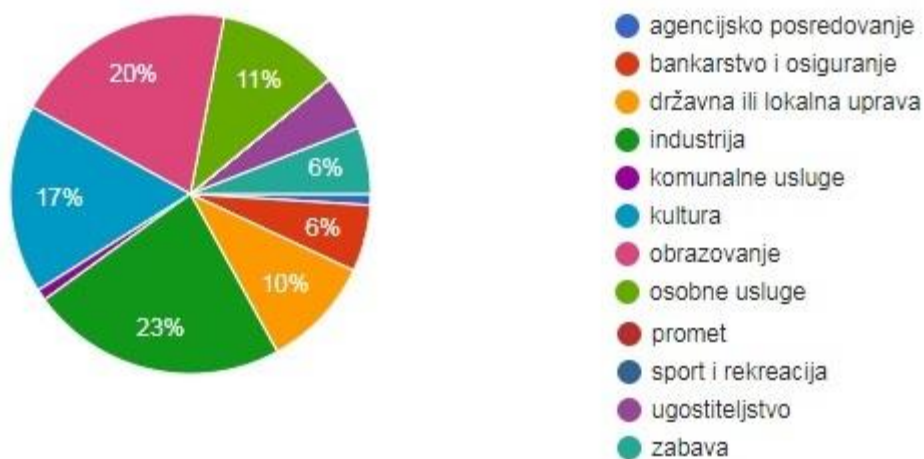

Izvor: izradila autorica rada

Najveći broj ispitanih u trenutku ispunjavanja ankete bio je u radnom odnosu (66%), nezaposleni ili oni u sustavu školovanja čine ukupno 32% odgovora dok su u mirovini samo dvije osobe iz anketnog upitnika.

Pitanje 6: vrsta posla

Grafikon 8.6. Vrsta posla koju ispitanici obavljaju u postocima

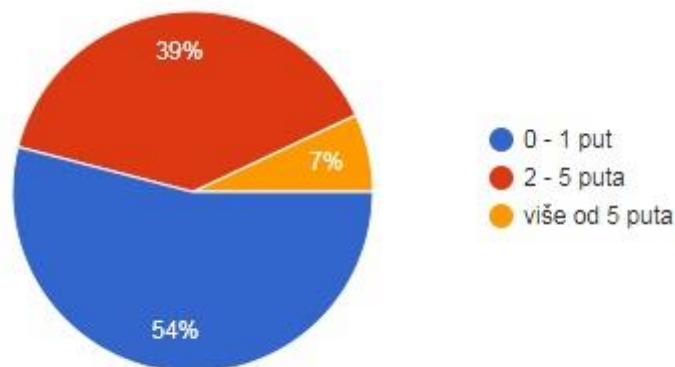
Izvor: rezultati anketnog upitnika u Google Forms

Iako su odgovori o vrsti posla koju obavljaju ili su obavljali vrlo šaroliki, najveći broj ispitanika radi u industriji (23%), a slijede obrazovanje (20%), kultura (17%) i osobne usluge (11%).

Odabirom 9 pitanja nastojalo se proniknuti profil osoba koje su pristupile anketi kao konzumenata turističkih proizvoda. Bilo je potrebno odgovoriti na svako od pitanja kako bi se anketa mogla uspješno završiti.

Pitanje 7: učestalost putovanja

Grafikon 8.7. Učestalost putovanja ispitanika u postocima

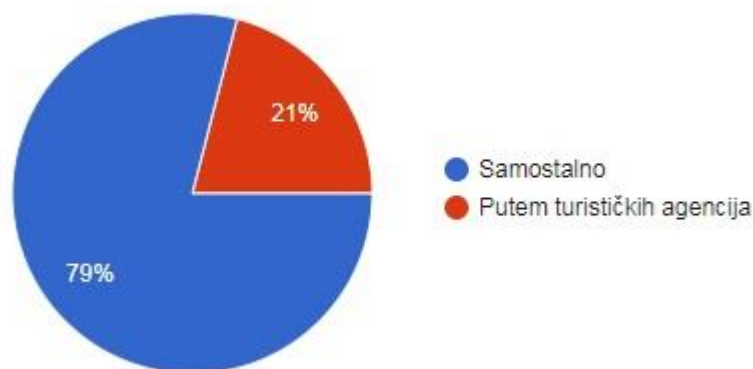

Izvor: rezultati anketnog upitnika u Google Forms

Prvi od zaključaka jest da većina osoba koja je ispunila upitnik rijetko putuje – čak 54% odgovorilo je da je u protekloj godini na putovanju provelo tri ili više dana jednom ili ni jednom. Uglavnom je riječ o osobama u dobi od 25 do 35 godina, neudane ili neoženjene.

Pitanje 8: način organiziranja putovanja

Grafikon 8.8. Način organiziranja putovanja ispitanika u postocima

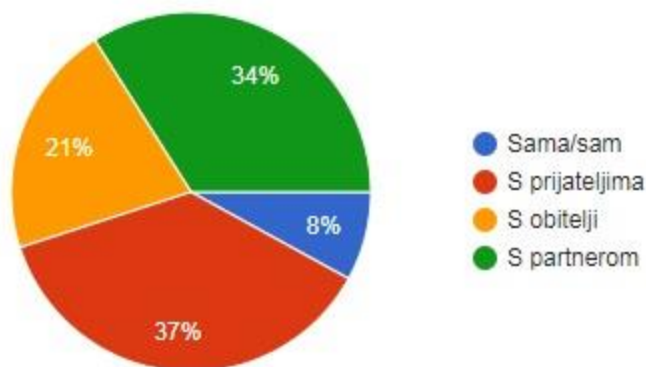

Izvor: rezultati anketnog upitnika u Google Forms

Zanimljivi su rezultati pitanja putuju li najčešće u samostalnoj organizaciji ili posredstvom agencija – 79% ispitanika najčešće samostalno organizira putovanje.

Pitanje 9: društvo na putovanju

Grafikon 8.9. U društvu koga ispitanici najčešće putuju u postocima

Izvor: rezultati anketnog upitnika u Google Forms

Nadalje, najmanji broj ih putuje samo, potom s obitelji (21%), s partnerom (34%), a najviše je osoba koje putuju u društvu prijatelja (37%).

Pitanje 10: razlog putovanja

Grafikon 8.10. Razlog putovanja ispitanika u postocima

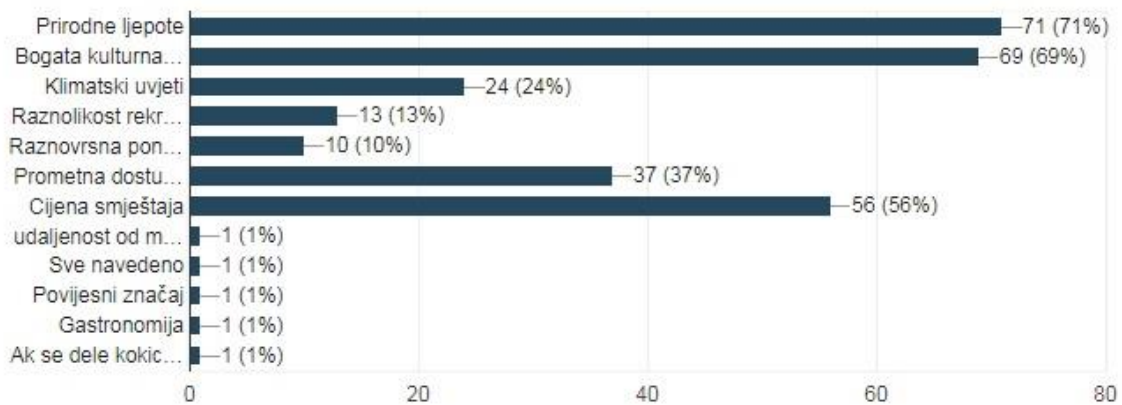

Izvor: rezultati anketnog upitnika u Google Forms

Daleko prevladava broj onih koji putuju radi odmora (73%), 10% ih putuje iz poslovnih razloga, 8% radi posjeta obitelji i prijateljima. Ostali su naveli pojedinačne odgovore: da putuju radi školskih obaveza, iz zabave i znatiželje te želje da vide nešto novo, iz želje za istraživanjem i upoznavanjem novih mjesta i ljudi.

Pitanje 11: čimbenici utjecaja na odluku o putovanju

Grafikon 8.11. Najčešći čimbenici koji utječu na odluku o putovanju u postocima

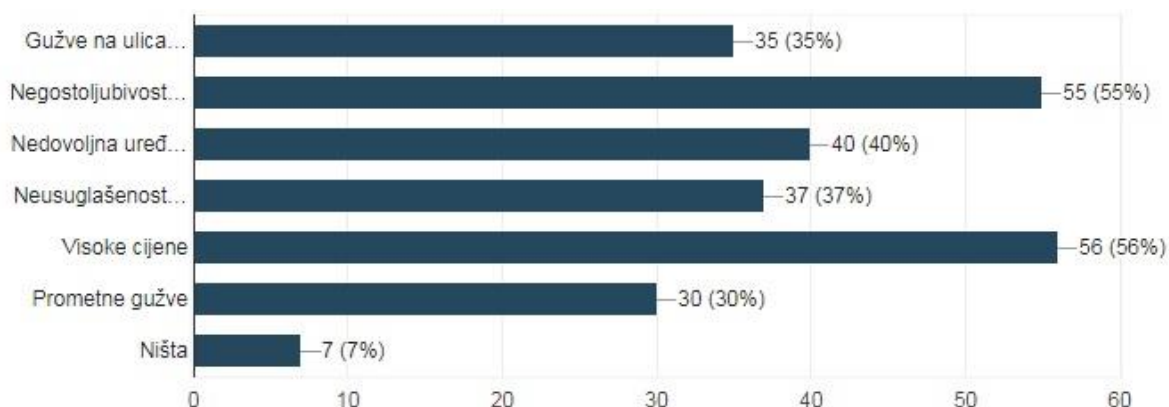

Izvor: rezultati anketnog upitnika u Google Forms

Najčešći čimbenici koji utječu na odluku o mjestu putovanja u slobodno vrijeme su prirodne ljepote te bogata kulturna baština i kulturna ponuda (npr. muzeji, festivali). Faktori koji slijede u utjecaju na odluku su cijena smještaja, prometna dostupnost i povezanost te raznovrsna ponuda rekreacijskih sadržaja i bogate mogućnosti za noćne izlaske.

Pitanje 12: negativni utjecaj na iskustvo putovanja

Grafikon 8.12. Negativni čimbenici koji utječu na iskustvo putovanja u postocima

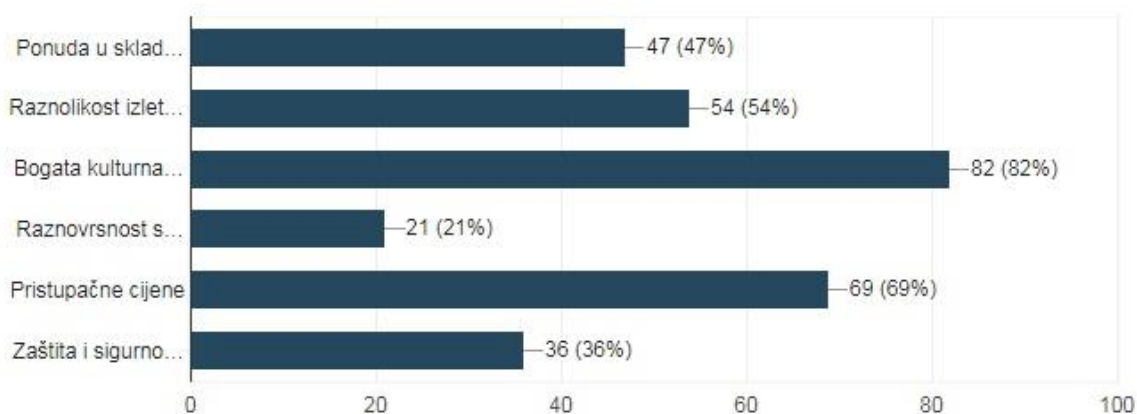

Izvor: rezultati anketnog upitnika u Google Forms

Visoke cijene i negostoljubivost domaćeg stanovništva najčešći su razlozi koji mogu zasmetati pristupnike ovog anketnog upitnika na njihovim putovanjima. Gužve, nedovoljna uređenost destinacije te neusuglašenost očekivanog i dobivenog sljedeće su stavke koje smetaju na putovanju, a najmanji broj se odluči da ih ništa ne može omesti u njihovom odmoru – njih 7%.

Pitanje 13: definicija kvalitetne turističke destinacije

Grafikon 8.13. Stav ispitanika o kvalitetama turističke destinacije u postocima

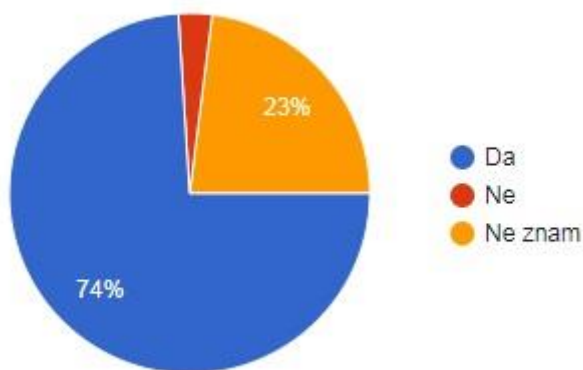
Izvor: rezultati anketnog upitnika u Google Forms

Od ispitanika je zatraženo da iznesu svoje stav o tome što definira kvalitetnu turističku destinaciju – bogata kulturna baština i autentičnost zauzeli su prvo mjesto u procjeni kvalitete turističke ponude. Slijede pristupačne cijene, raznolikost u izletničkoj ponudi te djelovanje turističkog lokaliteta u skladu sa zaštitom prirode i prirodnih resursa. Zaštita i sigurnost posjetitelja dobila je nešto nižu ocjenu iako ne zanemarivu – možemo to pripisati sigurnosti koju ulijeva Hrvatska kao sigurnija turistička destinacija, a koja nedvojbeno utječe na stavove njezinih stanovnika. Raznovrsnost sportsko-rekreacijskih sadržaja dobila je najnižu ocjenu u važnosti pri definiranju kvalitetne turističke destinacije.

Posljednja dva pitanja ovog dijela ticala su se stupnja uključenosti lokalnog stanovništva u turističku ponudu njihovog mjesta, te uključenosti samih turista u razvoj lokalne zajednice u kojoj se nalaze tijekom posjeta.

Pitanje 14: uvažavanje mišljenja lokalnog stanovništva

Grafikon 8.14. Stav ispitanika o uvažavanju mišljenja lokalnog stanovništva o razvoju neke turističke destinacije

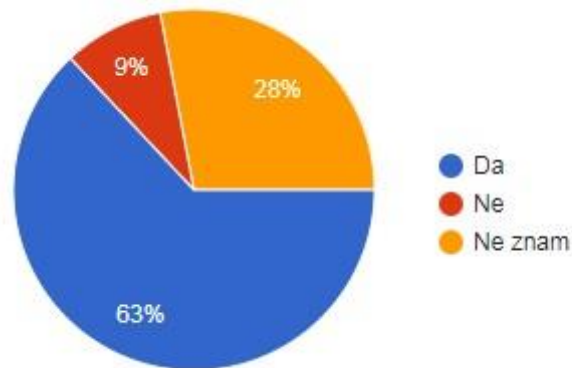

Izvor: rezultati anketnog upitnika u Google Forms

Vrlo veliki postotak smatra da bi mišljenja lokalnog stanovništva o turističkom razvoju nekog područja trebala biti uvažena u većoj mjeri nego su to sada – 74%. Vrlo mali postotak ih se ne slaže s tom tvrdnjom (3) dok su ostali neodlučni.

Pitanje 15: uključenost turista u razvoj destinacije

Grafikon 8.15. Stav ispitanika o uključenosti turista u razvoj neke destinacije

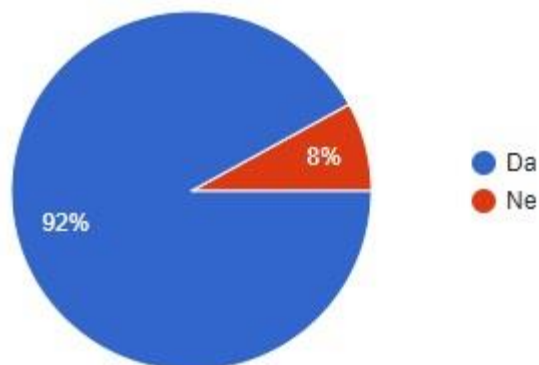
Izvor: rezultati anketnog upitnika u Google Forms

Sličnog karaktera kao rezultati prethodnog pitanja su odgovori na pitanje žele li, kao turisti nekog područja, biti više uključeni i upoznati s daljnjim razvojem te turističke destinacije – 63% se slaže, 9% ne, a 28% je neodlučno.

8.2. Rezultati dijela anketnog upitnika o dvorcima

Pitanje 16: posjet dvorcima Sjeverne Hrvatske

Grafikon 8.16. Posjeti dvorcima Sjeverne Hrvatske od strane ispitanika u postocima

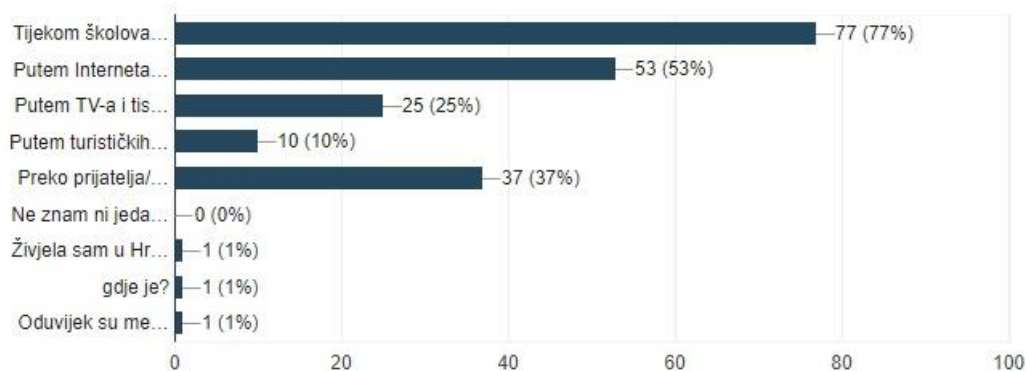

Izvor: rezultati anketnog upitnika u Google Forms

U dijelu anketnog upitnika koji ispituje stav općenito prema dvorcima i sklonost posjećivanja anketiranih, vrlo visok broj ispitanika odgovorio je potvrdno na pitanje jesu li kada posjetili dvorac u Sjevernoj Hrvatskoj (92%). Profil osobe koja nije posjetila dvorce Sjeverne Hrvatske (dakle 8 osoba koje su pristupile upitniku i odgovorile negativno na to pitanje) jest žensko, starosti između 25 i 35 godina, visoke stručne spreme i u radnom odnosu, neudana.

Pitanje 17: način učenja o dvorcima Sjeverne Hrvatske

Grafikon 8.17. Način učenja ispitanika o dvorcima Sjeverne Hrvatske u postocima

Izvor: rezultati anketnog upitnika u Google Forms

Na pitanje kojim su putem saznali za dvorce Sjeverne Hrvatske, najveći broj ispitanih odgovorio je *tijekom školovanja*, njih 77%. Na drugom mjestu nalazi se odgovor *putem Interneta i društvenih mreža* (57%) dok je usmenom predajom, od prijatelja i poznanika, 37% anketiranih saznalo za dvorce Sjeverne Hrvatske.

Pitanje 18: asocijacije na riječ „dvorac“

Grafikon 8.18. Asocijacije na riječ dvorac od strane ispitanika

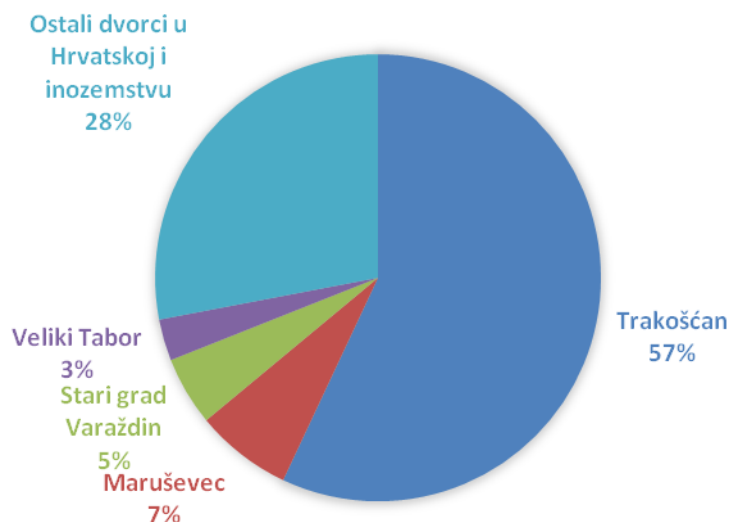

Izvor: izradila autorica rada

Na pitanje otvorenog tipa *na što Vas asocira riječ „dvorac“* odgovori su raznovrsni (prikazano Grafikonom 1.). Ovim pitanjem nastojalo se otkriti u kojoj mjeri je doživljaj dvoraca uvjetovan njihovim estetskim vrijednostima. Broj odgovora koji su direktno povezani s vizualnim i estetskim doživljajem građevine dvorca iznosi 27, odnosno 27%. Neki od odgovora u ovom segmentu glase: *raskoš, raskošna građevina, stara građevina, nešto veliko staro i antikno, građevina iznad okolnog prosjeka, na brežuljak s građevinom, prekrasno uređen dvor s još ljepšom zgradom, veliku zgradu s puno prozora, veliko luksuzno starinsko zdanje*. Možemo zaključiti da je prva asocijacija većina ljudi upravo građevina, dok manji broj ispitanika također pomisli na građevinu koju dodatno smješta u okolinu i opisuje kao dio okolnog prostora. Na isto pitanje preostali odgovori najčešće su uvjetovani vremenskim asocijacijama (*povijest, prošlost, srednji vijek, staro*) te se oni odnose na 29% odgovore i ujedno čine najčešći tip odgovora na ovo pitanje. Treće mjesto po učestalosti tipa odgovora pripada asocijacijama na društvene norme i podjele iz prošlosti (*plemstvo, kraljevi, vitezovi*), odnosno 16% anketiranih odgovorilo je s ovakvim asocijacijama. Preostali odgovori raznoliki su: *mistika, bajke, bogatstvo, kuća* i slično. Zanimljivo je ovdje spomenuti da, iako je naglasak ovog pitanja bio na istraživanju estetske vrijednosti dvoraca kod njihovih posjetitelja, nekoliko je odgovora svjesno ili ne napravilo poveznicu i s uporabnom vrijednosti dvorca. Njihove asocijacije glasile su: *kulturno dobro, kulturna baština, povijesni i kulturni spomenik, neiskorišten potencijal*.

Pitanje 19: asocijacija na konkretnu građevinu dvorca

Grafikon 8.19. Najčešće asocijacije na konkretnu građevinu dvorca kod ispitanika

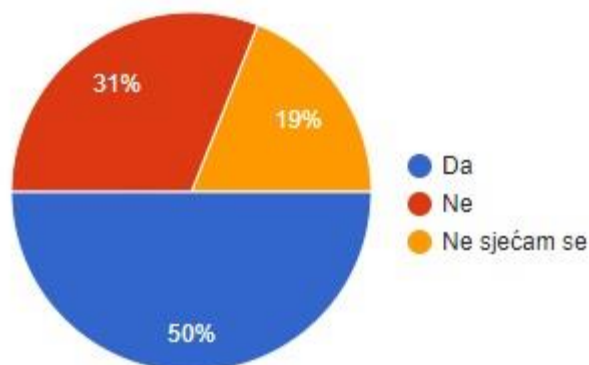
Izvor: izradila autorica rada

Sljedeće pitanje otvorenog tipa glasilo je: *na spomen riječi „dvorac“ koja je prva građevina koja Vam pada na pamet?* Velika većina odgovora odnosila se na dvorac Trakošćan iz Hrvatskog zagorja – 57%. Preostali odgovori koji se ponavljaju jesu dvorac Maruševec (7%), Stari grad Varaždin (5%), Veliki Tabor (3%) te preostali poput utvrde u Ozlju, dvorca Prandau-Normann u Valpovu, dvorca Opeka u Vinici, dvorca Pejačević u Našicama i drugi. Od inozemnih dvoraca kao odgovor na ovo pitanje spominje se jedino bavarski Neuschwanstein i to četiri puta. S obzirom na to da je više od polovice odgovora otpalo na Trakošćan moguće je razumjeti i zašto – naš je najekspoziraniji dvorac s dugom tradicijom djelovanja i stalnim muzejskim postavom kojeg je u 2016. godini posjetilo preko 62 000 ljudi.⁸⁶

⁸⁶ Izvješće o radu za 2016. godinu, Dvor Trakošćan (<http://www.trakoscan.hr/Izvje%C5%A1%C4%87e%20o%20radu%20Dvora%20Trako%C5%A1%C4%87an%20za%202016..pdf>), preuzeto 26.12.2017.)

Pitanje 20: priprema kroz tiskane materijale prije posjeta

Grafikon 8.20. Prikaz učenja o dvorcima koje ispitanici planiraju posjetiti prije samog puta, u postocima

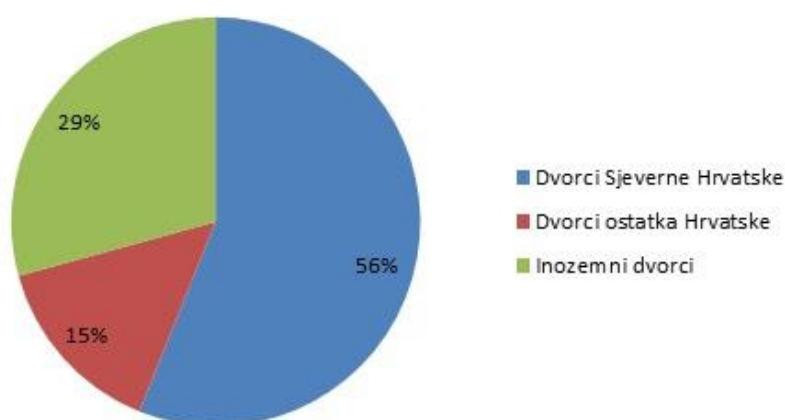

Izvor: rezultati anketnog upitnika u Google Forms

Prije posjeta nekom dvorcu, 50% ispitanika pročitao je brošuru, recenziju o mjestu koje posjećuje ili se informiralo na neki drugačiji način. Na isto pitanje u anketnom upitniku njih 31% nije se pripremio za posjet dvorcu dok se 19% ispitanika ne sjeća na koji su se način pripremali (ili nisu) prije izletničkog ili turističkog posjeta.

Pitanje 21: najčešće posjećivani dvorci od strane ispitanika

Grafikon 8.21. Prikaz u postocima najčešće posjećenih dvoraca od strane ispitanika

Izvor: izradila autorica rada

Posljednje pitanje otvorenog tipa u ovom dijelu anketnog upitnika odnosilo se na dvorce koje su ispitanici posjetili u Hrvatskoj i inozemstvu (grafički prikazano Grafikonom 2.) te je bilo moguće napisati više od jednog odgovora. Sveukupno, dvorci Sjeverne Hrvatske spominju se 230 puta – od toga se najčešći odgovor odnosi na dvorac Trakošćan – 87% ispitanika navelo je Trakošćan kao jedan od dvoraca koji su posjetili, a još tri dodatna odgovora nisu specifično navodila pojedinačne dvorce već su obuhvatili *dvorce Hrvatskog zagorja* u jedan odgovor. Drugi najčešće posjećeni dvorac među pristupnicima ovog anketnog upitnika jest Veliki Tabor s 44% potvrdnih odgovora o posjećenosti. Neki od preostalih odgovora odnose se na sljedeće dvorce Sjeverne Hrvatske: 17% Stari grad Varaždin, 19% dvorac Maruševec, 13% dvorac Opeka, 3% Čakovec, 4% Mali Tabor, 2% dvorac Oršić i drugi pojedinačni odgovori. Nadalje, 60 puta navedeni su posjeti dvorcima iz ostatka Hrvatske, dakle izuzev sjevernog predjela. Ponavljaju se imena dvorca u Našicama (Pejačević) kojeg je posjetilo 7% ispitanika, Mailáth-Prandau iz Donjeg Miholjca 2%, Stari grad Ozalj 5%, dvorac u Iloku Odescalchi 2% te pojedinačno drugi dvorci. Konačno, posjeti inozemnim dvorcima spominju se 120 puta, a najčešće spominjani je bečki Schönbrunn s 13% posjeta, potom bavarski Neuschwanstein kojeg je posjetilo 7% ispitanih, a od nešto istočnije 6 puta se spominju rumunjski Bran i Peleš. Pri nabrojanju dvoraca koje su ispitanici do sada posjetili, 56% odgovora otpada na dvorce Sjeverne Hrvatske

8.2.1. Dvorac Veliki Tabor

Pitanja o dvorcu Velikom Taboru i posjetu njemu razlikovala su se ovisno o tome je li ispitanik osoba posjetila dvorac prije ili nakon njegove obnove 2016. godine.

Pitanje 22: posjeti dvorcu Velikom Taboru

Grafikon 8.22. Prikaz posjećenosti Velikog Tabora od strane ispitanika u postocima

Izvor: rezultati anketnog upitnika u Google Forms

Sukladno tome prikupljeni su sljedeći podaci: isključivo prije obnove Veliki Tabor je posjetila većina odnosno 43% ispitanika, isključivo nakon obnove posjetilo ga je 8% ispitanika. Na posjet Velikom Taboru u oba razdoblja, odnosno i prije i nakon obnove, odlučilo se njih 11% dok, konačno, 38% odgovora glasi da nisu nikada posjetili dvorac Veliki Tabor.

Propitkujući doživljaj dvorca u razdoblju prije obnove, nastojalo se proniknuti u kojoj je mjeri estetska pojava, odnosno u ovom slučaju derutni izgled građevine, uvjetovala iskustvo posjeta. Stoga se Likertovom ljestvicom ocijenilo ponuđene 3 tvrdnje slaganje s kojima su ispitanici mogli potvrditi ocjenama od 1 do 5, pri čemu najniža ocjena (1) označava potpuno nezadovoljstvo odnosno neslaganje s tvrdnjom, dok najviša ocjena (5) označava potpuno slaganje s danom tvrdnjom.

Pitanje 23: iskustvo posjete dvorcu Velikom Taboru prije obnove

Grafikon 8.23. Rezultati Likertove ljestvice na iskustvo posjete dvorcu Velikom Taboru

Izvor: rezultati anketnog upitnika u Google Forms

Prva tvrdnja glasila je: *Loše stanje dvorca i njegov izgled utjecali su na moj posjet.* Pri tome nije sugerirano je li loše stanje dvorca utjecalo pozitivno ili negativno na iskustvo posjeta već se željelo proniknuti u kojoj mjeri ispitanik smatra da bi uopće derutni izgled povijesne građevine mogao uvjetovati ukupni doživljaj. U potpunosti se ne slaže s tvrdnjom 17% osoba koje su posjetile dvorac prije obnove, donekle se ne slaže 8%, niti se slaže niti se ne slaže 36%, donekle se slaže 24%, u potpunosti se slaže 15%. Srednja ocjena ove tvrdnje iznosi 3,12 te možemo zaključiti da je većina ispitanika neodlučna u razlučivanju koliko loše stanje dvorca može utjecati ili je utjecalo na njihov posjet. S malom no ipak postojećom vrijednosti od 0,12 odgovori naginju potvrdi ove tvrdnje odnosno da stanje građevine utječe na iskustvo posjeta. Ako gledamo pojedinačne odgovore i usporedimo ih s pitanjem *Na što Vas riječ „dvorac“ asocira* moguće je zapaziti određeni trend u odgovorima. Odgovori osoba koje se u potpunosti ili uglavnom slažu s tvrdnjom da loše stanje dvorca utječe na njihov posjet, najčešće su asocijacije na riječ *dvorac* povezivale s romantiziranim percepcijama prošlosti, odnosno raskoši, luksuzom, plemićima, bogatstvom, pa i rečenicom „na mjesto gdje živi Trnoružica.“ Oni koji su niže ocijenili utjecaj lošeg stanja dvorca na njihov posjet *dvorac* povezuju s riječima građevina, neodrživo zdanje, starinski predmeti, povijest, starinu. Važno je napomenuti da postoje izuzeci, odnosno da se u obje grupe (s visokim ocjenama i s niskim ocjenama) nalaze iznimke, no određeni kontinuitet u pridruživanju utjecaja izgleda dvorca i onog što dvorac za ispitanika predstavlja ipak je zamjetan.

Druga tvrdnja u dijelu ankete koji se odnosi na dvorac Veliki Tabor prije obnove glasila je: *pri odlasku smatrao/smatrala sam da dvorcu treba hitna obnova*. Pri tome je 7,5% odgovorilo da se u potpunosti ne slaže s ovom tvrdnjom, isti postotak se djelomično ne slaže, 33% niti se slaže niti se ne slaže, 18% se djelomično slaže i 33% se u potpunosti slaže. S umjereno visokom srednjom ocjenom ove ljestvice koja iznosi 3,58 možemo zaključiti da posjetitelji dvoraca smatraju kako bi se baštinu kakva je Veliki Tabor trebalo održavati i obnavljati u suvremeno doba. Štoviše, odgovori na sljedeću tvrdnju pokazuju da većina smatra kako bi posjet dvorcu bio kvalitetniji kada bi on bio u boljem fizičkom stanju i bolje prezentiran – ova tvrdnja srednje je ocijenjena sa 3,35.

Pitanje 24: iskustvo posjete dvorcu Velikom Taboru nakon obnove

Grafikon 8.24. Rezultati Likertove ljestvice na iskustvo posjete dvorcu Velikom Taboru nakon obnavljanja

Izvor: rezultati anketnog upitnika u Google Forms

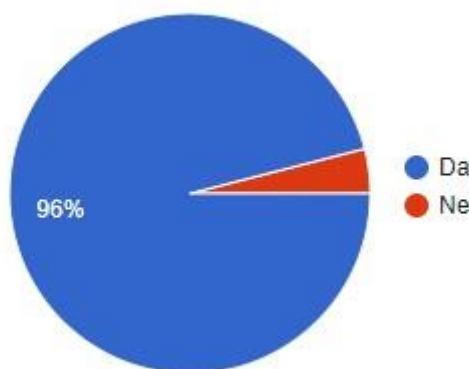
Na trag sličnih zaključaka navode nas odgovori i u drugom dijelu ankete, onom kojeg su ispunile osobe koje su posjetile dvorac Veliki Tabor nakon njegove obnove 2016. godine. Većina nije smatrala obnovu glavnim poticajem da posjeti Veliki Tabor. Na tvrdnju smatraju li svoj posjet kvalitetnijim jer je dvorac koji su posjetili novo obnovljen, 68% onih koji su ga posjetili nakon obnove se donekle ili u potpunosti složilo. 16% ispitanih je neodlučno, dok se isti postotak djelomično ili uopće ne slaže. Važno je primijetiti rezultate slaganja s tvrdnjom da *novoobnovljeni Veliki Tabor vjernije projicira doživljaj tog dvorca u prošlosti* – srednja ocjena je vrlo visoka, 4,01. Odnosno, vrlo visok postotak ispitanih koji su posjetili dvorac nakon njegove obnove smatra da su time dobili novu dimenziju iskustva, ne samo zbog njegova

trenutačno boljeg fizičkog stanja već da im je i doživljaj te građevine u nekim prošlim vremenima sada približen. Konačno, povezivanje obnove i brige o dvorcu blisko je za visokih 79% koji se slažu s tvrdnjom da su stekli dojam o očuvanju baštine Velikog Tabora nakon posjeta.

8.2.2. Dvorac Trakošćan

Pitanje 25: posjet dvorcu Trakošćanu

Grafikon 8.25. Posjećenost dvorca Trakošćana od strane ispitanika u postocima

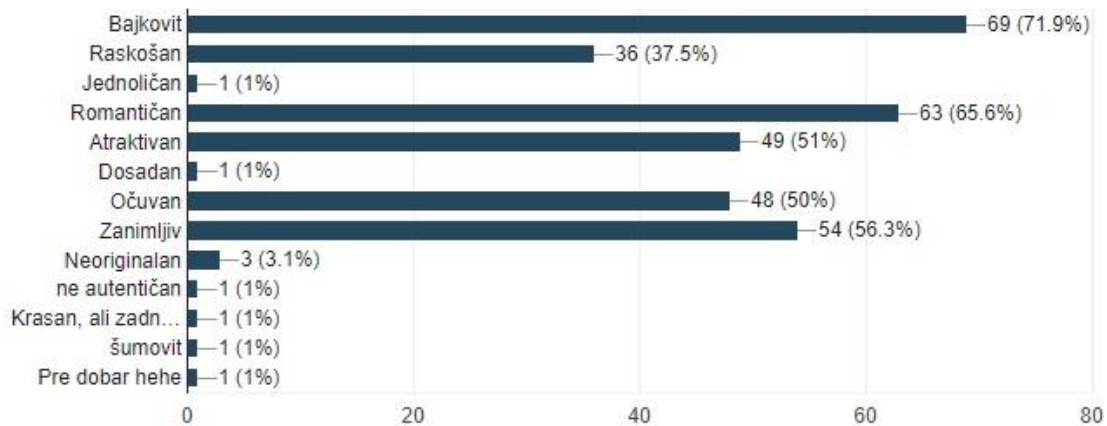

Izvor: rezultati anketnog upitnika u Google Forms

Dvorac Trakošćan posjetila je velika većina posjetitelja, njih 96%, što je bilo očekivano s obzirom na to da je riječ o najekspoziranijem i u globalu najposjećenijem dvorcu Hrvatskog zagorja i cijele Hrvatske.

Pitanje 26: opis dvorca Trakošćana

Grafikon 8.26. Opis Trakošćana *jednom riječju* od strane ispitanika

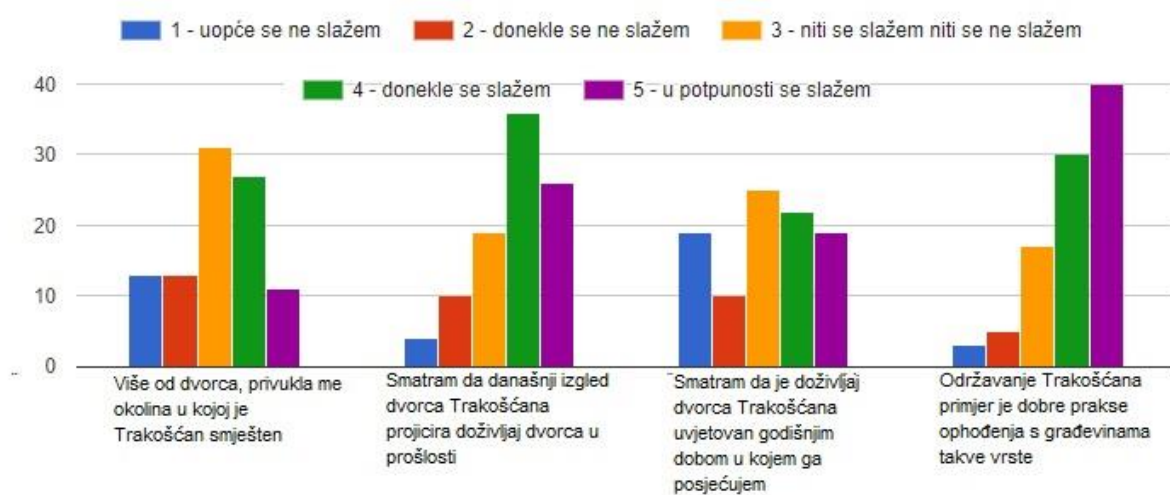
Izvor: rezultati anketnog upitnika u Google Forms

Od pristupnika anketi tražilo se da odaberu epite te koje smatraju da najbolje opisuju dvorac Trakošćan pri čemu je postojala mogućnost odabira ponuđenog kao i otvorena opcija „drugo“. Visokih 98% opisalo je Trakošćan pozitivnim epitetima: zanimljiv, očuvan, atraktivan, raskošan, bajkovit. 2% ispitanika dodijelilo je negativan opis Trakošćanu koji se odnosi na neautentičnost i jednoličnost.

Drugi dio anketnog upitnika o Trakošćanu kroz Likertovu ljestvicu fokusira se na ocjenjivanje ispitanika i njihovo slaganje s ponuđenim tvrdnjama. Ovdje se uz doživljaj same građevine nastojalo istražiti koliko okolina u kojoj je dvorac smješten utječe na rezultat njegova percipiranja kod posjetitelja.

Pitanje 27: iskustva posjete dvorcu Trakošćanu

Grafikon 8.27. Rezultati Likertove ljestvice iskustva posjete dvorcu Trakošćanu kod ispitanika

Izvor: rezultati anketnog upitnika u Google Forms

Srednja ocjena tvrdnje *više od dvorca privukla me okolina u kojoj je Trakošćan smješten* iznosi 3,08 što je sredina s malom naklonošću njezinoj potvrdi. Slična neodlučnost, s ocjenom 3,12, javlja se prilikom ocjenjivanja koliko godišnje doba utječe na doživljaj Trakošćana: 31% smatra da ne utječe uopće ili malo, 26% je neodlučno, dok 43% smatra da godišnje doba donekle ili u potpunosti utječe na doživljaj dvorca. Iako u malim vrijednostima, ovim dijelom istraživanja ipak možemo zaključiti da okolina, u ovom slučaju riječ je o prirodnim ljepotama šuma i jezera oko dvorca Trakošćana, utječe na posjetiteljevu percepciju.

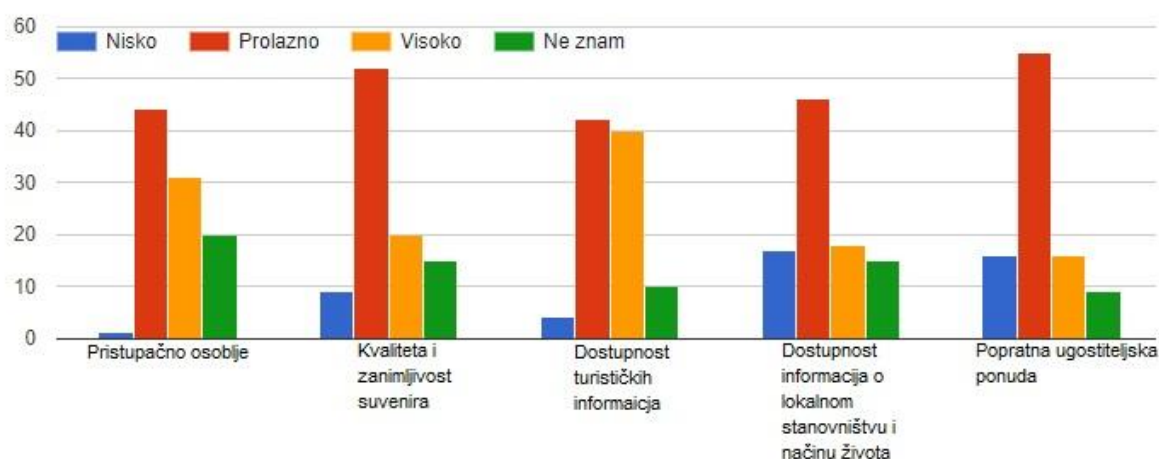
Preostale dvije tvrdnje sličnog su sadržaja kao kod istraživanja Velikog Tabora, odnosno njima se željelo istražiti na koji način suvremeni posjetitelj doživljava povijesnu građevinu takvog tipa. Da *današnji izgled dvorca Trakošćana projicira doživljaj dvorca u prošlosti* u potpunosti smatra točnim 27% ispitanika, dok se njih 38% donekle slaže s tom tvrdnjom. Neodlučnih je 20% , a onih koji negativno ocjenjuju ovu tvrdnju ima 11% (djelomično se ne slažem) odnosno 4% (u potpunosti se ne slažem). Sa srednjom ocjenom 3,73 možemo zaključiti da, kao i kod Velikog Tabora, većina smatra kako dvorac fizički i estetski dobrog stanja (što se za Trakošćan može smatrati točnim uzmemo li u obzir epite te koje su mu ispitanici najčešće dodjeljivali a koji su protumačeni u prijašnjem odlomku) vjernije može prikazati kako su ga doživljavali ljudi nekog prošlog vremena. Drugo pitanje iz ovog segmenta propitkivalo je današnje ophođenje i

održavanje s dvorcem Trakošćanom te u kojoj ga mjeri posjetitelji smatraju dobrom praksom. S vrlo visokom srednjom ocjenom Likertove ljestvice koja iznosi 4,05 možemo zaključiti da velika većina ispitanih smatra način održavanja Trakošćana primjerom dobre prakse.

Konačno, zadnjim dijelom upitnika o Trakošćanu željelo se istražiti zadovoljstvo posjetitelja radom osoblja, popratnim programima kroz suvenire, ugostiteljsku ponudu i turističke informacije o Trakošćanu i okolnim mjestima odnosno lokalnom stanovništvu. U anketi su ponuđena tri odgovora, odnosno tri ocjene koje ispitanik može dodijeliti: *niska*, *prolazna*, *visoka*, te kao dodatno rješenje *ne znam*.

Pitanje 28: zadovoljstvo posjetitelja popratnim sadržajima dvorca Trakošćana

Grafikon 8.28. Rezultati ocjenjivanja popratnih sadržaja dvorca Trakošćana od strane ispitanika

Izvor: rezultati anketnog upitnika u Google Forms

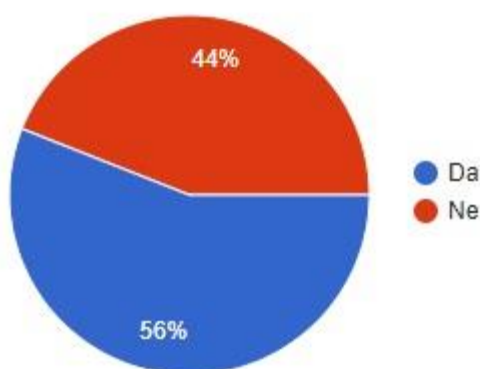
Pristupačnošću osoblja nije zadovoljno 1% posjetitelja, prolaznu ocjenu daje 46% njih, visoku 31% dok ih je 20% neodlučno. Kvalitetu i zanimljivost suvenira natpolovična većina je ocijenila prolaznom ocjenom (54%), dok visoku ocjenu dodjeljuje 21% ispitanih. Nezadovoljno je 9% ispitanika, a preostali su neodlučni. Nadalje, ugostiteljsku ponudu koja se sastoji od dva kafića (u podnožju dvorca te uz jezero) najveći broj posjetitelja smatra prolaznom (57%), dok visoku i nisku ocjenu dodjeljuje 17% njih. Ocjenjivanje dostupnosti informacija dijelilo se na turističke informacije (koje uključuju radno vrijeme, ulaznicu itd.) i one o lokalnom stanovništvu i načinu života. Prema prikupljenim podacima, posjetitelji su zadovoljni pruženim turističkim informacijama te je 42% ocijenilo visokom ocjenom, a 44% prolaznom. Nezadovoljan je vrlo

mali dio ispitanika – tek 4%. Podaci o lokalnom stanovništvu i načinu života nisu ocijenjeni tako visoko – gotovo polovica smatra prolaznim dobivene informacije, dok nisku ocjenu dodjeljuje 18%, a visoku 19% ispitanika.

8.2.3. Ruševni dvorci i utvrde Sjeverne Hrvatske

Pitanje 29: posjećenost utvrda i ruševnih dvoraca

Grafikon 8.29. Posjećenost utvrda i ruševnih dvoraca od strane ispitanika u postocima

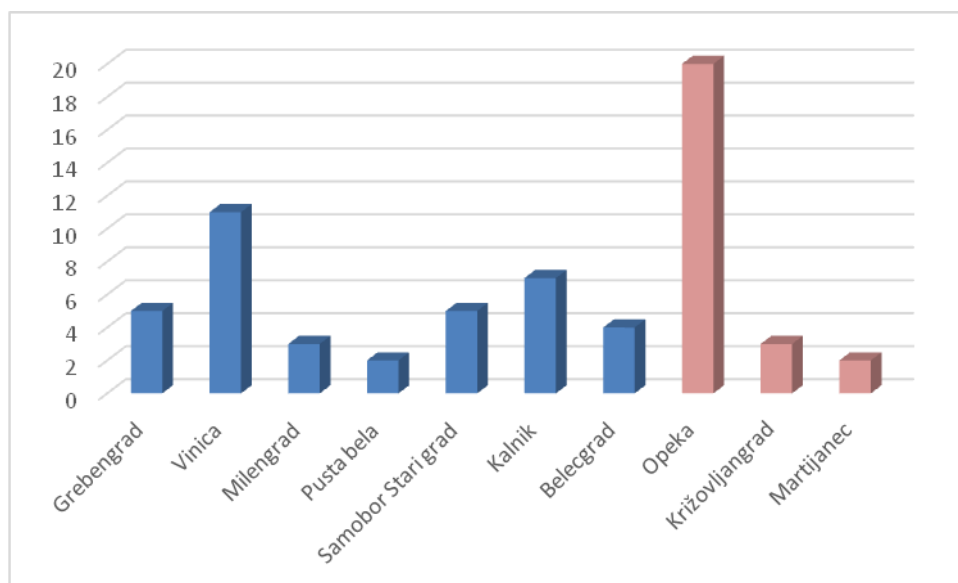
Izvor: rezultati anketnog upitnika u Google Forms

Utvrde ili ruševne dvorce u Sjevernoj Hrvatskoj posjetilo je 56% ispitanika.

Pomalo je teško utvrditi što se ubraja u ruševne dvorce ili utvrde. Utvrde su ponajprije građevine iz kasnog srednjeg vijeka građene za potrebe obrane od osmanske opasnosti. I sam Veliki Tabor prvotno je izgrađen u fortifikacijske svrhe no ono što ga danas ipak više stavlja uz bok kasnijoj ranonovovjekovnoj gradnji jest kontinuitet života u njemu i prilagodba načinu života nakon prestanka opasnosti izvana. Isto tako, teško je odrediti što se ubraja u ruševne dvorce posebice zato što se većinom hrvatskih pa tako i zagorskih dvoraca ne upravlja na adekvatan način te su mnogi u vrlo lošem i derutnom stanju. Iako bi stručna literatura mogla barem donekle iako ne i konačno postaviti traženu granicu, ona u svrhe ovog rada nije ni bitna s obzirom na to da se traže mišljenja krajnjih korisnika i njihov doživljaj profane povijesne arhitekture u derutnom stanju. Iz tog je razlog postavljeno pitanje otvorenog tipa u dijelu o utverdama i ruševnim dvorcima kako bi pristupnici ankete sami nabrojali koje su građevine takvog tipa posjetili.

Pitanje 30: posjećenost utvrda i ruševnih dvoraca

Grafikon 8.30. Posjećenost utvrda i ruševnih dvoraca od strane ispitanika u postocima

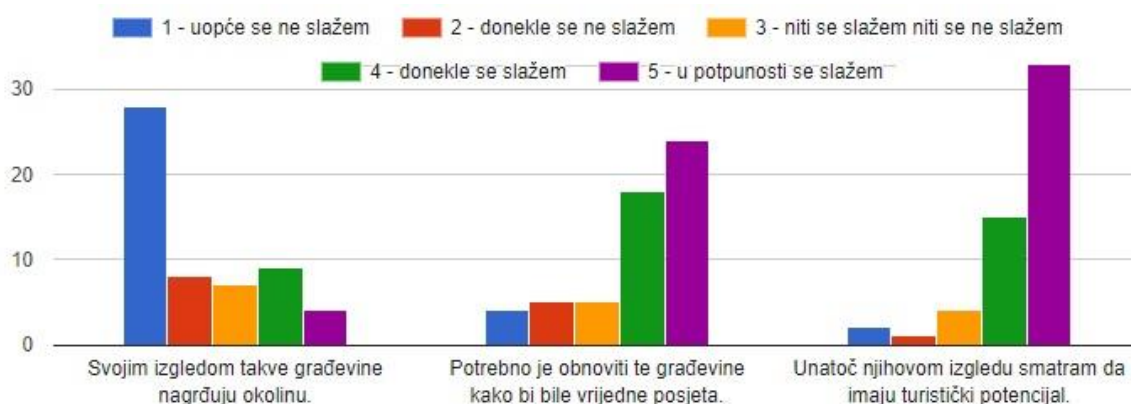

Izvor: izradila autorica rada

Najčešće su nabrojene upravo utvrde odnosno njihovi ostaci poput Grebengrada (nabrojen 5 puta), utvrde Vinica (11), Milengrada (3), Puste Bele (2), samoborskog starog grada (5), Kalnika (7), Belecgrada (4) te nekoliko drugih pojedinačno. Sve ove utvrde u ruševnom su stanju. Neki od dvoraca koji se najčešće spominju su dvorac Opeka (spominje se 20 puta), Dvorac Križovljangrad (3), dvorac Martijanec (2) te još nekoliko njih pojedinačno. Svaki od navedena tri dvorca u lošem je stanju, s dijelom urušenim zidovima, stropovima, krovom. Ovo pitanje bilo je važno zbog sljedećeg dijela istraživanja o utvrdama i ruševnim dvorcima kako bi bili sigurni da ispitanici pri odgovaranju doista razmišljaju o građevinama u lošem fizičkom stanju što je velika većina i potvrdila. 14% ispitanika odgovorilo je o posjetu dvorcima koji nisu u ruševnom stanju primjerice dvorac Maruševac, dvorac Hellenbach, no s obzirom na visoki postotak onih koji su odgovorima doista mislili na ruševine uzorak je relevantan.

Pitanje 31: iskustva ispitanika o posjetu utverdama i ruševnim dvorcima

Grafikon 8.31. Rezultati Likertove ljestvice o iskustvima ispitanika nakon posjeta utverdama i ruševnim dvorcima

Izvor: rezultati anketnog upitnika u Google Forms

Likertovom ljestvicom ocijenili su tri tvrdnje. Da *svojim izgledom takve građevine nagršuju okolinu* smatra najmanji postotak ispitanika – 7%. Najviše njih, polovica, u potpunosti se ne slaže s tvrdnjom odnosno smatraju kako takve građevine ne umanjuju doživljaj okoline u kojoj su smještene iako su u ruševnom ili poluruševnom stanju. Srednja ocjena ove tvrdnje iznosi 2,16, odnosno većina se ne slaže s njom. Ipak, smatraju li da je potrebno obnoviti te građevine kako bi bile vrijedne posjeta 75% se u potpunosti ili djelomično slaže da im je potrebna obnova kako bi dokazale svoj potencijal u domeni turizma. 16% odgovorilo je negativno na ovu tvrdnju dok je 9% njih neodlučno. No pomalo kontradiktorno tim rezultatima jesu oni povezani uz sljedeću tvrdnju: *unatoč njihovom izgledu smatram da imaju turistički potencijal*. Srednja ocjena iznosi vrlo visokih 4,31 od čega se čak 60% u potpunosti slaže da derutne građevine imaju turistički potencijal, a 27% se djelomično slaže. Iako je mogućnost neshvaćanja dvaju tvrdnji moguće rezultirala ovim oprečnim rezultatima, moguće ih je protumačiti i kao nesposobnost razlučivanja samih posjetitelja je li ispravno ili ne smatrati građevine koje iskaču iz estetskih normi privlačnima i turistički potencijalima.

8.3. Rasprava o rezultatima anketnog upitnika

Dio anketnog upitnika koji se odnosio na dvorac Veliki Tabor indicira da estetika, odnosno percepcija lijepog i privlačnog u nekoj povijesnoj građevini doista utječe na iskustvo posjetitelja

dvorcu. Već u odabiru riječi koju povezuju s dvorcem mnogi naginju romantiziranju prošlosti i teže onom bogatom, raskošnom i luksuznom što povijest građevine može ponuditi, bez obzira imalo to osnova ili ne. Da loše stanje dvorca Velikog Tabora može utjecati na iskustvo posjetitelja zaključak je (manje) većine ispitanika, koji isto tako naginju potvrdi da je dvorcu u trenutku posjete prije obnove ona hitno trebala te da bi njihov posjet bio kvalitetniji kada bi i sam dvorac bilo u fizički boljem stanju. Kada su zadnje etape obnove provedene prije više od godine dana, to nije bio glavni motiv većine posjetitelja nakon 2016. godine no ipak smatraju da je njihovo iskustvo bogatije te da se o baštini Velikog Tabora kvalitetno brine. Štoviše, obnova u očima tih promatrača nije obogatila samo suvremeni doživljaj dvorca već smatraju da je sada lakše zamisliti kako je bilo doživjeti taj dvorac u prošlosti.

Anketni dio o dvorcu Trakošćanu donio je nekoliko zaključaka, općenitih i specifičnih. Nije iznenadilo da je vrlo visok broj ispitanika posjetio dvorac te da ga velika većina opisuje pozitivno. Iako je većina ispitanika neodlučna o tome koliko okolina u kojoj je dvorac smješten utječe na njihovu odluku da ga posjete, postoci ipak naginju potvrdi te tvrdnje – štoviše i godišnje doba prema rezultatima uvjetuje doživljaj dvorca Trakošćana. Kao i kod Velikog Tabora, većina smatra da dvorac u današnjem izdanju može prikazati doživljaj dvorca u prošlosti - povežemo li to s epitetima koje su mu ispitanici dodijelili pri čemu ga znatan broj opisuje atraktivnim i zanimljivim možemo zaključiti da je upravo ovakvo iskustvo visoko na ljestvici težnji i želja. Drugim riječima, prema rezultatima ovog dijela ankete (te istog o Velikom Taboru), iako zvuči pomalo poetski ali ne i netočno, zaključak je da se posjetitelji žele izgubiti u prošlim (romantiziranim) vremenima tijekom svojeg posjeta dvorcu. Kroz ocjenjivanje dvorca Trakošćana kao turističke destinacije koja mora odgovoriti na prohtjeve suvremenog posjetitelja, zaključeno je da najviša ocjena zadovoljstva pripada dostupnosti turističkih informacija. Srednje visoke odnosno prolazne ocjene dobili su suveniri koje je moguće kupiti u dvorcu, pristupačnost osoblja te ugostiteljska ponuda. Najniže je ocijenjena dostupnost informacija o lokalnom stanovništvu i načinu života.

Posjećenost utvrda i ruševnih dvoraca, kao trećeg segmenta istraživanja, može se ocijeniti povoljnom – više od polovice ispitanika posjetilo je utvrdu ili derutni dvorac u Sjevernoj Hrvatskoj. Najčešće su to poznate zagorske utvrde Grebengrad, Vinica, Milengrad, Kalnik, ili od derutnih dvoraca Opeka, Križovljangrad te Martijanec. Rezultati pokazuju da ispitanici koji su potvrdno odgovorili o posjeti utvrdama ili ruševnim dvorcima, u pravilu ne smatraju da takve građevine unatoč njihovu derutnom izgledu nagrđuju okolinu u kojoj su smještene. Odsakanje od estetskih standarda kod ispitanika nije izazvalo negativan stav prema posjetu, iako većina

ipak smatra da im je potrebna obnova da bi te građevine bile vrijedne posjeta iako u isto vrijeme njihov turistički potencijal smatraju neupitnim. Možemo zaključiti da ispitanici, iako nisu nezadovoljni svojim iskustvom posjeta utvrdi ili ruševnom dvorcu, svejedno smatraju kako je važna obnova i privlačna vanjšina kako bi neki lokalitet postao vrijedan eksponiranja i turističkih posjeta širokih razmjera.

Sukladno rezultatima, zaključci hipoteza su sljedeći.

Hipoteza H0: obnovljeni dvorci odnosno utvrde zbog estetske privlačnosti rezultiraju većim brojem posjeta.

Hipoteza H0 se potvrđuje. Za potvrđivanje hipoteze H0 korištena su sljedeća istraživačka pitanja: smatraju li posjetitelji dvoraca vanjski izgled građevine važnim za njihovo iskustvo posjeta, imaju li posjetitelji tendenciju kroz idealiziranje prošlosti postavljati visoke standarde današnjoj reprezentativnosti dvoraca. Rezultati istraživačkih pitanja su sljedeći: na primjeru Velikog Tabora vidimo da je većina ispitanika prije njegove obnove smatrala da bi posjet bio kvalitetniji da je dvorac u boljem stanju. Oni koji su ga posjetili poslije obnavljanja ne smatraju obnovu glavnim razlogom posjeta, no ophođenje s novoobnovljenim dvorcem ocijenjeno je pozitivno te je i samo iskustvo posjetitelja bolje. Rezultati asocijacija vezanih uz dvorac Trakošćan dokazuju da posjetitelji dvoraca teže idealiziranju prošlosti i očekuju da izgled dvorca zadovoljava njihove standarde kako bi posjet bio potpuniji.

Hipoteza H1: ruševno stanje građevina svrstava ih u lokalitete nedovoljne atraktivnosti za posjet.

Hipoteza H1 se potvrđuje. Za potvrđivanje hipoteze H1 bilo je potrebno odgovoriti na istraživačko pitanje: odvraća li derutno stanje dvorca/povijesne građevine moguće posjetitelje od njihova posjeta tom lokalitetu. Rezultati istraživanja pokazuju da, iako ispitanici smatraju da ruševne utvrde i dvorci imaju potencijala, štoviše ta je tvrdnja vrlo pozitivno ocijenjena, ipak se slažu s tvrdnjom da im je potrebna obnova kako bi postali turistički posjećenije mjesto čiji bi izgled zadovoljio potražnju.

Hipoteza H2: doživljaj dvoraca/utvrda ovisi ne samo o stanju građevine nego i o okolini u kojem je ona smještena.

Hipoteza H2 se potvrđuje. Istraživačko pitanje za potvrđivanje hipoteze H1 glasilo je: koliko je važna okolina za sveukupni dojam posjetitelja i njegovo iskustvo posjeta samom dvorcu. Rezultati su pokazali na primjeru dvorca Trakošćana smještenog u zaštićenoj park šumi potvrdu da ispitanici smatraju kako okolina u kojoj je dvorac smješten utječe na doživljaj tijekom posjeta te da promjena okoline čak i kada nije uvjetovana čovjekom, poput drugačijeg godišnjeg doba, može djelovati na iskustvo kod posjetitelja.

8.4.Ograničenja istraživanja

Istraživanje je provedeno internetskim putem kroz anketni upitnik. Ograničavajuća okolnost ovog istraživanja jest relativno mali odaziv mogućih ispitanika na ispunjavanje ankete u roku od mjesec dana (listopad 2017.) koliko je anketa bila otvorena. Prikupljeno je sto odgovora i na temelju toga rađeni su zaključci. Time se uzorak klasificira kao malen te ograničen u vidu reprezentativnosti i uopćavanja dobivenih rezultata. Nadalje, ograničenje istraživanja leži i u činjenici da nema dostupnih podataka ranije provedenih sličnih istraživanja direktno povezanih s estetskom ulogom dvoraca u privlačenju posjetitelja što bi ovdje poslužilo kao usporedba i upotpunilo zaključke. Stoga su daljnja istraživanja u ovom segmentu nužna kako bi konačni zaključci počivali na kvalitetnijem i proširenom uzorku, a s ciljem definiranja smjera razvoja i prepoznavanja uporabne vrijednosti dvoraca u suvremenom društvu.

9. ZAKLJUČAK

Posjet dvorcima nije proizvod modernih turističkih tekovina, već je taj trend prisutan od vremena kada se turizam nije ni smatrao zasebnom gospodarskom granom – još u vrijeme Grand Toura prije više stotina godina. Neki europski dvorci zbog toga imaju kontinuitet djelovanja te su i nakon promjene društvenih okolnosti, odnosno prestankom feudalnog uređenja, uspjeli pronaći namjenu koja bi ih održavala na životu. U Hrvatskoj taj je kontinuitet izgubljen nakon Drugog svjetskog rata kada je većina dvoraca nacionalizirana i time uglavnom prepuštena nebrizi.

U današnje doba susrećemo se s pitanjem revitalizacije tih povijesnih građevina no tako da bude u skladu sa suvremenim očekivanjima održivog razvoja sa socio-kulturnih, ekonomskih i ekoloških aspekata. U domeni razvoja kulturnog turizma dvorci imaju potencijala jer upravo takvim specijaliziranim vrstama turizma raste potražnja iako je potrebno prilagoditi se tekovinama i ponuditi više od samog razgledavanja. Suvremeni turisti traže autentičnost, sudjelovanje u kulturi mjesta koje posjećuju, iskušavanje lokalnog, originalnost.

Dio ovog rada koji se temeljio na rezultatima anketnog upitnika pokazuje da posjetitelji dvoraca u Hrvatskoj preferiraju one građevine koje svojom pojavom ne iskaču van estetskih standarda *lijepih* povijesnih građevina. Iako ispitanici ne smatraju da građevine koje su u derutnom stanju nagrđuju okolinu, ipak odgovorima sugeriraju da im je potrebna obnova kako bi iskoristile svoj turistički potencijal. Autentičnost smatraju važnom slaganjem s tvrdnjama da današnji izgled dvorca projicira njegov doživljaj u prošlosti, no odabirom opisnih pridjeva najčešće inzistiraju na idealizaciji i perfekciji dvorca kao povijesne građevine. Osim samog dvorca, važna je i okolina u kojoj je on smješten te koja upotpunjuje dojam ili ga umanjuje. Takvi rezultati djelomično se preklapaju, a dijelom su oprečni definiciji suvremenog kulturnog turista. Potrebno je dublje istraživanje i na drugu temu kako bi se otkrilo radi li se o posebnoj vrsti korisnika koji u baštinskom turizmu naginju tradicionalnim vrednotama i očekivanjima, ili je riječ o razmišljanjima skupine ljudi s geografski malog prostora (Hrvatska) čija se očekivanja tijekom posjeta baštinskom lokalitetu razlikuju od znanstveno stvorenog profila tipičnog baštinskog turista.

Postavlja se stoga pitanje počiva li uporabna turistička vrijednost dvorca u njihovoj obnovi ili se u stanju u kojem je danas može činiti vrijednim posjete turistima *novog vala*. Tri su scenarija koja se čine vjerojatnima: ostaviti dvorcu da se pretvori u ruševinu i zaštititi ga kao takvog (što

se čini izglednim za većinu hrvatskih dvoraca koji propadaju bez namjene ili čak osnovnih zaštitnih mjera), obnoviti ga i održavati (iako je ovo rješenje potpuno nerealno za većinu građevina s obzirom na broj dvoraca na malom teritoriju Hrvatske), ili iskoristiti njegovo današnje stanje za razvoj novih funkcionalnih sadržaja no ne inzistiranjem na *gradnji unatrag*, odnosno obnovi.

Prije svega važno je osvijestiti mogućnost prekomjerne potrošenosti kulturne baštine. Iako kulturni turizam može donijeti određene pozitivne posljedice (kulturni turisti u pravilu više troše zbog čega se novostečeni profit može ulagati u obnovu baštine, veća mogućnost zapošljavanja, održavanje malih kultura na životu zbog turističkih potencijala) no tu su mogući i negativni ishodi (fizička prijetnja oštećenjima građevina, prevelik priljev turista u malo područje, veća zagađenja i gužve). Zbog toga je kulturnu baštinu koja se turistički iskorištava potrebno adekvatno zaštititi —no i u tome treba biti umjeren. Zaštita ne smije postati sinonim za zabranu jer je time, uostalom, prekinut prirodni slijed razvoja dvoraca koji su se tijekom prošlosti, čak i kad su imali kontinuitet svoje prirodne namjene stanovanja, neprestano pregrađivali, dograđivali i mijenjali.

U Varaždinu, 21. veljače 2018.

10. LITERATURA

Knjige:

Herceg, Nevenko. Okoliš i održivi razvoj. Zagreb: Synopsis d.o.o., 2003.

Jelinčić, Daniela Angelina. Abeceda kulturnog turizma. Meandar, Zagreb 2008.

McKercher, Bob, Hilary du Cros. Cultural Tourism The Partnership Between Tourism and Cultural Heritage Management. New York: The Haworth Hospitality Press, 2002.

Obad Šćitaroci, Mladen. Dvorci i perivoji Hrvatskog zagorja. Zagreb: Školska knjiga, 1991.

Reisinger, Yvette. International Tourism: Cultures and Behaviour. Oxford: Elsevier, 2009.

Richards, Greg. Cultural Tourism in Europe. Willingford: ATLAS, 2005.

Tilden, Freeman. Interpreting Our Heritage. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1967.

Članci u znanstvenim časopisima i zbornicima radova:

Blažević, Branko, Tanja Vuković. Mogućnosti turizma u rješavanju problema nezaposlenosti. U *Tourism and Hospitality Management*, Vol. 7 (prosinac 2001.), No. 1-2: 21-36.

Gredičak, Tatjana. Kulturna baština u funkciji turizma. U *Acta turistica nova* Vol. 2 (2008.) No. 2: 205-234.

Horvat, Zorislav. „Oprema i pojedinosti na burgovima kontinentalne Hrvatske.“ U *Prostor: znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam*, Vol. 20 (Lipanj 2012), No. 1(43).

Krajnik, Damir, Vedran Ivanković, Lea Petrović, Nikša Božić. „Analiza prometne dostupnosti dvoraca Sjeverne Hrvatske.“ Međunarodni znanstveno-stručni skup kulturno nasljeđe kao pokretač gospodarskog razvoja, ur. Nikša Božić, 241-250. Zagreb: Arhitektonski fakultet, 2006.

- Kušen, Eduard. „Turizam i prostor Klasifikacija turističkih atrakcija.“ u *Prostor: znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam*, Vol. 9 (prosinac 2002.), No. 1(21): 1-14.
- Obad Šćitaroci, Mladen, Bojana Bojanić Obad Šćitaroci. „Dva tisućljeća tradicije dvoraca, vila i zankova na tlu hrvatske.“ u *Međunarodni znanstveno stručni skup suvremeno korištenje i kreativno upravljanje dvorcima, kurijama i ljetnikovcima*, ur. Nikša Božić, 17-38. Zagreb: Arhitektonski fakultet 2005.
- Obad Šćitaroci, Mladen, Bojana Bojanić Obad Šćitaroci. „Kriteriji vrjednovanja dvoraca.“ U *Međunarodni znanstveno-stručni skup dvorci i ljetnikovci kulturno nasljeđe kao pokretač gospodarskog razvoja*, ur. Nikša Božić, 143-158. Zagreb: Arhitektonski fakultet, 2006.
- Obad Šćitaroci, Mladen. *Modeli revitalizacije i unaprjeđenja kulturnog nasljeđa u kontekstu istraživačkog projekta Urbanizam nasljeđa*. U *Modeli revitalizacije i unaprjeđenja kulturnog nasljeđa*, ur. Mladen Obad Šćitaroci, 6-11. Zagreb: Arhitektonski fakultet, 2017.
- Obad Šćitaroci, Mladen. *Uvod u znanstveni kolokvij modeli revitalizacije i unaprjeđenja kulturnog nasljeđa*. U *Modeli revitalizacije i unaprjeđenja kulturnog nasljeđa*, ur. Mladen Obad Šćitaroci. 12-14. Zagreb: Arhitektonski fakultet, 2017.
- Pančić Kombol, Tonka. „Kulturno nasljeđe i turizam.“ U *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin*, (Listopad 2006.), No 16-17: 211-226.
- Plešina, Lenko. „Obnova dvoraca kroz promjenu i rast.“ U *Međunarodni znanstveno stručni skup suvremeno korištenje i kreativno upravljanje dvorcima, kurijama i ljetnikovcima*, ur. Nikša Božić, 131-138. Zagreb: Arhitektonski fakultet, 2005.
- Reisinger, Yvette. “Tourist-Host Contact as a Part of Cultural Tourism.” *U World Leisure and Recreation*, 36 (Summer 1994) No. 24.
- Rudan, Elena. „Razvojne perspektive kreativnoga turizma Hrvatske.“ U *Ekonomski misao i praksa*, (prosinac 2012), No. 02: 713-730.
- Schweitzer, Carol. *Cultural Tourism: The Hot Ticket to Cool Meetings*. *Association Management* 51 (1999) No 8: 121-130.

Segarić, Nensi. „Baština kao temelj razvoja održivog turizma: iskustvo turističkih djelatnika u Starigradu-Paklenici.“ U Godišnjak Titius: godišnjak za interdisciplinarna istraživanja porječja Krke, Vol. 6-7 (veljača 2015) No 6-7: 119-134.

Sina Mousavi, Seyed, Naciye Doratli, Seyed Nima Mousavi, Fereshte Moradiahari. „Defining Cultural Tourism.“ U International Conference on Civil, Architecture and Sustainable Development, 1-2 (London: CASD-2016, 2016.): 70-75.

Stebbins, Robert A.. „Cultural Tourism as Serious Leisure.“ U Annals of Tourism Research Vol. 23 (1996) No.4.

Vidučić, Vinko. „Sustainable Development of Island Tourism in Republic of Croatia.“ U Naše more Vol. 54 (lipanj 2007.), No. 1-2.

Vreg, France. „Europska kultura i turističko komuniciranje.“ U Informatologija, 40 (2007) No. 3: 180-188.

Vuković, Dijana. Percipirana vrijednost održive turističke destinacije s aspekta kvalitete. Doktorska disertacija, Opatija: Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, 2017.

Weber-Kainz, Barbara. „Strategije za turističku internacionalizaciju muzeja: muzej i kulturni turizam.“ U Informatica muesologica, Vol. 36 (veljača 2007.) No. 3-4: 30-34.

Zakoni, pravilnici, povelje:

ICOMOS-ova Povelja o kulturnom turizmu, 1976.

Pravilnik o registru kulturnih dobara Republike Hrvatske, NN NN 59/2000., 37/2001.

Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, Narodne Novine (NN 66/99, 151/03, 157/03, 100/04, 87/09, 88/10, 61/11, 25/12, (pročišćen tekst) 136/12 33 Narodne Novine 2012 (pročišćen tekst)

Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, Narodne Novine.

Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, NN 69/1999., 151/2003., 157/2003.

Internetski izvori:

International Council on Monuments and Sites (<https://www.icomos.org/en/> preuzeto 25.12.2017).

Izvješća o radu, Gradski muzej Varaždin (<http://www.gmv.hr/hr/o-muzeju/izvjesca/>, preuzeto 03.01.2018.)

Izvješće o radu, Dvor Trakošćan (<http://www.trakoscan.hr/informacije.html>, preuzeto 03.01.2018.)

Izvješće o radu, Muzej Međimurja Čakovec (<http://mmc.hr/muzejski-dokumenti/>, preuzeto 03.01.2018.)

Izvješće o radu, Muzeji Hrvatskog zagorja (<http://www.mhz.hr/O%20Muzejima/Dokumenti>, preuzeto 03.01.2018.)

Konvencija o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine, UNESCO 1972. (<http://whc.unesco.org/en/conventiontext/> preuzeto 26.12.2017.)

Ministarstvo kulture, Dvorci i kurije (<http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=7245>, preuzeto 03.01.2018.)

Ministarsvo turizma, Strategija razvoja kulturnog turizma „Od turizma i kulture do kulturnog turizma“ (<http://arhiva.rera.hr/Portals/0/docs/eu-turizam/Strategij-Razvoja-Kulturnog-Turizma.pdf>, preuzeto 02.02.2018.)

Nature and characteristics of cultural tourism, (<http://www.montana-vidin-dolj.com/en/publications/?NewsId=3> , preuzeto 25.12.2017.)

Obnova Velikog Tabora (<http://www.veliki-tabor.hr/o-muzeju/pregled/obnova-velikog-tabora>, preuzeto 27.12.2017.)

Službene stranice dvorca Neuschwanstein (<http://www.neuschwanstein.de/englisch/palace/index.htm>, preuzeto 05.02.2018.)

Službene web stranice dvorca Eilean Donan (<http://www.eileandonancastle.com/>, preuzeto 05.02.2018.)

Stari gradovi (utvrde) i burgovi, Ministarstvo kulture (<http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=7244>, preuzeto 02.01.2018.)

The World's Most Visited Castles (<http://www.travelandleisure.com/slideshows/worlds-most-visited-castles#6>, preuzeto 03.01.2018.)

Top 50 Most Beautiful Castles Around The World
(<http://www.ourworldstuff.com/2017/11/most-beautiful-castles-around-the-world.html>, preuzeto 03.01.2018.)

Web centar hrvatske kulture (www.culturenet.hr, preuzeto 09.01.2018.)

Završena je obnova Velikog Tabora (<http://likaclub.eu/završena-je-obnova-velikog-tabora/> preuzeto 27.12.2017.)

Popis slika

Slika 1. Tipologija kulturnog turista

Slika 2. Dvorac Neuschwanstein u Bavarskoj, Njemačka

Slika 3. Dvorac Maruševac nedaleko Varaždina

Slika 4. Dvorac Eilean Donan u Škotskoj

Slika 5. Dvorac Veliki Tabor

Slika 6. Dvorac Trakošćan

Slika 7. Ostaci utvrde Milengrad

Popis grafikona

Grafikon 8.1. Brojčana struktura ispitanika prema spolu prikazana u postocima

- Grafikon 8.2. Struktura ispitanika prema dobi izražena u postocima
- Grafikon 8.3. Struktura ispitanika prema bračnom statusu
- Grafikon 8.4. Stupanj obrazovanja ispitanika u postocima
- Grafikon 8.5. Radni status ispitanika u postocima
- Grafikon 8.6. Vrsta posla koju ispitanici obavljaju u postocima
- Grafikon 8.7. Učestalost putovanja ispitanika u postocima
- Grafikon 8.8. Način organiziranja putovanja ispitanika u postocima
- Grafikon 8.9. U društvu koga ispitanici najčešće putuju u postocima
- Grafikon 8.10. Razlog putovanja ispitanika u postocima
- Grafikon 8.11. Najčešći čimbenici koji utječu na odluku o putovanju u postocima
- Grafikon 8.12. Negativni čimbenici koji utječu na iskustvo putovanja u postocima
- Grafikon 8.13. Stav ispitanika o kvalitetama turističke destinacije u postocima
- Grafikon 8.14. Stav ispitanika o uvažavanju mišljenja lokalnog stanovništva o razvoju neke turističke destinacije
- Grafikon 8.15. Stav ispitanika o uključenosti turista u razvoj neke destinacije
- Grafikon 8.16. Posjeti dvorcima Sjeverne Hrvatske od strane ispitanika u postocima
- Grafikon 8.17. Način učenja ispitanika o dvorcima Sjeverne Hrvatske u postocima
- Grafikon 8.18. Asocijacije na riječ dvorac od strane ispitanika
- Grafikon 8.19. Najčešće asocijacije na konkretnu građevinu dvorca kod ispitanika
- Grafikon 8.20. Prikaz učenja o dvorcima koje ispitanici planiraju posjetiti prije samog puta, u postocima

- Grafikon 8.21. Prikaz u postocima najčešće posjećenih dvoraca od strane ispitanika
- Grafikon 8.22. Prikaz posjećenosti Velikog Tabora od strane ispitanika u postocima
- Grafikon 8.23. Rezultati Likertove ljestvice na iskustvo posjete dvorcu Velikom Taboru
- Grafikon 8.24. Rezultati Likertove ljestvice na iskustvo posjete dvorcu Velikom Taboru nakon obnavljanja
- Grafikon 8.25. Posjećenost dvorca Trakošćana od strane ispitanika u postocima
- Grafikon 8.26. Opis Trakošćana *jednom riječju* od strane ispitanika
- Grafikon 8.27. Rezultati Likertove ljestvice iskustva posjete dvorcu Trakošćanu kod ispitanika
- Grafikon 8.28. Rezultati ocjenjivanja popratnih sadržaja dvorca Trakošćana od strane ispitanika
- Grafikon 8.29. Posjećenost utvrda i ruševnih dvoraca od strane ispitanika u postocima
- Grafikon 8.30. Posjećenost utvrda i ruševnih dvoraca od strane ispitanika u postocima
- Grafikon 8.31. Rezultati Likertove ljestvice o iskustvima ispitanika nakon posjeta utverdama i ruševnim dvorcima

Prilog: anketni upitnik

Uporabna i estetska vrijednost dvoraca Sjeverne Hrvatske s aspekta turističke privlačnosti
Ovaj anketni upitnik izrađen je u svrhu istraživanja i prikupljanja podataka za izradu
diplomskog rada na studiju Poslovne ekonomije, smjer turizam (Sveučilište Sjever, Varaždin).
Anketa je u potpunosti anonimna i prikupljeni podaci koristit će se samo u svrhu izrade rada.
Potrebno vrijeme za popunjavanje ankete ovisi o odgovorima, a može trajati 4-7 minuta.

Unaprijed hvala.
Anica Šimunec.

Osnovne informacije

Spol: *

- Ženski
- Muški

Dob: *

- manje od 25
- 25 - 35
- 36 - 45
- 46 - 55
- više od 55

Stručna sprema: *

- osnovna
- srednja
- viša
- visoka

Radni status: *

- školujem se
- zaposlena/zaposlen
- nezaposlena/nezaposlen
- u mirovini

Vrsta posla koju obavljate (ili ste obavljali): *

- agencijsko posredovanje
- bankarstvo i osiguranje
- državna ili lokalna uprava
- industrija
- komunalne usluge
- kultura
- obrazovanje
- osobne usluge
- promet
- sport i rekreacija
- ugostiteljstvo
- zabava

Bračni status: *

- neudana/neoženjen
- udana/oženjen, bez djece
- udana/oženjen, s djecom

- rastavljena/rastavljen
- udovica/udovac

Dvorci Sjeverne Hrvatske

Jeste li kada turistički ili izletnički posjetili dvorac, kuriju ili utvrdu u Sjevernoj Hrvatskoj? *

- Da
- Ne

Kojim putem ste saznali za dvorce Sjeverne Hrvatske? *

- Tijekom školovanja
- Putem Interneta i društvenih mreža
- Putem TV-a i tiskanih medija
- Putem turističkih agencija
- Preko prijatelja/poznanika (usmenom predajom)
- Ne znam ni jedan dvorac u Sjevernoj Hrvatskoj
- Other:

Na što Vas riječ "dvorac" asocira? *

Na spomen riječi "dvorac" koja je prva građevina koja Vam pada na pamet? *

Nabrojite neke od dvoraca koje ste posjetili u Hrvatskoj ili inozemstvu. *

Jeste li prije posjeta nekim od dvoraca pročitali recenziju ili brošuru o njima? *

- Da
- Ne
- Ne sjećam se

Jeste li kada posjetili dvorac-burg Veliki Tabor? *

- Da, prije obnove 2016. godine
- Da, nakon obnove 2016. godine
- Da, i prije i nakon obnove
- Ne

Dvorac Veliki Tabor prije obnove

Ocijenite svoje slaganje sljedećim tvrdnjama od 1 do 5: *

1 - u potpunosti se ne slažem

2 - donekle se ne slažem

3 - niti se slažem niti se ne slažem

4 - donekle se slažem

5 - u potpunosti se slažem

- Loše stanje dvorca i njegov izgled utjecali su na moj posjet i iskustvo.
- Pri odlasku smatrala /smatrao sam da dvorcu treba hitna obnova.
- Da je Veliki Tabor bio u boljem stanju i moj bi posjet bio kvalitetniji.
- Loše stanje dvorca i njegov izgled utjecali su na moj posjet i iskustvo.
- Pri odlasku smatrala /smatrao sam da dvorcu treba hitna obnova.
- Da je Veliki Tabor bio u boljem stanju i moj bi posjet bio kvalitetniji.

Jeste li posjetili dvorac Veliki Tabor nakon obnove 2016. godine? *

- Da

- Ne

Dvorac Veliki Tabor nakon obnove

Ocijenite svoje slaganje sljedećim tvrdnjama od 1 do 5: *

- 1 - u potpunosti se ne slažem
- 2 - donekle se ne slažem
- 3 - niti se slažem niti se ne slažem
- 4 - donekle se slažem
- 5 - u potpunosti se slažem

- Svoj posjet smatram kvalitetnijim jer je dvorac na novo obnovljen.
- Obnovljeni Veliki Tabor vjernije projicira doživljaj tog dvorca u prošlosti.
- Obnova dvorca bio je jedan od motiva da posjetim Veliki Tabor.
- Nakon posjeta stekla/stekao sam dojam da se čuva baština Velikog Tabora.
- Svoj posjet smatram kvalitetnijim jer je dvorac na novo obnovljen.
- Obnovljeni Veliki Tabor vjernije projicira doživljaj tog dvorca u prošlosti.
- Obnova dvorca bio je jedan od motiva da posjetim Veliki Tabor.
- Nakon posjeta stekla/stekao sam dojam da se čuva baština Velikog Tabora.

Dvorac Trakošćan

Jeste li kada posjetili dvorac Trakošćan? *

- Da
- Ne

O Vašem posjetu Trakošćanu

Ocijenite svoje slaganje sljedećim tvrdnjama od 1 do 5: *

- 1 - uopće se ne slažem
- 2 - donekle se ne slažem
- 3 - niti se slažem niti se ne slažem
- 4 - donekle se slažem
- 5 - u potpunosti se slažem

- Više od dvorca privukla me okolina u kojoj je Trakošćan smješten.
- Smatram da današnji izgled dvorca Trakošćana projicira doživljaj dvorca u prošlosti.
- Smatram da je doživljaj dvorca Trakošćana uvjetovan godišnjim dobom u kojem ga posjećujem.
- Održavanje Trakošćana primjer je dobre prakse ophođenja s građevinama takve vrste.
- Više od dvorca privukla me okolina u kojoj je Trakošćan smješten.
- Smatram da današnji izgled dvorca Trakošćana projicira doživljaj dvorca u prošlosti.
- Smatram da je doživljaj dvorca Trakošćana uvjetovan godišnjim dobom u kojem ga posjećujem.
- Održavanje Trakošćana primjer je dobre prakse ophođenja s građevinama takve vrste.

Ocijenite svoje zadovoljstvo sljedećim stavkama prilikom posjeta dvorcu Trakošćanu: *

- Nisko
Prolazno
Visoko
Ne znam

- Pristupačno osoblje
- Kvaliteta i zanimljivost suvenira
- Dostupnost turističkih informacija

- Dostupnost informacija o lokalnom stanovništvu i načinu života
- Popratna ugostiteljska ponuda
- Pristupačno osoblje
- Kvaliteta i zanimljivost suvenira
- Dostupnost turističkih informacija
- Dostupnost informacija o lokalnom stanovništvu i načinu života
- Popratna ugostiteljska ponuda

Kojim bi epitetima opisali izgled i smještaj Trakošćana? *

- Bajkovit
- Raskošan
- Jednoličan
- Romantičan
- Atraktivan
- Dosadan
- Očuvan
- Zanimljiv
- Neoriginalan
- Other:

Ruševni dvorci i utvrde Sjeverne Hrvatske

Jeste li kada posjetili neku od ruševnih utvrda i/ili ruševnih dvoraca u Sjevernoj Hrvatskoj? *

- Da
- Ne

O Vašem posjetu ruševinama Sjeverne Hrvatske

Koje ste ruševne utvrde ili dvorce posjetili u Sjevernoj Hrvatskoj?

Ocijenite svoje slaganje sljedećim tvrdnjama od 1 do 5: *

- 1 - uopće se ne slažem
- 2 - donekle se ne slažem
- 3 - niti se slažem niti se ne slažem
- 4 - donekle se slažem
- 5 - u potpunosti se slažem

- Svojim izgledom takve građevine nagrđuju okolinu.
- Potrebno je obnoviti te građevine kako bi bile vrijedne posjeta.
- Unatoč njihovom izgledu smatram da imaju turistički potencijal.
- Svojim izgledom takve građevine nagrđuju okolinu.
- Potrebno je obnoviti te građevine kako bi bile vrijedne posjeta.
- Unatoč njihovom izgledu smatram da imaju turistički potencijal.

Vaša prisutnost u turizmu i zadovoljstvo tijekom putovanja

Koliko ste puta u posljednjih 12 mjeseci na putovanju proveli više od tri dana? *

- 0 - 1 put
- 2 - 5 puta
- više od 5 puta

Na koji način najčešće organizirate putovanja? *

- Samostalno
- Putem turističkih agencija

U čijem društvu najčešće putujete? *

- Sama/sam
- S prijateljima
- S obitelji
- S partnerom

Koji je najčešći razlog Vaših putovanja? *

- Odmor
- Posjet prijateljima / rodbini
- Posao
- Other:

Kada donosite odluku o tome gdje ćete putovati u slobodno vrijeme, koji su čimbenici presudni pri odabiru Vaše destinacije? *

- Prirodne ljepote
- Bogata kulturna baština i kulturna ponuda (npr. festivali, muzeji)
- Klimatski uvjeti
- Raznolikost rekreacijskih sadržaja
- Raznovrsna ponuda za večernje izlaske
- Prometna dostupnost i povezanost
- Cijena smještaja
- Other:

Što smatrate da odlikuje kvalitetnu turističku destinaciju? *

- Ponuda u skladu sa standardima zaštite prirode
- Raznolikost izletničke ponude
- Bogata kulturna baština i autentičnost
- Raznovrsnost sportsko-rekreacijskih sadržaja
- Pristupačne cijene
- Zaštita i sigurnost posjetitelja

Što Vas može zasmetati tijekom putovanja (ili Vas je zasmetalo na posljednjem)? *

- Gužve na ulicama, u muzejima, festivalima
- Negostoljubivost domaćeg stanovništva
- Nedovoljna uređenost destinacije
- Neusuglašenost očekivanog i dobivenog iskustva
- Visoke cijene
- Prometne gužve
- Ništa

Smatrate li da bi mišljenja lokalnog stanovništva o turističkom razvoju nekog područja trebala biti uvažena u većoj mjeri? *

- Da
- Ne
- Ne znam

Biste li, kao turist u nekoj destinaciji, željeli znati planove njezinog daljnjeg razvoja? *

- Da
- Ne
- Ne znam

Sveučilište
Sjever

IZJAVA O AUTORSTVU
I
SUGLASNOST ZA JAVNU OBJAVU

Završni/diplomski rad isključivo je autorsko djelo studenta koji je isti izradio te student odgovara za istinitost, izvornost i ispravnost teksta rada. U radu se ne smiju koristiti dijelovi tuđih radova (knjiga, članaka, doktorskih disertacija, magistarskih radova, izvora s interneta, i drugih izvora) bez navođenja izvora i autora navedenih radova. Svi dijelovi tuđih radova moraju biti pravilno navedeni i citirani. Dijelovi tuđih radova koji nisu pravilno citirani, smatraju se plagijatom, odnosno nezakonitim prisvajanjem tuđeg znanstvenog ili stručnoga rada. Sukladno navedenom studenti su dužni potpisati izjavu o autorstvu rada.

Ja, Anica Šimunec, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada pod naslovom *Uporabna i estetska vrijednost dvoraca Sjeverne Hrvatske* te da u navedenom radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova.

Studentica:
Anica Šimunec

(vlastoručni potpis)

Sukladno Zakonu o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju završne/diplomske radove sveučilišta su dužna trajno objaviti na javnoj internetskoj bazi sveučilišne knjižnice u sastavu sveučilišta te kopirati u javnu internetsku bazu završnih/diplomskih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice. Završni radovi istovrsnih umjetničkih studija koji se realiziraju kroz umjetnička ostvarenja objavljuju se na odgovarajući način.

Ja, Anica Šimunec, neopozivo izjavljujem da sam suglasna s javnom objavom diplomskog rada pod naslovom *Uporabna i estetska vrijednost dvoraca Sjeverne Hrvatske* čija sam autorica.

Studentica:
Anica Šimunec

(vlastoručni potpis)